

**TÜRK HAVA KURUMU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ÜLKE UYGULAMALARIYLA DÖVİZ TRANSFER SİSTEMLERİ:
TÜRKİYE İÇİN MERKEZİ BİR DÖVİZ TRANSFER SİSTEMİ ÖNERİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Enis ADIGÜZEL

İşletme Anabilim Dalı

İşletme Programı

MAYIS 2015

**TÜRK HAVA KURUMU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ÜLKE UYGULAMALARIYLA DÖVİZ TRANSFER SİSTEMLERİ:
TÜRKİYE İÇİN MERKEZİ BİR DÖVİZ TRANSFER SİSTEMİ ÖNERİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Enis ADIGÜZEL

1203817685

İşletme Anabilim Dalı

İşletme Programı

Tez Danışmanı: Dr. Alper Bilgin TÜMER

Türk Hava Kurumu Üniversitesi Sosyal Bilimler, Enstitüsü'nün 1203817685 numaralı Yüksek Lisans öğrencisi, “Enis ADIGÜZEL”, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “ÜLKE UYGULAMALARIYLA DÖVİZ TRANSFER SİSTEMLERİ:TÜRKİYE İÇİN MERKEZİ BİR DÖVİZ TRANSFER SİSTEMİ ÖNERİSİ” başlıklı tezini, aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

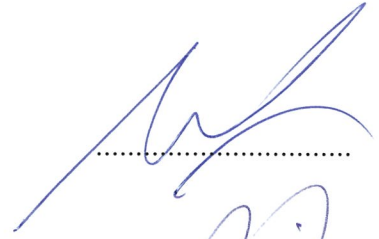
Tez Danışmanı : Dr. Alper Bilgin TÜMER
Gümrük ve Ticaret Bakanlığı

Jüri Üyeleri : Prof.Dr.Ahmet KESİK
Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

: Doç.Dr. Barış AKGÜL
Türk Hava Kurumu Üniversitesi

: Dr. Alper Bilgin TÜMER
Gümrük ve Ticaret Bakanlığı

Tez Savunma Tarihi: 26 Mayıs 2015

**TÜRK HAVA KURUMU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE**

Yüksek Lisans/Doktora Tezi olarak sunduğum, “ÜLKE UYGULAMALARIYLA DÖVİZ TRANSFER SİSTEMLERİ:TÜRKİYE İÇİN MERKEZİ BİR DÖVİZ TRANSFER SİSTEMİ ÖNERİSİ” adlı çalışmamın, tarafımdan akademik etik ve kurallara aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

08/05/2015

Enis ADIGÜZEL

ÖNSÖZ

Bu çalışma kapsamında finansal yönetim disiplininde yer alan parasal aktarım mekanizmalarına ilişkin modeller, Türkiye’de merkezi bir döviz transfer sistemi önerisi çerçevesinde ampirik biçimde incelenmeye çalışılmıştır. Tezde, ödeme sistemleri, Türkiye’de döviz transferinde mevcut durum, merkezi döviz transfer sistemine olan ihtiyaç ile önerilen modele yönelik açıklamalarda bulunulmuştur.

Değişimin iş süreçlerini büyük ölçüde biçimlendirdiği günümüz işletmecilik alanında eserin, uygulamadaki avantaj ya da dezavantaj açısından bir çekişmeyi ortadan kaldıramasa bile yeni boyutlarda ve yeniden bir düşünme biçimine başlangıç yaratacağı kanısındayım. Dolayısıyla, çok yönlü yaklaşımıyla bundan sonraki çalışmalara yeni ve birleştirici bir yön vereceği düşünülebilir.

Modern dünya küresel sisteminde, dönemin karmaşıklığından Merkez Bankaları’nın etkilenmediğini söylemenin fazlaca iyimserlik olacağı değerlendirildiğinde, merkezi bir döviz transfer sisteminin kavramsal olarak izah edilebilen, ancak hayata geçmesinin mümkünliğini gösterebilmek amacıyla titizlikle modellenmeye çalışılan bu tezin ortaya konulmasında birçok kişinin katkısı olmuştur. Başta sürekli destek ve katkısını esirgemeyen danışman öğretim üyesi Dr.Alper Bilgin TÜMER’e, kavramsal arka plandaki yön göstericiliği ile Prof.Dr.Ahmet KESİK’e teşekkürlerimi sunarım.

Mayıs 2015

Enis ADIGÜZEL

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLO LİSTESİ	viii
ŞEKİL LİSTESİ	ix
ÖZET	x
ABSTRACT	xi
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	5
1. PARA AKTARIM MEKANİZMALARI VE ÖDEME SİSTEMLERİ	5
1.1 Teorik Çerçeve	5
1.1.1 Ödeme Sistemlerinin Makroekonomik ve Finansal Etkileri	6
1.1.2 Merkez Bankalarının Ödeme Sistemlerindeki Rolü	7
1.1.3 Ödeme Sistemlerinin Yapısı	9
1.1.4 Ödeme Sistemlerindeki Riskler	10
1.1.5 Kara Para Aklama	13
1.2 Döviz Transfer Sistemi ve Diğer Ülke Örnekleri	15
1.2.1 Hong Kong	15
1.2.2 Malezya	16
1.2.3 Güney Kore	17
1.2.4 Avrupa Birliği	17
1.2.5 Diğer Ülkeler	18
İKİNCİ BÖLÜM	20
2. TÜRKİYE’DE DÖVİZ TRANSFERİ VE MEVCUT DURUM	20
2.1 TCMB Bünyesinde İşletilen TL Ödeme Sistemleri	20
2.2 Bankalararası Kart Merkezi ve POS	24
2.3 Bankalararası Takas Odaları Merkezi ve Çek Takası	25
2.4 Türkiye’deki Diğer Ödeme Sistemleri	27
2.5 Türkiye’de Mevcut Döviz Aktarım Sistemi Altyapısı	27
2.6 Türkiye’nin SWIFT Kullanımı	31
2.7 Bankalarla Yapılan Haziran 2013 Tarihli Anket Çerçevesinde Döviz İşlemlerinin Hacmi ve Adedi	33
2.7.1 Ankete Verilen Özet Cevaplar	34
2.7.2 Anket Cevaplarının Genel Değerlendirmesi	37
2.7.3 Anket Cevaplarının İşlem Tutarına Göre Değerlendirmesi	38
2.7.4 Anket Cevaplarının İşlem Adedine Göre Değerlendirmesi	42
2.7.5 Anket Cevaplarına Göre Döviz İşlemlerinin Ortalama Maliyeti	43
2.8 Türkiye’de Döviz Transfer Sisteminin Olmayışının Nedenleri	45
2.8.1 Türk Lirasını Korumak ve Dolarizasyon Endişesi	45
2.8.2 Likitide İmkanları	45
2.8.3 Hukuki Mevzuat	46
2.8.3.1 Türk parasının kıymetini koruma mevzuatı	46

2.8.3.2	Türkiye cumhuriyet merkez bankası kanunu.....	48
2.8.4	Bankaların yaklaşımı.....	48
2.9	Türkiye’de Döviz Ödeme Sistemlerine İlişkin Tartışmalar	49
	ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	53
3.	TÜRKİYE İÇİN YENİ DÖVİZ AKTARIM SİSTEMİ ÖNERİSİ	53
3.1	Türkiye Açısından Merkezi Döviz Transfer Sisteminin Bazı Faydaları	55
3.1.1	Uluslararası Finansal Mesajların Tek Merkezde Toplanması.....	55
3.1.1.1	Önerilen yeni sistem	58
3.1.1.2	İç mesajların içeride çevrilmesi	58
3.1.1.3	EFT mesajlarının swift standardına çevrilmesi	59
3.1.2	Kara Liste Sorgulaması ve Ulusal Kara Liste Oluşumu	59
3.1.2.1	Kara liste kontrolünün merkezde yapılması	60
3.1.2.2	Kara liste kontrolünün mesaj bağımsız yapılması	61
3.1.2.3	Ulusal kara liste kontrolü.....	61
3.1.2.4	Ulusal kara liste kontrolünün mesaj merkezine bağımlılığı	63
3.1.3	Merkez Oluşumunun İhracatı.....	64
3.1.3.1	Finansal merkez oluşumu	64
3.1.3.2	Ulusal kara liste oluşumunun yaygınlaştırılması.....	64
3.1.3.3	İç mesaj oranının önemi.....	65
3.1.3.4	Finansal olarak tecrit edilme ve KKTC	65
3.1.3.5	Başka ülkelerin bakış açısı.....	65
3.1.3.6	Muhabirbank oluşumu	66
3.2	Alternatif Geliştirme Modelleri.....	67
3.2.1	Yerel Muhabirlik Modeli (Mesajlaşma Altyapısı).....	67
3.2.1.1	Teknik gereksinimler	68
3.2.1.2	TCMB’nin ortak muhabir kuruluşu olması	69
3.2.2	Ödeme Sistemi Modeli.....	71
3.2.2.1	Teknik gereksinimler ve maliyetler	71
3.2.2.2	Ödeme sistemi mutabakatını yapacak kuruluşun belirlenmesi.....	72
3.2.3	İki Modelin Karşılaştırılması	72
3.3	Sistemin Yapısı (Temel Tasarımı)	74
3.4	Sistemin Kapsamı.....	77
3.5	Sistemin Hukuki Durumu.....	78
3.6	Sistemin Teknik Altyapısı	78
3.7	Sistemin Mutabakat Şekli.....	79
3.8	Kuyruklama Özelliği	80
3.9	Mutabakat Hesapları.....	81
3.10	Diğer Sistemlerle Bağlantısı.....	82
3.11	İşlem Görecek Para Birimleri.....	83
3.12	Eksi Bakiye İmkânı	83
3.13	Üst Limit.....	84
3.14	Sistem Katılımcıları.....	85
3.15	TCMB Açısından Önerilen Modelin Değerlendirilmesi	86
3.15.1	TCMB Açısından Avantaj ve Dezavantajlar.....	86
3.15.1.1	Türk Lirası’nın itibarının korunması yönünden.....	87
3.15.1.2	Zorunlu karşılık ve rezerv opsiyon mekanizması düzenlemeleri yönünden.....	88
3.15.1.3	Ödeme sistemleri düzenlemeleri yönünden.....	89
3.15.1.4	Ödeme sistemleri geliştirme yönünden.....	90
3.15.1.5	Kara paranın aklanması ve terörün finansmanı yönünden.....	90

3.15.1.6	İtibar yönünden	91
3.15.1.7	Diğer merkez bankaları ile ilişkiler yönünden.....	92
3.15.1.8	Türkiye'nin kayırlı döviz rezervleri ve likidite yönünden.....	92
3.16	Bankalar Açısından Önerilen Modelin Değerlendirilmesi	93
3.16.1	Bankalar Açısından Avantaj ve Dezavantajlar	93
3.16.1.1	İşlem hacim ve maliyetleri.....	93
3.16.1.2	Muhabirlik ilişkileri ve kullanılan krediler	95
3.16.1.3	İşlemlerin hızı	95
3.16.1.4	Operasyonel maliyetler	95
3.17	TCMB ve Bankalar Açısından Önerilen Sistemin Genel Değerlendirmesi	96
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	.....	99
4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	.....	99
KAYNAKÇA	.....	105
EKLER	.....	108
EK-A: Anket Soruları		109
ÖZGEÇMİŞ	.....	112

TABLO LİSTESİ

Tablo 2.1	: Türkiye'nin 2014 SWIFT Üyelik Sayısı Oranları.....	31
Tablo 2.2	: SWIFT Toplam Trafik	31
Tablo 2.3	: Gönderilen ve Alınan Trafiğe Göre Ülke Sıralaması (Avrupa, Orta Doğu ve Afrika Bölgesi)	32
Tablo 2.4	: 2014 Trafiğine Göre Türkiye'nin Gönderdiği ve Aldığı Ülkeler Sıralaması	33
Tablo 2.5	: 2013 Yılı'nın İlk Üç Aylık Döneminde Bankalarca Gerçekleştirilen Döviz Transfer İşlemlerinin Dağılımı	34
Tablo 2.6	: TCMB Anketi'nin A sorusuna verilen cevapların ortalaması.....	35
Tablo 2.7	: TCMB Anketi'nin B ve C sorularına verilen cevapların ortalaması	35
Tablo 2.8	: SWIFT Mesajı Başına Maliyetler	37
Tablo 3.1	: HSBC Kara Liste Kaynakları	61
Tablo A.1	: TCMB Anketi'nin A, B ve C Soruları İçin Doldurulacak Tablo...	110
Tablo A.2	: TCMB Anketi'nin D Sorusu İçin Doldurulacak Tablo	111

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2.1	: TCMB Ödeme Sistemleri Mimarisi.....	22
Şekil 2.2	: EFT ve PÖS Sistemlerinde Gerçekleşen Toplam Ödeme Tutarı ve Adedi.....	23
Şekil 2.3	: EFT-PÖS Mesaj Türlerine Göre Tutar Dağılımı	23
Şekil 2.4	: EMKT Sisteminde Ödeme Karşılığı Teslimat İlkesine Göre Gerçekleşen İşlemlerin Tutarı ve Adedi.....	24
Şekil 2.5	: BKM Takas İşleyişi.....	25
Şekil 2.6	: BKM Kart Takas İşlemleri Tutarı	25
Şekil 2.7	: BKM Kart Takas İşlemleri Adedi	25
Şekil 2.8	: Çek Provizyon Süreci.....	26
Şekil 2.9	: BTOM'a İbraz Edilen Çeklerin Tutar ve Adedi(Milyar TL, Milyon Adet)	26
Şekil 2.10	: Türkiye'de SWIFT Üzerinden Döviz Aktarımı	28
Şekil 2.11	: Türkiye'de SWIFT Transferleri Mevcut Durumu.....	30
Şekil 2.12	: Bankalarca Gerçekleştirilen Döviz Transfer İşlemleri; Yurtiçi–Yurtdışı Ayrımı (İşlem Tutarına Göre).....	36
Şekil 2.13	: Bankalarca Gerçekleştirilen Döviz Transfer İşlemleri; Müşteri Ödemesi–Bankacılık Ödemesi Ayrımı (İşlem Tutarına Göre).....	36
Şekil 2.14	: SWIFT Mesajını Oluşturan Maliyetler	37
Şekil 2.15	: Bankalarca Gerçekleştirilen Döviz Transfer İşlemleri; Yurtiçi – Yurtdışı Ayrımı (İşlem Adedine Göre)	39
Şekil 2.16	: Bankalarca Gerçekleştirilen Döviz Transfer İşlemleri; Müşteri Ödemesi – Bankacılık Ödemesi Ayrımı (İşlem Adedine Göre).....	39
Şekil 3.1	: Yerel Muhabirlik Modeli	68
Şekil 3.2	: Önerilen Sistemin Temel Tasarımı	75
Şekil 3.3	: Önerilen Sistemde Yurtiçi Döviz Aktarımı.....	76
Şekil 3.4	: Önerilen Sistemde Yurtdışı Döviz Aktarımı.....	76

ÖZET

ÜLKE UYGULAMALARIYLA DÖVİZ TRANSFER SİSTEMLERİ: TÜRKİYE İÇİN MERKEZİ BİR DÖVİZ TRANSFER SİSTEMİ ÖNERİSİ

ADIGÜZEL, Enis

Yüksek Lisans, İşletme Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı : Dr. Alper Bilgin TÜMER

Mayıs-2015

Ödeme sistemleri, finansal istikrar adına büyük önem taşıyan sistemlerdir. Bu sistemlerin sağlıklı çalışması bir ülkede finansal sistemin verimliliğini artırmakta, bu da toplumsal refaha olumlu anlamda katkı yapmaktadır. Türkiye’de döviz transferleri temel olarak SWIFT kullanılarak gerçekleştirilmektedir. Bu durum, Türkiye içindeki iki banka arası döviz transferinin bile SWIFT aracılığıyla yapılmasını gerektirmektedir. Böylelikle bankalar ve müşteriler fazladan maliyetlere katlanmakta bu da finansal sistemin verimliliğini azaltmaktadır. Diğer taraftan, SWIFT’in Türkiye’nin kontrolünde olmaması, ulusal bazda kara para listesi oluşmasına engel olmakta, bu da ülkenin terörün finansmanıya mücadelesini zayıflatmaktadır. Bu tezde, TCMB bünyesinde ülke içindeki bankaların aralarında yapacağı döviz transferlerini gerçekleştirecek bir merkezi döviz aktarım sisteminin kurulması önerilmektedir. Böylelikle ülke içinde yapılacak döviz transferlerinde fazladan masraflara katlanılmayacak ve bu da toplumsal refaha katkı yapacaktır. Diğer taraftan böyle bir sistem, ulusal bir finansal mesaj merkezi ve kara para listesinin oluşmasını sağlayacak, bu da finansal raporlama ve terörün finansmanıya daha etkin bir şekilde mücadele edebilmenin önünü açacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ödeme Sistemleri, Finansal İstikrar, Merkez Bankaları, Ödeme Sistemlerindeki Riskler.

ABSTRACT

EXCHANGE TRANSFER SYSTEMS WITH COUNTRY PRACTICE: A CENTRAL EXCHANGE TRANSFER SYSTEM PROPOSAL FOR TURKEY

ADIGÜZEL, Enis

Master, Department of Management

Thesis Supervisor : Dr. Alper Bilgin TÜMER

May-2015

Payment Systems are crucial systems for the maintenance of financial stability. Smooth functioning of these systems increase the efficiency of financial systems and this increases the social welfare. In Turkey, exchange transfers are done mainly through SWIFT. This requires the exchange takes place through SWIFT even if the counterparty banks are domestic banks. Thus domestic banks and customers bear transaction costs that decrease the social welfare. On the other hand, Turkey's lack of control in SWIFT hinders developing a national money laundering blacklist and fight against terrorism financing. In this thesis, a central exchange transfer system is proposed such that domestic banks transfer foreign exchanges through this system. By the sake of this system, domestic banks and customers would not bear additional transaction costs and the social welfare would increase. Moreover this system also enables the development of a national financial message center and a money laundering blacklist and paves the way for a more effective fight against terrorism financing.

Key words: Payment Systems, Financial Stability, Central Banks, Risks in Payment Systems.

GİRİŞ

Globalleşen günümüz dünyasında, ülke ekonomileri giderek birbirlerine daha bağımlı hale gelirken; her geçen gün mevcutlarına bir yenisini daha eklenen yeniliklerle (inovasyon) ekonomik dinamizm hızını muhafaza etmekte ve yakın gelecekte de bu hızı muhafaza edeceğine benzemektedir. 1980'lerden beri büyük bir badire görmeden devam eden global büyüme, 2008 finansal kriziyle sarsılsa da; siyasal ve ekonomik karar alıcılar bu krizden dersler çıkarmış ve ülkeler arasındaki eşgüdüm ve entegrasyonun artırılmasının önemi bir kez daha kavranmıştır.

1980 sonrasında dünya çapında yaşanan ticari ve finansal entegrasyon ile özgürleşme, ülke ekonomilerinin birbirleriyle olan etkileşimlerini artırmış, ülkeleri birbirlerinin şoklarına daha duyarlı hale getirmiştir. Globalleşme sürecinin doğal bir adımı olarak görülebilecek bu entegrasyon, ülke ekonomilerinin altyapılarını özellikle de finansal sistem altyapılarını hiç olmadığı kadar önemli bir hale getirmiştir. Farklı para birimlerinin piyasada değişebilirliği ulusal ve uluslararası ödemelerin zamanında ve yüksek bir güvenilirlik içinde yapılması gerekliliğini doğurmuş, bu da ülkelerin ödeme sistemlerinin ve altyapılarının geliştirilmesini zorunlu kılmıştır.

Ödeme sistemleri, bir ülkedeki finansal sistemin önemli bir yapı taşı olduğu kadar; ülke ekonomisinin canlılığını da destekleyen bir mekanizmadır. Şirketler ve bireyler arası ödemelerin aktarıldığı bu sistemler, para aktarım maliyetlerini düşürmeyi hedefledikleri gibi karşı taraf (counter-party), likidite (liquidity) ve iflas riski (default) gibi risklerin de minimuma indirilmesini hedefler. Bu amaçla, ödeme sistemleri genellikle ülkelerin merkez bankalarının gözetimi ve yönetimi altında çalışır; böylelikle merkez bankası parası kullanılarak sistemlerin likiditesi ve mutabakat süreçleri maksimum güvenilirlikle garanti altına alınmaya çalışılır. Bu güvenilirlik beraberinde düşük işlem maliyetlerini de getirir.

Ödeme sistemleri denilince ilk akla gelen örnekler arasında, genellikle düşük tutarlı ödemelerin gerçekleştirildiği "Perakende Ödeme Sistemleri", yüksek tutarlı ödemelerin gerçekleştirildiği ödeme sistemleri ve döviz aktarımlarının ve

ödemelerinin gerçekleştirildiği “Döviz Aktarım Sistemleri” gelmektedir. Bu sistemler ülkelerin sınırları içinde kendi merkez bankaları tarafından yönetilen sistemleri olabileceği gibi, Avrupa Birliği’nde görüldüğü gibi daha geniş ekonomik sınırlar içinde merkez bankalarının yönetişimini ve koordinasyonunu içeren sistemler de olabilmektedir.

Türkiye’de ödeme sistemleri, genel olarak Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) gözetimi ve yönetimi altında işletilmektedir. TCMB bünyesindeki ödeme sistemleri şu şekilde sıralanabilir: Perakende Ödeme Sistemi (PÖS), Elektronik Fon Transfer Sistemi (EFT), Elektronik Menkul Kıymet Transfer Sistemi (EMKT) ve İhale Sistemi (İHS). Bu sistemlerin yönetimi TCMB tarafından yapılmakta, bankalar ve Merkezi Kayıt Kuruluşu (MKK) gibi finansal kurumlar sisteme katılımcı olarak kabul edilmektedir.

Türkiye’de PÖS bireysel perakende ödemelerin mutabakatı amacıyla kurulmuş ve işletilmekte olan bir sistemken; EFT bankalar arası fon transferinin yapılması amacıyla işletilmektedir. EMKT sistemi bankalar arasında elektronik olarak menkul değerlerin transferini sağlarken, İHS TCMB ihalelerinin yapıldığı sistemdir. Bu sistemlerin hepsi Türk Lirası (TL) kullanılarak çalışmakta, mutabakatın gerçekleştirileceği hesaplar TCMB bünyesinde tutulmaktadır.

Yabancı para ödemeleri için kullanılan sistemlere gelince, görünüm farklılaşmaktadır. Bir ülkeden başka bir ülkeye yabancı para cinsinden para transferi için kullanılan sistem uluslararası bir yaygınlığı olan SWIFT sistemidir. SWIFT ile ülkeler arası yabancı para transferi sağlandığı gibi, aralarında Türkiye’nin de bulunduğu birçok ülke kendi sınırları içerisinde yabancı para ödeme ve transferlerini de yine bu sistem aracılığıyla gerçekleştirmektedir.

Türkiye’de Türkiye’ye özel bir döviz transfer sistemi bulunmamaktadır. Mevcut durumda bankaların kendileri veya müşterileri adına döviz transfer işlemi yapmak için kullanabilecekleri iki temel yöntem bulunmaktadır. Birinci yöntemde bankalar yurtdışındaki finansal kuruluşlarla muhabirlik anlaşması yapmakta, SWIFT’in altyapısını kullanarak ilgili muhabirlerine ödeme işlemine ilişkin bilgileri göndermekte ve muhabirleri işleme konu bedeli bankanın kendi adına ve/veya müşterisinin adına alıcı tarafa iletmektedir. SWIFT kullanılarak muhabirler üzerinden gerçekleştirilen ödeme işlemlerinde, bankaların (ve dolayısıyla müşterilerin) katlandıkları maliyetler arasında en önemlileri bankanın muhabir kuruluşunca alınan masraflar ve SWIFT kullanımından doğan altyapı ve işletme

masraflarıdır. İkinci yöntem ise sadece müşteriler ile ilgili döviz ödeme işlemleri için kullanılabilir. Buna göre bankalar Western Union veya MoneyGram gibi para transfer kuruluşları ile anlaşmalar yapmakta ve söz konusu kuruluşların altyapılarını kullanarak müşterileri için döviz transfer işlemleri gerçekleştirmektedirler.

Anılan her iki yöntem de gerek yurtiçi gerekse yurtdışı döviz ödeme işlemleri için kullanılabilir. Ancak, hem gönderen hem de alıcı bankanın Türkiye içerisinde olduğu durumlarda dahi müşterilerin döviz ödemeleri için yüksek maliyetlere katlandıkları ortaya çıkmaktadır. TCMB tarafından 2013 yılında bankalara yapılan bir ankete göre, toplam işlem tutarı dikkate alınarak seçilen 5 banka verisine göre, SWIFT'e ilişkin ortalama işlem maliyeti en düşük 0,2 en yüksek 1,24 TL'dir. Türkiye'de faaliyet gösteren yabancı bankalar ise en düşük 0,6 TL, en yüksek 5,8 TL SWIFT'e ilişkin ortalama işlem maliyetine katlanmaktadır. Bazı bankalar ise ankette mesaj başına 0,055 avro (1,33 TL) olarak sabit bir rakam bildirmiştir. Ancak SWIFT kanalıyla gerçekleştirilen ödemelerde bankaların maliyetini esas itibarıyla ankette Muhabirlik ödemeleri gibi SWIFT dışı olarak adlandırılan giderler etkilemektedir. SWIFT dışı ortalama işlem maliyetleri en düşük 0,7 TL ve en yüksek 11,2 TL olarak hesaplanmıştır. Yine aynı ankete göre 2013 yılının ilk çeyreğinde toplam 4.302.712 adet döviz transfer işlemi gerçekleştirilmiştir. Bu rakamlar dikkate alındığında, katlanılan maliyetin ne denli yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Özellikle ülke içindeki yabancı para transferlerinde SWIFT'in kullanılıyor oluşu, beraberinde bazı olumsuzlukları getirmektedir. Öncelikle, SWIFT uluslararası para hareketini sağladığı için ülke içinde aktarılan yabancı para ulusal sınırların dışına çıkıp girmekte bu da maliyetleri olumsuz etkilemektedir. İkinci olarak, kara para aklama ve raporlama işlemleri, SWIFT'in yönetimi TCMB nezdinde olmadığından zorlaşmaktadır. Üçüncü olarak, SWIFT altyapısı TCMB nezdinde merkezileşmediği için bankaların tekil olarak SWIFT'e üye olmaları gerekmekte ve altyapı yatırımlarını tekil olarak yapmaları gerekmektedir. Bu da altyapı yatırımlarının maliyetini artırmaktadır.

Bu tezde; TCMB bünyesinde kurulacak bir "Döviz Transfer Sistemi"nin avantajları ve dezavantajları tartışılmakta, Türkiye için merkezi bir döviz transfer sisteminin faydaları analiz edilmekte ve politika önerileri geliştirilmektedir. Bu kapsamda, TCMB nezdinde kurulacak bir "Döviz Transfer Sistemi"nin, döviz

aktarım maliyetlerini azaltacağı ve para hareketleri üzerindeki denetim ve kontrolü artıracığı düşünülmektedir. Bu açıdan bu tezde, Türkiye’de merkezi bir döviz aktarım sisteminin bulunmayışının dezavantajları tartışılmakta, merkezi bir döviz aktarım sisteminin TCMB bünyesinde kurulması önerilmekte ve bu sistemin bazı özellikleri detaylandırılmakta; Türkiye, TCMB ve Türkiye’de faaliyet gösteren bankalar açısından avantaj ve dezavantajları incelenmektedir.

TCMB bünyesinde kurulacak merkezi bir döviz aktarım sisteminin göze çarpan en büyük avantajı yukarıda bahsedilen işlem maliyetlerini azaltacak olmasıdır. Sistemin TCMB bünyesinde hali hazırda işletilen TL aktarım sistemleriyle benzer teknolojiyi kullanacak olması, her bir bankanın SWIFT’e bağlanmak için kendi altyapısını yönetmesine gerek kalmaması gibi nedenlerle işlem başı maliyetler düşecek, bu da ülkenin ve hane halkının refahına olumlu anlamda bir katkı yapacaktır.

Türkiye’de TCMB nezdinde bir döviz aktarım sisteminin kurulması, Türkiye’nin bölgesel bir finansal mesaj merkezi olabilmesine de kapı aralamaktadır. Başka ülkelerin bu sisteme dahil olarak sistemden geçen mesaj çeşitliliğini artırması, Türkiye’nin finansal bir merkez olması çalışmalarıyla da uyumludur. Diğer taraftan, kontrol ve denetimi tamamen TCMB’de olacak bir sistemin, kara para aklamayla mücadelede çok önemli görevler yerine getirebileceği değerlendirilmektedir. Özellikle sistemin çalışmasıyla ulusal bir kara listenin oluşmaya başlayacağı ve bu sistemin sorgulama imkanlarıyla kara para hareketlerinin daha kolaylıkla engellenebileceği üzerinde durulmaktadır.

Tez’in birinci bölümünde literatür tartışması yapılacak ve ilgili çalışmalar değerlendirilecek, ikinci bölümünde Türkiye’deki mevcut ödeme sistemleri mimarisi ve döviz transfer işlemleri incelenecek, üçüncü bölümünde merkezi bir döviz transfer sistemi modeli önerilecek, merkezi bir döviz transfer sisteminin avantajları ve dezavantajları tartışılacak ve sonuç bölümünde politika önerileriyle bir sonuca varılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

PARA AKTARIM MEKANİZMALARI VE ÖDEME SİSTEMLERİ

1.1 Teorik Çerçeve

Ödeme sistemleri, finansal piyasaların işlerliği açısından önemli roller üstlenmektedir. Yurt içinde farklı aracı kurumlardaki hesaplar arası bir para aktarım işleminin yapılabilmesi, arada çalışan ve mutabakatı gerçekleştiren ödeme sistemlerinin varlığına bağlıdır. Bu ödeme sistemlerinin mutabakat kuralları, para ve menkul kıymet transferlerindeki riskleri azaltabildiği gibi; bu sistemlerin hızları da finansal sistemin verimliliğini artırmaktadır. Türkiye’de TCMB tarafından işletilen “Perakende Ödeme Sistemi”, “Elektronik Fon Transfer Sistemi” ve “Elektronik Menkul Kıymet Transfer Sistemi” gibi merkezi sistemler, Türkiye ödeme sistemlerinin ana omurgasını oluşturmaktadır.

Tezin üçüncü bölümünde, model önerisi yapabilmesi için, ödeme sistemlerinin ülkelerin finansal sistemlerinde oynadığı rollerin belirlenmesi gereklidir. Bu amaçla, tezin bu bölümünde ödeme sistemleriyle alakalı literatürün taraması yapılacaktır. Böylelikle, ödeme sistemlerinin literatürde tartışılan faydaları daha net görülebilecek, bu da model önerisinin avantaj ve dezavantaj tartışılmasına yardım edecektir.

Ödeme sistemlerinin bir bileşeni olan “Döviz Transfer Sistemleri”, bir ülke içindeki döviz ödemelerinin aktarılmasında kullanılabildiği gibi uluslararası ödemelerin mutabakatında da kullanılabilmektedir. Literatürde döviz transfer sistemleri incelenirken üzerinde en çok durulan sistem SWIFT olmuştur. Uluslararası alanda yaygınlıkla kullanılan “SWIFT”, sunduğu güvenilir altyapı ve iyi belirlenmiş kurallarıyla birçok ülkenin uluslararası yabancı para transferinde kullandığı bir sistemdir. Yurt içinde merkezileşmiş bir “Döviz Transfer Sistemi” bulunmayan Türkiye gibi ülkeler, SWIFT’i yurt içindeki döviz transferlerinde de

kullanmaktadır. Buna ek olarak, merkezi bir SWIFT altyapısı da bulunmayan ülkelerde , bu sisteme her bir aracı kuruluş kendi altyapısını kurup üye olarak dahil olabilmektedir. Bu durumun getirdiği bazı olumsuzluklar arasında aşağıdakiler sayılabilir.

- i. Ortaklaştırılıp azaltılabilecek altyapı kurulumu gibi maliyetlerin tekrarından dolayı, ülke için bir kaynak israfıdır.
- ii. Ülke içi döviz transferlerinde de SWIFT kullanılması işlemler için ekstra bir maliyet getirmektedir.
- iii. Kara para transferlerinin daha sağlıklı bir şekilde takip edilebilmesine olanak veren bir merkezilik yoktur.
- iv. Ülke genelinde ortak bir raporlama ve bilgi toplama imkanı zordur.

1.1.1 Ödeme Sistemlerinin Makroekonomik ve Finansal Etkileri

Literatürde yapılan bazı çalışmalar, yeni bir ödeme sisteminin sosyal refah düzeyine etkilerini incelemiştir. Millard ve Willison (2006)'ın teorik çalışmasında, yeni bir ödeme sisteminin belirli durumlarda sosyal faydayı artıracığı üzerinde durulmaktadır. Bu durumlar; bu ödeme sisteminin ülkedeki ticareti artırmasıdır. Bu etki ödeme sisteminin güvenilirliği arttıkça artmaktadır. Diğer taraftan, yeni ödeme sisteminin devreye girmesi ülkedeki ticareti artırmaya da nakit kullanımıyla göreceli risklerine göre sosyal refahı yine de artırabilmektedir.

Millard ve Willison (2006) ödeme sistemlerini incelerken He ve ark. (2005)'nin banka modelinden yararlanmaktadır. Bu modele göre insanlar parayı nakit tutmak ya da bankaya yatırmak durumunda bulunmaktadır. Ödeme sistemlerinin ucuz olması veya güvenilir olması durumunda insanlar nakit tutacakları paranın çalınma riskine karşı ödeme sistemlerine yönelmeyi tercih etmektedirler. Millard ve Willison (2006) bu modele, ödeme sistemlerinin teknik olarak çalışmadığı operasyonel risk faktörünü de eklemiş ve sonuçta ödeme sistemlerinin sosyal refahı artırdığı sonucuna ulaşmışlardır. Ödeme Sistemleri ne kadar ucuz ve ne kadar güvenilir ise, sosyal refaha katkıları da o denli büyük olacaktır.

Bu açıdan değerlendirildiğinde, bir ülkede mevcut olmayan ya da pahalı hizmet veren bir ödeme sistemi yerine, ucuz ve güvenilir bir ödeme sistemi kurulur ve işletilirse sosyal refahın artacağı çıkarımı yapılabilmektedir. Dolayısıyla,

Türkiye’de ülke içi döviz aktarımında kullanılan SWIFT yerine TCMB bünyesinde müstakil bir sistemin kurulmasının sosyal refahı artırması beklenmelidir.

Ödeme sistemlerinin sosyal refaha etkilerini finansal istikrara yaptıkları katkılar aracılığıyla inceleyen çalışmalar da mevcuttur. Ödeme sistemlerinin finansal istikrar açısından önemleri, yaşanacak bir finansal karışıklığın aktarılmasında potansiyel bir kanal olmalarındandır. Örneğin ödeme sistemlerindeki büyük bir katılımcıyı etkileyen teknik bir bozukluk olması, bu katılımcının ödemelerini yerine getirememesine ve diğer katılımcıların bu katılımcıya fon gönderme konusunda isteksiz davranmalarına sebep olabilmektedir (Kirdaban, 2005).

1.1.2 Merkez Bankalarının Ödeme Sistemlerindeki Roller

Merkez bankaları ödeme sistemlerinin gözetimi, denetimi ve işletiminde önemli roller üstlenmektedirler. Merkez bankalarının ödeme sistemlerinin içinde yer alıp almaması tartışmasına Green (2005) iki soruyu tartışarak katkıda bulunmaktadır. Bu sorulardan ilki, merkez bankalarının etkili bir para otoritesi olabilmesi için ödeme sistemlerinde hangi rolleri üstlenmesi gerektiğidir. İkincisi ise, merkez bankalarının para otoritesi olmalarından dolayı diğer oyunculara göre ödeme sistemlerinde hangi göreceli üstünlüklerinin olduğudur.

Green (2005)’in ilk soruya verdiği cevap, merkez bankalarının özellikle merkez bankası parasında tekel olmaları dolayısıyla sistemin likidite ihtiyacını karşılamaları gerektiğidir. Böylelikle ödeme sistemlerinin likidite ihtiyacı merkez bankası parasına diğer katılımcıların (bankaların) talebini artıracak, bu da merkez bankası fonlamanın etkinliğini artıracaktır. Green (2005)’in ikinci soruya cevabı ise, merkez bankasının merkez bankası parasını tedavüle sokmada tekel olmasıdır. Böylelikle merkez bankaları ödeme sistemlerini likidite risklerine karşı daha dayanıklı bir hale getirebilir ve sistemlerin işleyişini diğer bankaların yapabileceğinden çok daha güvenilir bir şekilde pürüzsüz yapabilir.

Bu analiz çerçevesinde, yeni kurulacak bir ödeme sisteminin merkez bankası nezdinde kurulması önem arz etmektedir. Her ne kadar Türkiye’de TCMB, yabancı para basımında oyuncu olmasa da, hesapların yönetimi ve likiditenin gözetimi açısından diğer bankalara nazaran görece bir avantaja sahiptir. Bu da bir döviz aktarım sisteminin TCMB nezdinde olmasını daha avantajlı kılmaktadır.

Merkez Bankalarının ödeme sistemlerinde üstlendiği rolleri iki ana başlık altında literatürde görebilmekteyiz. Bunlardan ilki merkez bankalarının bankalararası ödemelerde kullandıkları hesapları bünyesinde tutması, diğeri ise bankalara merkez bankası kredisini kullanarak görece az likit olan varlıkları ipotek olarak kabul etmesidir (Green 2005, BIS 2003). Bunlara ek olarak merkez bankalarının ödeme sistemlerinde oynadıkları roller şu şekilde özetlenebilir: Sistem operatörlüğü, mutabakat bankası olması, gözetim, yönlendirme ve düzenleme (BIS, 2003).

Merkez bankalarının gözetim rolü, ödeme sistemlerinin güvenilirliği açısından çok önemlidir. Gözetim ile merkez bankaları sadece sistemik risklerin önüne geçmez aynı zamanda tekil bankaların yaşayabileceği problemleri de en aza indirmek ister. Bu açıdan merkez bankalarının gözetim rolü, iyi belirlenmiş kurullarla bireysel bankalar bazında sistemin sağlamlığının ve etkili çalışırılığının sürdürülmesini amaçlar. İyi tasarlanmış standartlarla sistemin kredi, likidite ve operasyonel risklerinin en az düzeye inmesi ve bu risklerin gelişiminin gözlenmesi merkez bankalarının gözetim rolleriyle ilgilidir (BIS, 2003).

Merkez bankalarının yönlendirme rollerine gelince, bu daha çok bankalar arasında ya da sistem katılımcıları arasında ortaya çıkan koordinasyon rolünün doldurulmasıyla alakalıdır. Merkez bankaları sistemin verimliliğini artırmak ve işleyişini geliştirmek için bankaların pratikleri üzerinde yönlendirici bir rol oynarlar (BIS, 2003).

Merkez bankalarının düzenleme rolü ise daha çok merkez bankalarının bir düzenleyici kurum olmasından kaynaklanmaktadır. Bu rol ile merkez bankaları, ülkedeki ödeme sistemlerinin kanuni altyapılarını hazırlar ve uygular. Bir ülkedeki ödeme sistemlerine ait kanunun var olması, özellikle tezgahaltı ya da kayıtdışı işleyişlerin oluşumunu engeller. Böylelikle, ödeme sistemlerinin güvenilirliği ve operasyonel verimliliği kanun ile garanti altına alınmış olur. Değişen koşullara göre bu kanunları ya da mevzuatı değiştirmek, merkez bankalarının diğer katılımcılarla eşgüdüm içinde yapacağı çalışmalara bağlıdır. Merkez bankalarının yönlendirme rolü de hesaba katıldığında kanuni mevzuatta son sözü genellikle merkez bankaları söyler (BIS, 2003).

Ödeme sistemlerinin finansal piyasalarda özel bir rolü bulunmaktadır. Finansal piyasalarda yapılan ödemelerin yüksek tutarlı olması ve bu piyasalarda çok hızlı bir parasal dönüşüm olması, ödeme sistemlerinin bu piyasalar için önemini

artırmaktadır. Finansal piyasa katılımcıları arasındaki bağımlılıkların artmasıyla bu piyasalarda gerçekleştirilen ödemeler sistemik olarak önemli hale gelmiştir. Finansal kuruluşlardan herhangi birinin yüksek tutarlı bir ödemeyi zamanında gerçekleştirememesi veya hiç gerçekleştirememesi durumu, tüm finansal sistemi ciddi likidite ve kredi risklerine sürükleyebilmektedir. Ödeme ve menkul kıymet mutabakat sistemlerinden kaynaklanan ve finansal sistemin bir bölümünde başlayan sorun, diğer alanlara da sirayet ederek finansal istikrarı tehdit edebilmektedir.

Dünya ekonomisinde yaşanan finansal krizlerin ardından fiyat istikrarını sağlamak görevinin yanı sıra finansal istikrara katkıda bulunmak, merkez bankalarının temel görevleri arasında yerini almıştır. Ödeme sistemlerinin, finansal istikrar açısından gün geçtikçe daha fazla önem kazanması, merkez bankalarının ödeme sistemlerinin kesintisiz, güvenli ve etkin çalışması konusunda daha fazla rol üstlenmelerine yol açmıştır. Bu çerçevede, BIS bünyesinde çalışmalarını sürdüren ve merkez bankalarına gerek yurt içi gerek sınır ötesi ödeme ve mutabakat sistemleri gelişmelerini takip etme imkânı sağlayan bir forum olarak hizmet etmekte olan Ödeme ve Mutabakat Sistemleri Komitesi (Committee for Payment and Settlement Systems - CPSS), ödeme sistemlerinin gözetimini merkez bankalarının başlıca görevlerinden biri olarak kabul etmiştir. Ayrıca, ödemeler alanında ortaya çıkan yeni ürünler de merkez bankalarının gözetim işlevinin genişlemesine etki yapmıştır.

Merkez bankalarının ödeme sistemleri alanındaki rolleri şu şekilde sıralanabilir:

- i. Ödeme sistemlerini işletme: ödeme ve menkul kıymet takas ve mutabakat hizmetlerinin sağlanması
- ii. Ödeme sistemlerinde kolaylaştırıcı ve yönlendirici olma: nakit dışı ödemelerdeki gelişmelerin koordine edilmesi ve şekillendirilmesi
- iii. Ödeme sistemlerinin gözetimi: ödeme sistemlerinin güvenli ve verimli bir şekilde işlemlerini sağlamak üzere, ödeme sistemleri alanında dikkat edilmesi gereken hususların ve ilkelerin belirlenmesi, sistemlerden kaynaklanan risklerin belirlenerek gerekli politikaların oluşturulması.

1.1.3 Ödeme Sistemlerinin Yapısı

Literatürde bankalararası ödemeler için kullanılan ödeme sistemlerinin hiyerarşik yapısı itibarıyla 3'e ayrıldığı söylenebilir (Johnson ve Steigerwald, 2007).

Bunların ilki merkez bankalarının hiyerarşinin merkezinde olduğu yapı, ikincisi özel bir kurumun merkezi rolü üstlendiği bir yapı, üçüncüsü ise merkezi bir yapının bulunmadığı dağıtık bir yapıdır. Türkiye’de bunların ilkinde EFT ve PÖS sistemleri, ikincisine POS örnek olarak gösterilebilir. Bankalararası bireysel networkleri ihtiva eden bir ödeme sistemine Türkiye’de rastlanmamaktadır.

1.1.4 Ödeme Sistemlerindeki Riskler

Literatürde ödeme sistemlerindeki riskler iki ana kategoride incelenmektedir. Bunlardan ilki kredi riski, diğeri de zamanlama ya da likidite riskidir. Kredi riski bekleyen alacaklardaki kayıp riski iken, zamanlama riski ödeme zamanındaki ödeme varlığının yetersizliği riskidir (Borio ve den Bergh, 1993). Bunlara ek olarak, ödeme sistemlerindeki riskler bireysel, toplam ve sistemik riskler olarak da kategorize edilebilmektedir (Borio ve den Bergh, 1993). Benzer şekilde ödeme sistemlerindeki riskleri mutabakat riski, kredi riski, likidite riski ve iptal riski olarak 4 gruba ayıran çalışmalar da mevcuttur (Kirdaban, 2005).

Literatürdeki risk kategorilerinin bir özeti olarak aşağıda ödeme sistemlerinde bulunan bazı risklerin tanımları verilmiştir:

Likidite Riski: Katılımcılardan herhangi birinin yükümlülüklerini, gelecekte karşılayabilecek olmasına rağmen, vadesinde yeterli fona sahip olmaması nedeniyle yerine getirememesi durumunu ifade etmektedir.

Kredi Riski: Sisteme dâhil olan katılımcıların yükümlülüklerini vadesinde veya daha ileri bir tarihte karşılayamaması durumunu ifade etmektedir. Kredi riski kapsamında değerlendirilen sorunlar katılımcının geçici olmayan ciddi sorunlar yaşadığı durumları kapsamaktadır. Ödeme sistemleri açısından kredi riski ile likidite riski arasındaki en büyük fark kredi riskinin kalıcı, likidite riskinin geçici nitelikteki sorunları içeriyor olmasıdır.

Operasyonel Risk: Ödeme sistemlerinde personel hatası, yazılım veya donanımda görülebilecek eksiklikler, hatalar veya iletişim sistemlerinde yaşanabilecek problemler nedeniyle sistemin işleyişinde sorunlar oluşması ihtimali operasyonel risk olarak değerlendirilmektedir.

Yasal Risk: Bir kanunun veya düzenlemenin beklenmedik şekilde uygulanmaya konması, ilgili düzenlemelerin uygulanmasındaki belirsizlik ile sınır ötesi ödemelerdeki farklı kanun ve düzenleme sorunlarının ortaya çıkardığı risktir.

Sistemik Risk: Bir veya daha fazla katılımcının beklenen performansı sergilemedeki yetersizliğinin diğer katılımcıların yükümlülüklerini yerine getirememesine sebep olması ve bu durumun sistemde yayılarak finansal istikrarı tehdit eden bir durumun oluşması olarak tanımlanmaktadır.

Genel İşletme Riski: Ticari teşebbüs çatısı altında işletilen ödeme sistemlerinde, kuruluşun harcamaların gelirleri aşmasına ve sermayenin azalmasına sebep olabilecek faaliyetlerinden kaynaklanan risktir. Rekabet koşullarında başarısızlık ve zayıf işletme stratejilerinden kaynaklanan bu risk, gelirlerde ve büyümede gerilemeye sebep olmaktadır.

Ödeme sistemlerinde meydana gelen risklerin en aza indirilmesi, ödeme sistemlerinin sağlamlığı ve verimliliği açısından çok önemlidir. Bu açıdan ödeme sistemleri iyi bir risk yönetimine tabi tutulmalıdır (Borio ve den Bergh, 1993). Ödeme sistemlerinin katılımcısı konumundaki bankaların kredi ve likidite risklerine ne kadar maruz kaldıklarının incelenmesi bu anlamda bir ilk adımdır. İkinci adım ise, bu tip risklerin sisteme orantılı olarak dağıtılabilmesidir. Üçüncü adım ise, bankalar üzerinde uygulanacak kontrollerdir. Örneğin ödeme sistemlerinde ipotek olarak kullanılabilir varlıklara getirilebilecek limitler gibi. Daha iyi bir risk yönetimi adına atılması gereken dördüncü adım ise mutabakatlardaki kesinliğin artırılmasıdır. Bu da mutabakat sürelerinin kısaltılması gibi yöntemlerle yapılabilir (Borio ve den Bergh, 1993).

Bu risklere ek olarak, sistemik risk ya da “ödeme sistemleri riski” olarak da adlandırılabilir riskleri inceleyen çalışmalar da mevcuttur. Özellikle finansal darlık zamanlarında, bir bankanın likidite sorunu yaşaması başka bankaları da etkileyebilmekte bu da ödeme sistemlerinde sistemik problemlere yol açabilmekte hatta ödeme sistemlerini çalışamaz hale sokabilmektedir (Flannery, 1996). Özellikle finansal kriz zamanlarında bu riskin önlenmesi için merkez bankalarının “Son Borç Verme Mercii” özelliğinin kullanılması gerekmektedir.

Flannery (1996) çalışmasında, “ödeme sistemleri riski”ni finansal kriz zamanlarındaki “bilgi maliyeti”nin, özel kreditorlerin kredileri hakeden bankaları tespit etmekte zorlandığı ve merkez bankasının kredisine ihtiyaç duyulduğu bir modelle açıklamaktadır. Buna göre Flannery (1996), finansal kriz zamanlarında likidite sıkışıklığı yaşayan fakat iflas riski taşımayan bankaların özel fonlarca tespit edilemeyebileceğini ve merkez bankalarının son borç verme mevki araçlarını

kullanmadığı durumlarda sistemik bir ödeme sistemleri krizinin yaşanabileceğini açıklamaktadır.

Sistemik ödeme sistemleri krizlerini önlemenin en verimli yöntemlerinden bir tanesi de merkez bankalarının son borç verme mevki araçlarını kullanmalarıdır. Türkiye’de “Geç likidite penceresi” olarak da adlandırılan bu araç sayesinde gün sonunda likidite ihtiyacı duyan bankalar merkez bankasına başvurabilmekte ve maliyeti yüksek de olsa merkez bankasına borçlanabilmektedirler. Bu da, finansal bir darlık zamanında bankaların fon bulmada yasabileceği potansiyel güçlükleri sınırlamakta böylelikle ödeme sistemlerinin işlerliği finansal kriz zamanlarında da sağlanabilmektedir.

Flannery (1996)’nin “ödeme sistemleri riski” dediği riske benzer bir risk de Freixas ve Parigi (1998) tarafından incelenmiştir. Yayılma ya da bulaşma riski olarak adlandırılabilir bu risk, ödeme sistemlerinin büyük katılımcılarından birisinin ödeme yapamaması durumunda bunun diğer bankalara da bulaşıp ve sistemik bir kriz doğurmaktadır. Freixas ve Parigi (1998), Diamond ve Dybvig (1983)’e dayanan bir genel denge modeli kapsamında bu riski perakende ve net mutabakat yapan ödeme sistemleri ayırımında incelemiştir.

Freixas ve Parigi (1998)’ye göre, yatırım dönüşlerinin belirsiz olduğu bir ortamda gerçek zamanlı mutabakat sistemleri yayılma riskine maruz kalmaz fakat likiditeyi fazla kullanırken, net mutabakat sistemlerinin yayılma riskine maruz kalıp likiditeyi tasarruflu kullanırlar. Bu durumda, eğer bankaların yatırımlarından düşük kazanç elde edecekleri ihtimali fazla, rezerv bulundurma maliyeti düşük ve ödeme alan ve paraya hemen ihtiyacı olan müşterilerin oranı fazla ise gerçek zamanlı ödeme sistemleri daha verimli; aksi halde net ödeme sistemleri daha verimlidir.

Türkiye’deki ödeme sistemlerinin tamamı gerçek zamanlı mutabakat sistemleri olduğundan yukarıda sayılan durumların dışında bu sistemler net sistemlere göre likidite yönetimi açısından daha verimsiz çalışabilir. Fakat yayılma riski açısından bu durumun daha avantajlı olduğu söylenebilir.

Ödeme sistemleri kaynaklı risklerin bazı dışsallıklar doğurduğu da literatürde incelenmiştir. Angelini (1998) çalışmasında, günlük likidite tedarikinin masraflı olması durumunda bir ağ dışsallığının oluşabileceğini ve bankaların ödeme sistemlerinde ödemelerini durdurabileceğini ifade etmektedir. Bu durum, nakit yönetimi açısından bilgiye erişim maliyetlerini artırabileceğinden bankaların gün sonunda tuttıkları rezervlerin olması gerekenden fazla olabileceğini ve bunun da

bankaların karını olumsuz yönde etkileyebileceğini ifade etmektedir. Bu da toplumsal refahı düşürücü bir etki demektir.

Buraya kadar alıntılanan literatür genel olarak değerlendirildiğinde, ödeme sistemlerinin toplumsal refahı artırdığı ve bunun da ödeme sistemlerinin ucuzluğu ve güvenilirliğiyle doğru orantılı olduğu ifade edilebilir. Ödeme sistemlerinin işlemesi genel olarak finansal sistemin verimliliğini artırmakta, ticareti teşvik etmekte ve böylelikle toplumsal refahı artırmaktadır. Ödeme sistemleri, ülkelerde özel teşebbüs eliyle yönetilebildiği gibi merkez bankaları eliyle de yönetilebilmekte hatta hiçbir merkezi yönetimin olmadığı dağıtık yapılar da görülmektedir. Türkiye’de ödeme sistemleri (POS) hariç TCMB bünyesinde işletilmektedir.

Merkez Bankalarının ödeme sistemleri açısından oynadığı kritik roller arasında, sistemin fon ve kredi sağlayıcısı olması, bankaların hesaplarını tutuyor oluşu, sistemlerin işleticisi olması, gözetim, yönlendirme ve düzenleme rolleri sayılabilir. Bu açıdan bakıldığında, merkez bankalarının ödeme sistemleri açısından en önemli oyuncu olduğu ve tüm katılımcıları yönlendirdiği ve denetlediği söylenebilir. Bu da, Türkiye’de kurulacak bir “döviz aktarım sistemi”nin TCMB nezdinde kurulması gerektiği hususunda bir ipucu vermektedir.

Ödeme sistemlerinin taşıdığı riskler arasında en önemlileri, kredi riski, likidite riski, operasyonel risk ve sistemik risk sayılabilir. Bu riskler, tüm sistemin işleyişini tehdit edebileceği gibi, ağ dışsallıklarına da neden olabilirler. Bu durumda, ödeme sistemleri kaynaklı risklerin finansal sektörü hatta reel sektörü etkileyebileceği de düşünülebilir. Tüm bu riskleri en aza indirmek, gözetim rolüyle merkez bankalarının önemli görevleri arasında sayılmaktadır.

1.1.5 Kara Para Aklama

Bu bölümde, kara para aklama literatürü üzerinde durularak, kara para aklamanın makroekonomik ve finansal sonuçları hakkında bir fikir vermek amaçlanmaktadır. Tezin model önerisinin faydalarından bir tanesinin Türkiye’nin kara para aklama mücadelesini kolaylaştıracak olması, kara para aklama literatürü üzerinde durulmasını gerekli kılmaktadır.

Literatürde suç vasıtasıyla elde edilmiş gelirin finansal sistemde dolaşıma sokulması kara para aklama olarak tanımlanmıştır. Siyasi, ticari yada hukuksal

nedeni her ne olursa olsun; varolan bir finansal transferin doğasının saklanması kara para aklama olarak tanımlanabilmektedir (Blum ve ark., 1999, s. 9).

Masciandaro (1999) kara para aklamayı, finansal suçların çarpan etkisi olarak tanımlamıştır. Buna göre; kara para aklama maliyetlerinin düşük olması, yasa dışı faaliyetlere yeniden yatırımın yüksek olması, yasa dışı faaliyetlere yeniden yatırımda “temiz” paraya ihtiyacın daha çok olması, yasa dışı faaliyetler ile yasal faaliyetler arasındaki kazanç farkının yüksek olması ve “temizlenecek” miktarın daha yüksek olması şartları altında daha büyük çarpan etkisine sahiptir. (Masciandaro, 1999, s. 1).

Kara para aklama geleneksel olarak yasadışı bir faaliyetten doğan kazancın elde edilmesi, bu yasadışı kazancın kurumlar ve kuruluşların üzerine yayılarak kaynağının belirsizleştirilmesi ve bu yasadışı paranın yasal olarak kabul edileceği bir ekonomide dolaşıma sokulması şeklinde üç faza ayrılmıştır: Kara para aklamanın birçok yöntemi ve kara para aklayanların üstesinden gelmeleri gereken farklı problemleri olabilmektedir. Örneğin, birçok kara para aklama aktivitesinin aksine, uyuşturucu tacirleri düşük miktartlı banknotlar içeren yüksek meblağlı paraları aklamak zorundadırlar. Diğer taraftan kara para aklama işlemi bu işi meslek edinmiş profesyoneller tarafından müşterilerine sunulabilirken, mevcut çalışmalar çoğunlukla kara para aklama işleminin suçu işleyenler tarafından yapıldığını ortaya koymaktadır (Reuter, 2004, s. 2-5).

Kara para aklamayla mücadele genel olarak “Anti-Kara Para Aklama (AML)” rejimleri adı altındaki projelerle sürdürülmektedir. AML rejimleri, önleme fazı (durum değerlendirmesi, raporlama, regülasyon ve yaptırım) ve uygulama fazı (soruşturma, yargılama ve cezalandırma) olarak iki aşamadan oluşur. Küresel olarak önleme fazı hızlı bir gelişim göstermişken, uygulama fazı aynı hızda gelişim gösterememiştir. IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar, AML’nin önleme fazının uygulamalarını değerlendirmede aktif görevler üstlenmektedirler (Reuter, 2004, s. 100-102).

Quirk (1997a) çalışmasında, 19 endüstriyel ülke ve Interpol suç verilerini kullanmış ve suçun endüstriyel ülkeler arasındaki farklılıkları açıklamada istatistiksel olarak oldukça önemli olduğu suç sayısındaki %10’luk bir artışın nakit talebinde %10’luk bir düşüşe ve toplam para talebinden %6’lık bir düşüşe neden olduğu, suç ve para talebi arasındaki ilişkinin 1980 sonları ve 1990 başlarından itibaren değişiklik gösterdiği sonuçlarına ulaşmıştır. Buna göre önceleri suç sayısındaki artış

paraya olan talebi artırırken, sonrasında suç sayısındaki artış para talebini düşürmektedir. Bu sonuç 1990 sonrasında kara para aklama metodlarının değiştiğine işaret etmektedir. Buna göre 1990 sonrasında kara para aklama faaliyetleri bankacılık sisteminin dışına çıkmaya çalışmış ve mümkün mertebe nakit ya da gölge bankacılık faaliyetleri aracılığıyla ya da türevler gibi parasal olmayan enstrümanlar aracılığıyla yapılmaya çalışılmıştır (Quirk, 1997a, s. 1-15).

Quirk (1997b)'e göre kara para aklamayla mücadelede, para değişiminin kontrol edilmesi, önleyici tedbir politikalarının uygulanması, vergi toplama kapasitesinin artırılması, düzenli raporlama yapılması ve yasal altyapı oluşturulması hususları göz önünde bulundurulmalıdır: (Quirk, 1997b, s. 9).

Genel olarak değerlendirildiğinde, kara para aklamayla mücadelede raporlama ve para transferlerinin kontrol altında tutulması üzerinde durulan konuların başında gelmektedir. Bu açıdan tezde önerilen model, kara para aklamayla mücadele adına yararlı olacağı düşünülen mekanizmalar sunacaktır.

1.2 Döviz Transfer Sistemi ve Diğer Ülke Örnekleri

Ülkeler çoğunlukla yurtiçi döviz aktarım işlemlerinde SWIFT altyapısını kullanıyor olsa da, bazı ülkeler de kendi yönettikleri döviz transfer sistemlerini kullanmaktadır. Örnek olarak aşağıda bazıları sıralanmıştır.

1.2.1 Hong Kong

Hong Kong'un gerçek zamanlı ödeme sistemi olan CHATS'ın sahibi ve işleticisi Hong Kong Hong Kong Interbank Clearing Limited adlı Hong Kong Merkez Bankası (Hong Kong Monetary Authority - HKMA) ve Hong Kong Bankalar birliğinin ortak bir şirkettir.

CHATS'te dört para birimi (Hong Kong Doları - HKD, ABD Doları - USD, Euro - EUR, Çin Renminbisi - RNM) ile işlem yapılabilir. Her bir para birimi için olan sistemler ayrı isimle de anılmaktadır. Örneğin ABD doları ile işlem yapan bileşene USD CHATS adı verilmiştir.

HKD CHATS: HKD cinsinden ödemelerin gerçekleştirildiği bu sisteme Hong Kong bankalarının katılması zorunludur. Gerçek zamanlı birebir mutabakat

yöntemiyle çalışan sistemde mutabakat merkez bankası (Hong Kong Monetary Authority - HKMA) parası üzerinden gerçekleştirilir.

USD CHATS: USD cinsinden ödemelerin gerçekleştirildiği bu sisteme bankaların katılımı zorunlu değildir. Sistemde mutabakat bankası The Hongkong and Shanghai Banking Corporation (HSBC) olarak belirlenmiştir. Başka bir deyişle, sistemde USD ile ilgili fon sağlama ve mutabakat işlemleri merkez bankası tarafından değil, özel bir banka tarafından yürütülmektedir.

EUR CHATS: Hong Kong'da Euro cinsinden ödemelerin gerçekleştirildiği bu sisteme katılım zorunlu değildir. Sistemde mutabakat bankası Standard Chartered Bank (Hong Kong) olarak belirlenmiştir. Sistemde Euro ile ilgili fon sağlama ve mutabakat işlemleri özel bir banka tarafından yürütülmektedir.

RNM CHATS: Çin Halk Cumhuriyet para birimi olan Renminbi (RNM) cinsinden ödemelerin gerçekleştirildiği bu sisteme katılım zorunlu değildir. Sistemde mutabakat bankası People's Bank of China (Hong Kong) Limited olarak belirlenmiştir. Sistemde renminbi ile ilgili fon sağlama ve mutabakat işlemleri özel bir banka tarafından yürütülmektedir. Mutabakat bankası ayrıca Çin Ödeme Sistemine (CNAPS) de üyedir ve RNM CHATS sistemi Hong Kong kanunlarınca düzenlenmiş olmakla birlikte CNAPS sisteminin teknik bir uzantısı olarak değerlendirilmektedir.

1.2.2 Malezya

Malezya Merkez Bankası (MMB) tarafından işletilmekte olan RENTAS ödeme sisteminde Çin Halk Cumhuriyeti para birimi olan renminbi (RNM) ödemelerini de gerçekleştirmek üzere geliştirme yapılmış olup, RSS (Renminbi Settlement Services) adı verilen bu hizmet sayesinde var olan çeşitli bölgesel girişimlerin tamamlanacağı, finansal entegrasyonu güçlendireceği değerlendirilmektedir.

Burada dikkati çeken husus, RENTAS sisteminde renminbi mutabakatının merkez bankası parası üzerinde yapılmaması, mutabakat bankası olarak Bank of China (Malaysia)'nın kullanılmasıdır. Dolayısıyla sistemde renminbi ile ilgili fon sağlama ve mutabakat işlemleri özel bir banka tarafından yürütülmektedir.

Malezya'da USD cinsinden ödemelerin gerçekleştirileceği bir ödeme sistemi yoktur. Ancak Malezya para birimi (ringgit) ile USD arasındaki FX işlemlerinin

mutabakatını PvP yöntemiyle sağlamak üzere RENTAS sistemi ile Hong Kong'taki USD ödeme sistemi olan USD CHATS arasında bağlantı sağlanmıştır. Böylece Rinngit ve USD karşılığı yapılan FX işlemlerinde mutabakat riski ortadan kaldırılmıştır.

1.2.3 Güney Kore

Güney Kore'de yabancı para üzerinden çalışan ortak bir ödeme sistemi olmamakla birlikte birkaç büyük yerel bankanın (KEB, Kookmin Bank, Shinhan Bank, vb.) kısaca FCFTS (Foreign Currency Funds Transfer System) adı verilen, yerel finansal kuruluşlar arasında yabancı para transferini sağlayan sistemler işlettiği bildirilmiştir. Bu sayede USD, EUR, JPY ve diğer bazı para birimlerine ilişkin aktarımlar, ülkeler arasındaki zaman farklılıklarından etkilenmeden mesai saatleri içerisinde gerçek zamanlı olarak yapılabilmektedir.

Genel anlamıyla bankaların kendi içerisinde gerçekleştirilen ve özel bir muhabirlik hizmeti olarak çalışan bu sistemlerde, gönderici ve alıcı bankaların mutabakatı gerçekleştiren bankada (mutabakat bankası) ilgili para biriminden hesap açmaları gerekmektedir. Gönderen bankanın mutabakat bankasına talimat vermesi ve hesabında yeterli fon bulunması durumunda, mutabakat bankası kendi nezdindeki hesaplar arasında aktarım yapmakta ve alan bankayı bilgilendirmektedir.

Tamamen özel bankalar tarafından işletilen bu mekanizmada Kore Merkez Bankasının (KMB) rolü gözetim ile sınırlıdır. KMB belirlediği önemli mutabakat bankalarını ödeme sistemleri gözetimi (oversight) kapsamında almış ve bunları periyodik istatistiki bilgi sağlama ve sistemlerdeki önemli değişiklikleri bildirmekle yükümlü kılmıştır. KMB sistemleri izlemekte ve değerlendirmekte olup, mutabakat bankalarını özenli risk yönetimi yapmaları yönünde teşvik etmektedir.

1.2.4 Avrupa Birliği

Euro bölgesinde yer alan ülkelerin merkez bankaları TARGET2¹ sistemini ortaklaşa işletmektedirler. Sisteme katılımcı olacak özel bankaların sistemle ilgili

---

¹ TARGET2, Euro Bölgesi'ne üye ülkelerin ortaklaşa sahip oldukları, Avrupa'nın en büyük dünyanın en büyükleri arasında yer alan bir gerçek zamanlı brüt mutabakat ödeme sistemidir. Mutabakat, üye ülkelerin Avrupa Merkez Bankası nezdindeki hesapları üzerinden yapılır. Sisteme Euro Bölgesi'nde olmayan Bulgaristan, Danimarka gibi ülkeler de üye olduğundan, TARGET2 bu ülkeler açısından bir döviz aktarım sistemidir.

tüm yönetim ve işletim faaliyetleri o ülkenin bağlı bulunduğu yerel merkez bankası tarafından yürütülmektedir.

Sisteme Euro Bölgesinde yer alan ülkelerin merkez bankalarının ve bankacılık sistemlerinin katılımı zorunlu iken, diğer AB ülkelerinin veya AB adaylık sürecinde olan ülkelerin merkez bankalarının, dolayısıyla bankacılık sistemlerinin üyeliği seçimlidir.

Bu kapsamda Euro'yu para birimi olarak kullanmayan ancak AB üyesi olan altı merkez bankası (Bulgaristan, Danimarka, Letonya, Litvanya, Polonya, Romanya) TARGET2 sistemine katılmışlardır. Bu sayede bu ülkelerdeki bankalar da kendi merkez bankalarının gözetiminde TARGET2 sistemine katılabilmektedirler. Bu açıdan bakıldığında bu ülkelerde Euro cinsinden ödemeler TARGET2 sisteminde gerçekleştirilmektedir.

AB bünyesinde diğer yabancı para biriminde aktarım gerçekleştiren başka bir örnek bulunamamıştır.

1.2.5 Diğer Ülkeler

İnternet üzerinden yapılan inceleme sonucunda Singapur ve Lübnan'daki çek takası sistemlerinin yabancı para çeklerini takasını gerçekleştirdiği belirlenmiştir.

Singapur'da USD cinsinden olan çeklerin takası Singapore Clearing House Association (SCHA) arı verilen bir şirket tarafından işletilen USDCCS (USD Cheque Clearing System) adı verilen bir sistemde gerçekleştirilmektedir. Sistemde mutabakat bankası rolünü Citibank NA yerine getirmekte olup, sisteme üye olan bankaların Citibank NA'da USD hesapları bulunması zorunludur.

Lübnan'da Lübnan Poundu (LBP) ve yabancı para üzerinden (USD, GBP, ve EUR) yazılmış çeklerin takası Lübnan Merkez Bankası Takas Sistemi tarafından gerçekleştirilmektedir. Diğer taraftan, 5 Aralık 2012 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilen Payment Systems: Moving to the Next Generation adlı konferansta Lübnan Merkez Bankası yetkilileri yeni ödeme sistemlerinde yabancı para cinsinden ödemelerin yapılabildiğini belirtmişlerdir. Ancak gerek Lübnan Merkez Bankası sitesinde gerekse yapılan diğer araştırmalarda bu konuda bir bilgiye erişilememiştir.

Tezin buraya kadar olan kısmında, literatürde ödeme sistemlerinin nasıl tartışıldığını inceleyip, Türkiye dışındaki ülkelerde döviz aktarım sistemlerinden örnekler verildi. Tezin bundan sonraki bölümünde, Türkiye'de mevcut ödeme

sistemleri anlatılacak ve Türkiye’de merkezi bir döviz aktarım sisteminin bulunmayışının nedenleri tartışılacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE DÖVİZ TRANSFERİ VE MEVCUT DURUM

Tezin bu kısmında, Türkiye'deki ödeme sistemlerinin, özellikle döviz transfer işlemlerinin mevcut durumu ele alınacaktır. Çalışmanın ana fikri olan Türkiye için merkezileştirilmiş bir döviz transfer sisteminin daha iyi anlaşılabilmesi için, ilk olarak Türkiye'deki merkezi ödeme sistemlerini incelemek aydınlatıcı olacaktır.

2.1 TCMB Bünyesinde İşletilen TL Ödeme Sistemleri

Türkiye'de TCMB'nin ödeme sistemlerinde önemli görevleri vardır. 1211 sayılı TCMB Kanunu'nun 4. maddesinin, 3. fıkrasının, "Bankanın Temel Görevleri" başlıklı (I) numaralı bendinin, (f) alt bendinde "Türk lirasının hacim ve tedavülünü düzenlemek, ödeme ve menkul kıymet transferi ve mutabakat sistemleri kurmak, kurulmuş ve kurulacak sistemlerin kesintisiz işlemlerini ve gözetimini sağlamak ve gereken düzenlemeleri yapmak, ödemeler için elektronik ortam da dahil olmak üzere kullanılacak yöntemleri ve araçları belirlemek" TCMB'nin temel görevleri arasında belirtilmektedir. Bu kapsamda; TCMB tarafından 1992 yılında Elektronik Fon Transfer (EFT) sistemi, 2000 yılında da Elektronik Menkul Kıymet Transfer (EMKT) sistemi kurulmuştur.

5941 sayılı Çek Kanunu'nun 8. maddesi ile TCMB, çeklerin banka şubeleri arasında hesaben ödenmesini sağlayacak tüzel kişiliği haiz sistemi kurmaya ve gözetimi altında yürütmeye yetkili kılınmıştır. Bu kapsamda, çek takası işlemlerini yürüten Bankalararası Takas Odaları Merkezi (BTOM) faaliyetlerini, TCMB gözetimi altında sürdürmekte ve BTOM Yönetim Kurulu Başkanlığı görevi TCMB Ödeme Sistemleri Genel Müdürü veya Genel Müdür Yardımcısı tarafından yürütülmektedir.

Ödeme ve menkul kıymet mutabakat sistemlerinin yasal altyapısının güçlendirilmesi ile Avrupa Birliği (AB) müktesebatı ve uluslararası standartlarla uyumlu bir mevzuat çerçevesinin oluşturulması amaçlarıyla 2008 yılı AB müktesebatının üstlenilmesine ilişkin Türkiye Ulusal Programı'nda "Ödeme Sistemleri Kanunu Taslağı" hazırlama sorumluluğu TCMB'ye verilmiştir. TCMB tarafından ilk taslağı hazırlanan 6493 sayılı "Ödeme ve Menkul Kıymet Mutabakat Sistemleri, Ödeme Hizmetleri ve Elektronik Para Kuruluşları Hakkında Kanun", 27 Haziran 2013 tarih ve 28690 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. TCMB'ye, 6493 sayılı Kanunun 8. maddesi ile Türkiye'de kurulmuş veya kurulacak olan tüm ödeme ve menkul kıymet mutabakat sistemlerinin gözetimini yapma, 6. maddesi ile sistem işleticiliğine ilişkin faaliyet izni başvurularının değerlendirilmesi, 4. maddesi ile sistemlerin sorunsuz ve kesintisiz işlemlerini sağlamak üzere gerekli düzenlemeleri yapma konularında görev ve yetki verilmektedir. Ayrıca, anılan Kanun ile sistem işleticilerine yaptırım uygulama ve gerekli olduğu hallerde sistemin işletimini devralmak üzere TCMB görevli ve yetkili kılınmıştır.

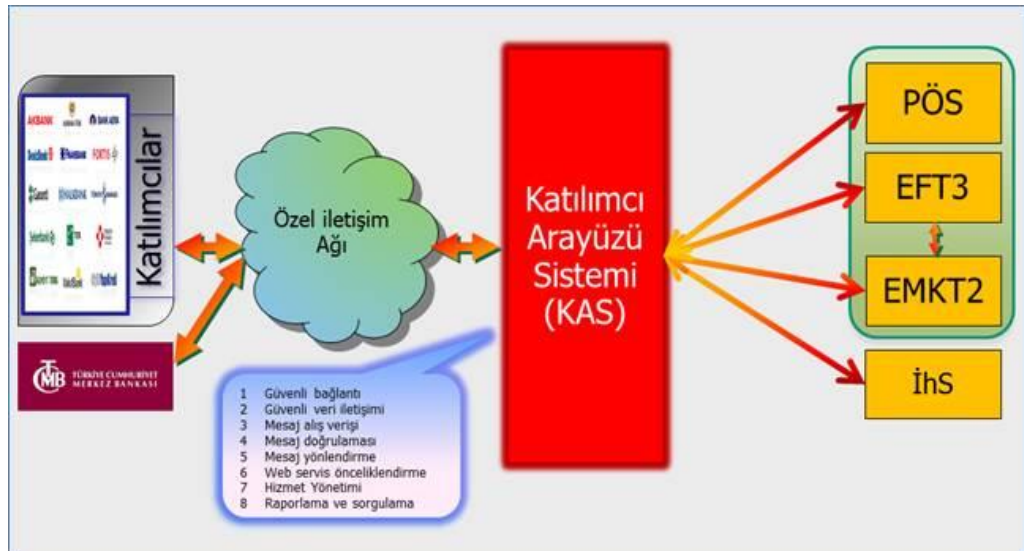
Türkiye'de TCMB bünyesinde işletilen ödeme sistemleri ve icra ettikleri fonksiyonlar aşağıda sıralanmıştır. Buna göre:

- i. Perakende Ödeme Sistemi (PÖS) : Banka müşterilerinin TL transferlerinin mutabakatının yapıldığı sistemdir. Ödeme sistemleri arasında en yoğun kullanılan sistem PÖS'tür. Sistem günde ortalama 1 milyon para transferinin mutabakatını yapmaktadır. Sistemin katılımcısı Türkiye'de yerleşik bankalardır. Gerçek zamanlı mutabakat prensibiyle çalışmaktadır.
- ii. Elektronik Fon Transfer Sistemi (EFT) : Bankalar arası fon transferlerinin mutabakatının yapıldığı sistemdir. Günde ortalama 15.000 mutabakat gerçekleşmektedir. Sistemin katılımcısı Türkiye'de yerleşik bankalardır. Gerçek zamanlı mutabakat prensibiyle çalışmaktadır.
- iii. Elektronik Menkul Kıymet Transfer Sistemi (EMKT) : TCMB tarafından 2000 yılında kurulan Elektronik Menkul Kıymet Transfer (EMKT) sistemi; menkul kıymetlerin bankalar arasında aktarımının ve mutabakatının, elektronik ortamda gerçek zamanlı ve kaydi olarak yapılmasını sağlayan sistemdir. EMKT sisteminde devlet iç borçlanma senetleri (DİBS), likidite senetleri ile Özelleştirme İdaresi ve Kamu

Ortaklığı Fonu gibi bazı kamu kuruluşları tarafından ihraç edilen senetlere ilişkin işlemler yapılmaktadır. EMKT’de yapılan işlemlerde ödeme karşılığı teslimat ilkesi (Delivery versus Payment – DvP) geçerlidir. Bu ilke kapsamında, menkul kıymet aktarımı, söz konusu menkul kıymete ilişkin fon aktarımının gerçekleşmesi ile eş anlı olarak yapılmaktadır. Bankaların yanında Merkezi Kayıt Kuruluşu (MKK) da sistemin bir katılımcısıdır.

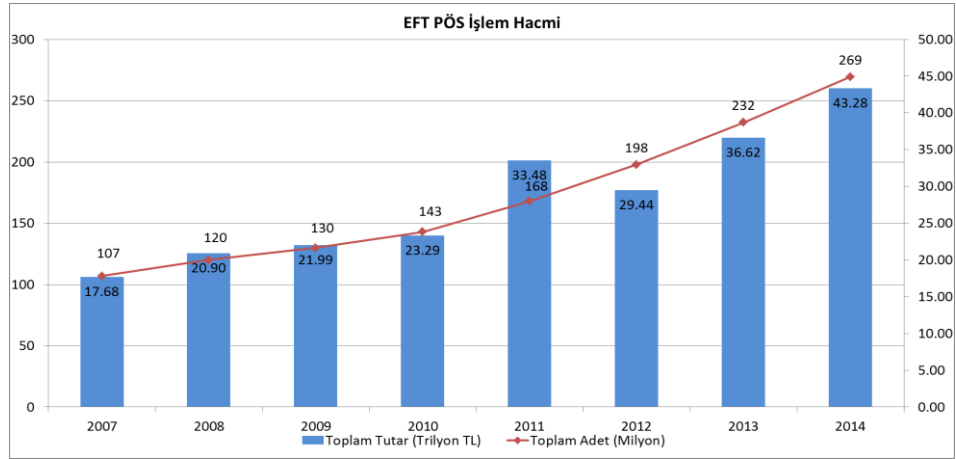
- iv. İhale Sistemi (İHS) : TCMB ve Hazine ihalelerinin elektronik yolla tekliflerinin alındığı sistemdir. Sistemin katılımcısı Türkiye’de yerleşik bankalardır.

TCMB bünyesinde işletilen ödeme sistemlerinin teknik mimarisi Şekil 2.1’de gösterilmiştir. Katılımcı bankalar, güvenli bir ağ altyapısıyla ödeme sistemlerinin kapısı konumundaki Katılımcı Arayüzü Sistemi (KAS)’ne erişirler ve KAS aracılığıyla para transferi mesajlarını ilgili mutabakat sistemlerine gönderirler. İlgili mutabakat sisteminde gerçek zamanlı gerçekleşen mutabakat işlemin sonucu yine KAS aracılığıyla güvenli ağ altyapısı üzerinden mesajı gönderen bankaya bildirilir. Mevcut durum değerlendirildiğinde, Türkiye’de kurulması önerilen döviz mutabakat sisteminin de aynı altyapıyı kullanması hem masrafları hem de güvenlik endişelerini en aza indirecektir.

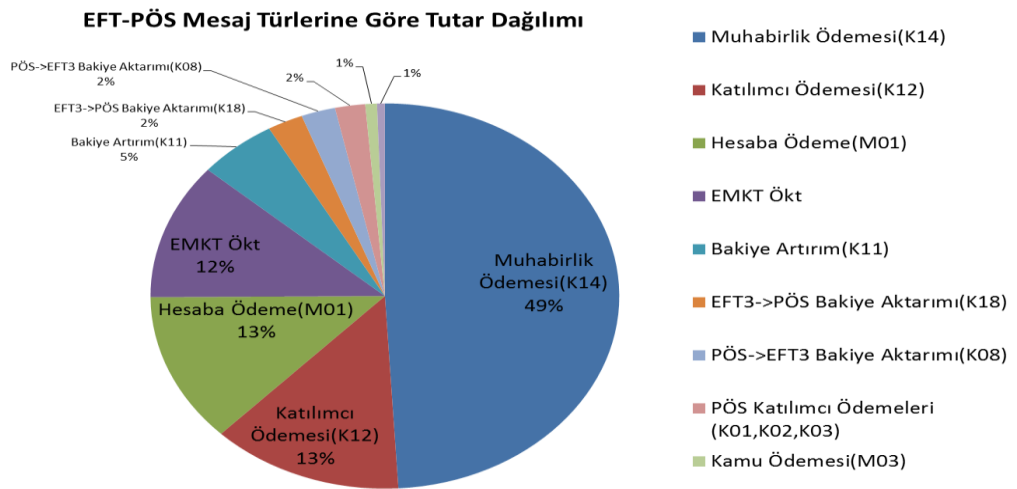
Şekil 2.1 : TCMB Ödeme Sistemleri Mimarisi (TCMB).

Kurulduğu günden bu yana TCMB ödeme sistemleri Türkiye’de finansal sistem adına önemli bir rol üstlenmiş ve işlem adetleri ve hacimleri gün geçtikçe istikrarlı bir şekilde artmıştır. Şekil 2.2’de PÖS ve EFT kapsamındaki mesajların adet ve tutarları verilmiştir.

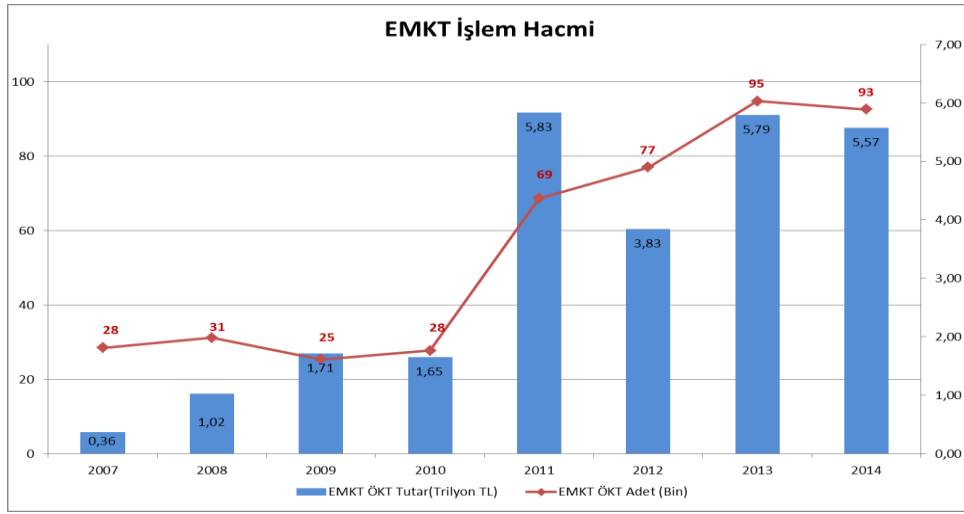
Şekil 2.2: EFT ve PÖS Sistemlerinde Gerçekleşen Toplam Ödeme Tutarı ve Adedi (TCMB,Ödeme Sistemleri İstatistikleri).

Şekil 2.3’de ise EFT ve PÖS’teki mesajların türlerine göre tutar dağılımı verilmektedir. Buna göre en büyük tutarlı ödemeleri muhabirlik ödemeleri oluşturmakta, bunu bankalar arası ödemeler ve müşterilerin hesaba yaptıkları ödemeler takip etmektedir. EMKT sisteminin ÖKT için EFT sistemine gönderdiği mesajların tutarı da önemli bir yekun oluşturmaktadır.

Şekil 2.3: EFT-PÖS Mesaj Türlerine Göre Tutar Dağılımı (TCMB,Ödeme Sistemleri İstatistikleri).

Benzer şekilde EMKT sistemine ait istatistikler de Şekil 2.4’de verilmiştir.

Şekil 2.4: EMKT Sisteminde Ödeme Karşılığı Teslimat İlkesine Göre Gerçekleşen İşlemlerin Tutarı ve Adedi (TCMB,Ödeme Sistemleri İstatistikleri).

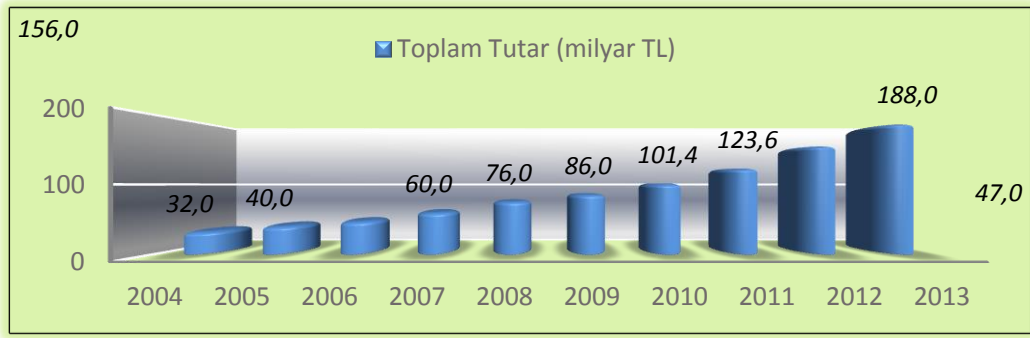
2.2 Bankalararası Kart Merkezi ve POS

Türkiye’de TCMB’nin işlettiği merkezi ödeme sistemlerinden başka, Bankalararası Kart Merkezi (BKM)’nin işlettiği POS da bulunmaktadır. BKM, kartlı ödeme sistemi içinde ortak sorunlara çözüm bulmak, Türkiye’deki banka ve kredi kartları kural ve standartlarını geliştirmek amacıyla 1990 yılında, 13 kamu ve özel bankanın ortaklığı ile kurulmuştur. 2013 yılı Aralık ayı itibarıyla, 10 ortaklı olan ve yönetim kurulunda eşit temsil hakkına sahip 8 üye banka tarafından yönetilen BKM’den 28 banka, üye olarak hizmet almaktadır. BKM, Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu çerçevesinde faaliyetlerini yürütmekle birlikte, işlettiği ödeme sistemi nedeniyle 2013 yılında yürürlüğe giren “Ödeme ve Menkul Kıymet Mutabakat Sistemleri, Ödeme Hizmetleri ve Elektronik Para Kuruluşları Hakkında Kanun” kapsamına da dâhil olmuştur. Kart hamillerinin yaptıkları alışverişlerden kaynaklanan borç ve alacaklarının bankalar arasındaki takası, BKM bünyesinde yurt içi takas ve hesaplaşma aracılığı ile gerçekleşmektedir.

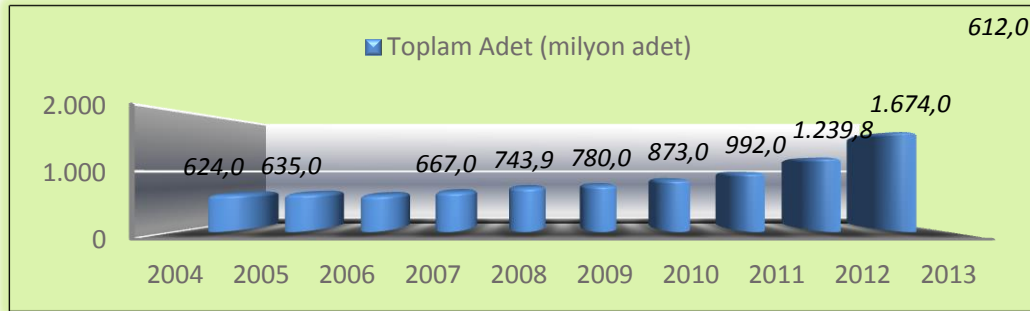
BKM nezdindeki takasın işleyişi Şekil 2.5’de verilmiştir. Görüldüğü üzere, takas işlemlerinden doğan fon aktarım işlemlerinde TCMB’nin EFT sistemi de kullanılmaktadır. 2013 sonu itibarıyla Türkiye’de 56,8 milyon kredi kartı; 100,2 milyon banka kartı ve 2,3 milyon POS cihazı bulunmaktadır. Şekil 2.6 ve Şekil 2.7’de ise kart takas işlemlerindeki takas adedi ve tutarı yıllara göre verilmiştir.

Şekil 2.5: BKM Takas İşleyişi (BKM).

Şekil 2.6: BKM Kart Takas İşlemleri Tutarı (BKM).

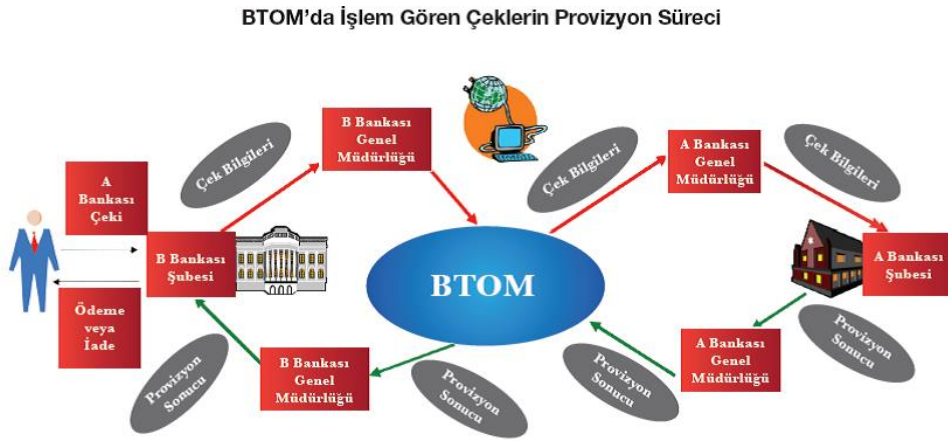
Şekil 2.7: BKM Kart Takas İşlemleri Adedi (BKM).

2.3 Bankalararası Takas Odaları Merkezi ve Çek Takası²

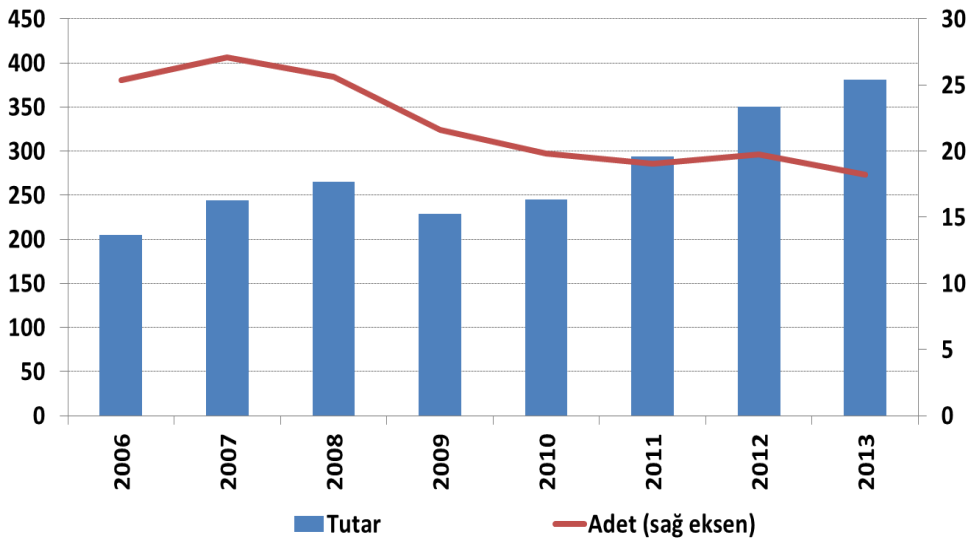
Çekin keşidecisinden lehdarına kadar kullanımının yazılı olarak düzenlenmesi ve çek kullanımının ve dolaşımının ülke içinde farklı bölgelerde çেকে olan güvenin

² Çek, diğer kıymetli evraklardan farklı olarak özel bir kanunla düzenlenmiş ödeme aracıdır. Ayrıca, çek, ekonomi içinde paranın fiziki olarak el değiştirmesine alternatif olacak şekilde kullanılan bir varlıktır.

sağlanması bakımından Bankalararası Takas Odaları Merkezi (BTOM) önemli bir yere sahiptir. Bu çerçevede, BTOM bir ödeme aracı olarak çekin farklı bankalar arasında dolaşımını sağlayarak para nakil hareketlerini ve bundan kaynaklanabilecek riskleri azaltmakta emek ve zaman tasarrufu sağlamaktadır. Farklı bankaların şubelerine ibraz edilen çeklerin, ait oldukları bankalardaki hesaplarından tahsil edilmesini sağlayan sistem çek takas sistemidir. Bu sisteme ilişkin faaliyetlerin yürütülmesi TCMB gözetimi altında BTOM tarafından gerçekleştirilmektedir. Çek takasının işleyişi Şekil 2.8’te BTOM’a ibraz edilen çeklerin tutar ve adedi ise Şekil 2.9’da verilmiştir.

Şekil 2.8: Çek Provizyon Süreci (BTOM).

Şekil 2.9: BTOM’a İbraz Edilen Çeklerin Tutar ve Adedi(Milyar TL,Milyon Adet) (BTOM).

2.4 Türkiye'deki Diğer Ödeme Sistemleri

Türkiye'de yukarıda bahsedilen ödeme sistemlerinin yanında İstanbul Takas ve Saklama Bankası (Takasbank) A.Ş.'nin ve Merkezi Kayıt Kuruluşu (MKK)'nin işlettiği sistemler de bulunmaktadır.

Borsa İstanbul bünyesinde bulunan "Pay Piyasası", "Gelişen İşletmeler Piyasası", "Borçlanma Araçları Piyasası", "Vadeli İşlem ve Opsiyon Piyasası" ve "Kıymetli Madenler ve Kıymetli Taşlar Piyasası"nda gerçekleşen işlemlerin taraflar arasındaki takas ve mutabakatı Takasbank'ta gerçekleşmektedir. Takasbank bünyesindeki fon ve menkul kıymet transferi işlemleri ödeme karşılığı teslimat (Delivery versus Payment - DvP) ilkesine göre gerçekleştirilmektedir. DvP ilkesi kapsamında, menkul kıymet aktarımı, söz konusu menkul kıymete ilişkin fon aktarımının gerçekleşmesi ile eş anlamlı olarak yapılmaktadır.

Finansal piyasalarda gerçekleşen işlemlerin önemli bir bölümü aracı kurumlar tarafından yapılmaktadır. Aracı kurumlar banka olmadıkları için TCMB tarafından işletilen EFT-EMKT sistemine üye olamamakta, Takasbank üzerinden bu sistemlere ancak dolaylı olarak katılabilmektedirler. Bu nedenle Takasbank TCMB ile bu tür aracı kurumlar arasında köprü görevi üstlenmiştir.

MKK, sermaye piyasası araçlarının kaydileştirilmesine ilişkin işlemleri gerçekleştirmek, kaydileştirilen bu araçları ve bunlara bağlı hakları, elektronik ortamda, üyeler ve hak sahipleri itibarıyla kayden izlemek ve merkezi saklamasını yapmak üzere faaliyet gösteren kuruluştur. Hali hazırda payları Borsa İstanbul'da işlem gören şirketlerin pay senetleri, yatırım fonları, devlet iç borçlanma senetleri, özel sektör borçlanma araçları, varlığa dayalı menkul kıymet ve kira sertifikaları MKK tarafından kayden izlenmektedir. MKK nezdinde izlenen sermaye piyasası araçlarından Borsa İstanbul nezdinde işlem görenlere ilişkin takas ve mutabakat MKK ile Takasbank arasındaki bütünleşik sistem aracılığı ile gerçekleştirilmektedir.

2.5 Türkiye'de Mevcut Döviz Aktarım Sistemi Altyapısı

Türkiye'de Türkiye'ye özel bir döviz transfer sistemi bulunmamaktadır. Mevcut durumda bankaların kendileri veya müşterileri adına döviz transfer işlemi yapmak için kullanabilecekleri iki temel yöntem bulunmaktadır:

- i. Birinci yöntemde bankalar yurtdışındaki finansal kuruluşlarla muhabirlik anlaşması yapmakta, SWIFT'in altyapısını kullanarak ilgili muhabirlerine ödeme işlemine ilişkin bilgileri göndermekte ve muhabirleri işleme konu bedeli bankanın kendi adına ve/veya müşterisinin adına alıcı tarafa iletmektedir (Şekil 2.10). SWIFT kullanılarak muhabirler üzerinden gerçekleştirilen ödeme işlemlerinde, bankaların (ve dolayısıyla müşterilerin) katlandıkları maliyetler arasında en önemlileri bankanın muhabir kuruluşunca alınan masraflar ve SWIFT kullanımından doğan altyapı ve işletme masraflarıdır.

Şekil 2.10: Türkiye’de SWIFT Üzerinden Döviz Aktarımı (TCMB, Not: Banka isimleri temsili olarak kullanılmıştır).

- ii. İkinci yöntem ise, sadece müşteriler ile ilgili döviz ödeme işlemleri için kullanılabilir. Buna göre bankalar Western Union veya MoneyGram gibi para transfer kuruluşları ile anlaşmalar yapmakta ve söz konusu kuruluşların altyapılarını kullanarak müşterileri için döviz transfer işlemleri gerçekleştirmektedirler.

Anılan her iki yöntem de gerek yurtiçi gerekse yurtdışı döviz ödeme işlemleri için kullanılabilir. Ancak, hem gönderen hem de alıcı bankanın Türkiye içerisinde olduğu durumlarda dahi müşterilerin döviz ödemeleri için yüksek maliyetlere katlandıkları ortaya çıkmaktadır.

Bankaların müşterilerine yansıttıkları SWIFT ücretleri hakkında BDDK tarafından yayımlanan veriler³ üzerinde yoğun işlem gerçekleştiren bankaları

³ <http://ebulten.bddk.org.tr/TuketiciVerileri/Comp/Comp.aspx>

kapsayan incelemede, ücretlerin bankalar arasında büyük farklılıklar gösterdiği görülmektedir.

İnternet bankacılığı kanalı ile yapılan SWIFT aktarımlarında en düşük ücretin Akbank tarafından belirlenen sabit 35 TL olduğu, ödeme zincirindeki bankaların masraf ve komisyonlarının genellikle lehtara yapılacak ödemeden kesildiği belirlenmiştir. Ayrıca internetten yapılan döviz aktarımları için en düşük ücret Türkiye İş Bankasının belirlediği 10 USD olmakla birlikte, banka tarafından aktarım tutarının %0,2'si oranında alınan komisyon nedeniyle aktarım tutarı yükseldikçe masraf da artmaktadır. Bankaların bu çerçevede belirledikleri ücretler 1.500 USD'ye kadar ulaşabilmektedir (Ziraat Bankası). Burada dikkat çeken bir husus Halk Bankasının yurt dışı bankalara yapılan aktarımlar için aldığı ücretin yurt içi bankalara aktarım için aldığı ücretten düşük olmasıdır (karşı banka masrafı amire aitse: Yurt içi bankalara 50 200 TL, yurt dışı bankalara 50 100 TL aralığında olmak üzere %0,3 komisyon).

Ayrıca bankaların kendilerine SWIFT üzerinden gelen yabancı para ödemelerini lehtara teslim ederken de oldukça yüksek sayılabilecek, pek çok durumda gönderim masraflarından dahi yüksek oranlarda, kesintiler yaptıkları gözlenmiştir. Örneğin internetten yapılan aktarımlar için 35 TL masraf alan Akbank, kendisine gelen SWIFT ödemelerinden 35 250 TL arası %0,4 oranında komisyon almaktadır.

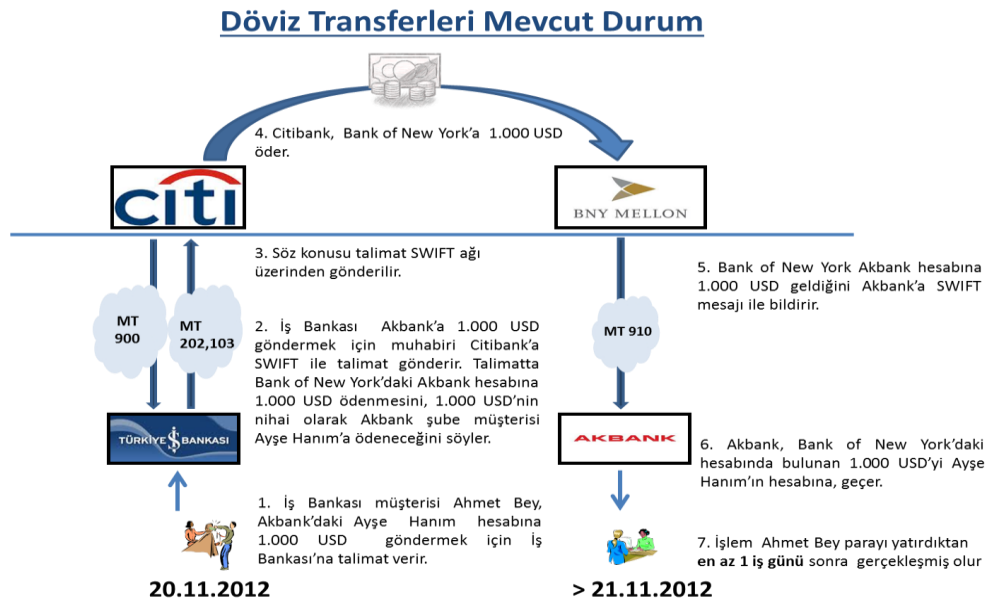
Diğer taraftan yurt içi döviz transferlerinde Western Union gibi para aktarımı konusunda uzmanlaşmış firmalar kullanıldığında müşterilere yansıyan maliyetler aktarım tutarına göre değişmektedir . Bu kapsamda ödenmesi gereken ücret 100 USD ve altı için 15 USD iken, 9.501 10.000 USD aralığı için 403 USD'ye kadar çıkmaktadır. Lehtardan ayrıca bir ücret tahsil edilmemektedir.

Türkiye içinde 3.000 USD ve 3.000 Avroya kadar döviz aktarımları için kullanılabilir bir kanal da PTT'dir. PTT 250 USD ve altındaki aktarımlar için 15 TL sabit ücret almaktadır. Bu ücret 1.001 – 3.000 USD aralığı için 33 TL'ye çıkmaktadır . PTT online olarak gerçekleştirdiği döviz aktarımlarını istenirse adrese teslim edebildiğini ya da lehtarını telefonla bilgilendirdiğini de belirtmektedir .

Sonuç olarak, Türkiye'de SWIFT üzerinden yapılan ödemelerde gönderen (amir) ve alan (lehtar) müşterilere yansıtılan ücretlerin oldukça yüksek olduğu, bu ücretlerin bir önceki bölümde verilmiş olan banka maliyetlerinin oldukça üzerinde olduğu belirlenmiştir. Western Union ve benzeri firmalarca sağlanan yurt içi para

aktarma seçeneği hız ve maliyet açısından müşteriler için daha avantajlı görünmekle birlikte, tüm seçenekler arasında maliyet açısından en avantajlısının PTT tarafından sağlanan hizmet olduğu anlaşılmıştır.

Diğer taraftan, ikinci yöntemde işlemler daha çabuk gerçekleşirken, muhabir kuruluşlar üzerinden gerçekleşen işlemler gönderen ve alıcı yurtiçinde bulursa dahi uzun zaman alabilmektedir (Şekil 2.11). Bu nedenle kurulması muhtemel bir döviz transfer sisteminin yurtiçi döviz transfer işlemlerinin müşterilere olan maliyetini düşürmesi ve döviz transferinin gerçekleşmesi için gerekli süreyi kısaltması (muhabir işlemlerine kıyasla) muhtemeldir.

Şekil 2.11: Türkiye'de SWIFT Transferleri Mevcut Durumu (Takasbank, Not: Banka ve kişi isimleri temsili olarak kullanılmıştır).

İkinci bölümün buraya kadar olan kısmında, Türkiye'de işletilen ödeme sistemleri anlatılmıştı. Bölümün bundan sonraki kısmında, döviz aktarım işlemlerinin Türkiye ekonomisi içindeki büyüklükleri ilk olarak SWIFT istatistikleri daha sonra bankalarla yapılan bir anket çerçevesinde ele alınacak, döviz aktarım sistemine Türkiye'de faaliyet gösteren bankaların nasıl baktıkları tartışılacak ve Türkiye'de merkezi bir döviz aktarım sisteminin bulunmayışının nedenleri araştırılarak ortaya konulacaktır.

2.6 Türkiye'nin SWIFT Kullanımı

Türkiye'de döviz aktarım işlemlerinin büyüklüğünü anlayabilmek için SWIFT'in her yıl yayınladığı ülke raporlarına (Country Reports) bakmak faydalı olacaktır. İlk olarak Tablo 2.1'de Türkiye'nin 2014 SWIFT üyelik sayısı oranları verilmiştir. Buna göre Türkiye'de SWIFT'e üye 57 kuruluş bulunmaktadır. Bu sayı tüm dünyada 10.805 iken Avrupa, Orta Doğu ve Afrika Bölgesi'nde 6.699'dur. Buna göre Türkiye tüm dünya içinde %0.5; Avrupa, Orta Doğu ve Afrika Bölgesi içinde %0.9'luk üye katılım oranına sahiptir.

Tablo 2.1: Türkiye'nin 2014 SWIFT Üyelik Sayısı Oranları (SWIFT Ülke Raporu, 2014).

	Tüm Ülkeler	Avrupa, Orta Doğu ve Afrika	Türkiye
Üye Kuruluş Sayısı	10.805	6.699	57
Türkiye'nin SWIFT trafik oranı (%)	0.5	0.9	100

Türkiye'nin SWIFT trafiği içindeki oranları ise Tablo 2.2'de verilmiştir. Buna göre Türkiye'nin tüm gönderilen SWIFT trafiği içindeki payı 2006'dan itibaren sürekli büyümüş ve 2014 yılı itibariyle toplam trafiğin %0.70'ine ulaşmıştır. Türkiye'nin alınan mesajlardaki oranı ise 2014 yılı itibariyle %0.50'dir. SWIFT'te gönderilen tüm mesajlar 2014 yılında bir önceki yıla göre %10.80 artmışken; Türkiye'nin gönderilen mesajları %18.60, alınan mesajları ise %10.60 artış göstermiştir. 2006 yılından bu yana Türkiye'nin gönderilen mesajlarındaki artış oranı SWIFT'in büyüme oranından yüksek gerçekleşmiş; Türkiye'nin aldığı mesajların artış oranı Türkiye'nin gönderdiği mesajların artış oranını takip etmiştir.

Tablo 2.2: SWIFT Toplam Trafik (SWIFT Ülke Raporu, 2014.)

Tüm SWIFT			Türkiye								
	Trafik (Milyon)	Büyüme		Gönderilen Trafik (Milyon)	SWIFT İçindeki Pay	Büyüme	SWIFT Büyümesi ne Katkı	Gönderilen Trafik (Milyon)	SWIFT İçindeki Pay	Büyüme	SWIFT Büyümesi ne Katkı
2005	2,518		2005	9	0.40%			10	0.40%		
2006	2,865	13.70%	2006	10	0.30%	10.10%	0.30%	11	0.40%	6.80%	0.20%
2007	3,501	22.20%	2007	12	0.30%	23.80%	0.40%	13	0.40%	17.20%	0.30%
2008	3,855	10.10%	2008	17	0.50%	44.60%	1.50%	16	0.40%	22.70%	0.80%
2009	3,760	-2.40%	2009	17	0.50%	-1.80%	-0.30%	15	0.40%	-3.90%	-0.70%
2010	4,032	7.20%	2010	20	0.50%	16.10%	1.00%	18	0.50%	19.10%	1.10%
2011	4,431	9.90%	2011	23	0.50%	15.30%	0.80%	21	0.50%	15.50%	0.70%
2012	4,589	3.60%	2012	27	0.60%	15.90%	2.30%	23	0.50%	7.40%	1.00%
2013	5,066	10.40%	2013	32	0.60%	19.30%	1.10%	26	0.50%	15.50%	0.70%
2014	5,613	10.80%	2014	38	0.70%	18.60%	1.10%	29	0.50%	10.60%	0.50%

Tablo 2.3'te Avrupa, Orta Doğu ve Afrika Bölgesi'nin gönderilen ve alınan trafiğe göre ülke sıralaması verilmiştir. Buna göre, her iki sıralamada da Türkiye 18 olarak yer bulmuştur. İsviçre, Hollanda, Lüksemburg gibi Türkiye'den Gayri Safi Milli Hasıla olarak küçük ülkelerin sıralamada Türkiye'den daha yüksekte yer alması; bu ülkelerin bölgesel finansal merkez olmalarıyla alakalıdır. Benzer şekilde ekonomisi Almanya'dan küçük olan İngiltere açık bir farkla Almanya'nın önünde ve her iki listenin de başında yer almıştır. Bu durum, İngiltere'nin küresel bir finans merkezi olmasıyla ilişkilidir.

Tablo 2.3: Gönderilen ve Alınan Trafiğe Göre Ülke Sıralaması (Avrupa, Orta Doğu ve Afrika Bölgesi) (SWIFT Ülke Raporu, 2014).

Gönderilen Trafiğe Göre					Alınan Trafiğe Göre						
Sıra	Ülke	Trafik (Milyon)	Bölgedeki Pay	Büyüme	Bölge Büyümesine Katkı	Sıra	Ülke	Trafik (Milyon)	Bölgedeki Pay	Büyüme	Bölge Büyümesine Katkı
1	Birleşik Krallık	1,061	28.40%	9.30%	25.20%	1	Birleşik Krallık	1,336	36.60%	12.80%	43.10%
2	Belçika	444	11.90%	12.00%	13.40%	2	Almanya	346	9.50%	7.80%	7.10%
3	Almanya	395	10.60%	8.40%	8.60%	3	Fransa	273	7.50%	9.30%	6.60%
4	Fransa	241	6.40%	8.40%	5.20%	4	Belçika	246	6.70%	6.50%	4.30%
5	Lüksemburg	198	5.30%	12.70%	6.30%	5	İsviçre	210	5.70%	12.70%	6.70%
6	İsviçre	164	4.40%	10.50%	4.40%	6	Hollanda	205	5.60%	7.40%	4.00%
7	Hollanda	145	3.90%	1.60%	0.60%	7	Lüksemburg	138	3.80%	9.20%	3.30%
8	İtalya	136	3.60%	21.20%	6.70%	8	İtalya	103	2.80%	11.90%	3.10%
9	Rusya	94	2.50%	27.50%	5.70%	9	Rusya	88	2.40%	29.60%	5.70%
10	İspanya	93	2.50%	14.90%	3.40%	10	Güney Afrika	82	2.30%	8.00%	1.70%
11	Güney Afrika	92	2.50%	8.70%	2.10%	11	İspanya	63	1.70%	5.80%	1.00%
12	İsveç	77	2.10%	8.70%	1.70%	12	İsveç	57	1.50%	7.10%	1.10%
13	Polonya	52	1.40%	21.00%	2.50%	13	Danimarka	43	1.20%	13.40%	1.40%
14	Danimarka	52	1.40%	19.00%	2.30%	14	Finlandiya	37	1.00%	13.70%	1.30%
15	Norveç	45	1.20%	13.90%	1.50%	15	Avusturya	37	1.00%	0.10%	0.00%
16	Finlandiya	44	1.20%	5.70%	0.70%	16	Polonya	30	0.80%	19.10%	1.40%
17	Avusturya	39	1.00%	1.50%	0.20%	17	Norveç	30	0.80%	16.70%	1.20%
18	Türkiye	38	1.00%	18.60%	1.70%	18	Türkiye	29	0.80%	10.60%	0.80%
19	Birleşik Arap Emirlikleri	22	0.60%	19.20%	1.00%	19	Birleşik Arap Emirlikleri	18	0.50%	21.80%	0.90%
20	İrlanda	19	0.50%	8.00%	0.40%	20	İrlanda	17	0.50%	-6.70%	-0.30%

Tablo 2.4'te Türkiye'nin 2014 trafik hacmine göre gönderdiği ve aldığı ülkelerin sıralaması verilmiştir. Burada göze çarpan en belirgin husus, gönderilen ve alınan ülkeler içinde Türkiye'nin üçüncü sırada yer almasıdır. Türkiye'den gönderilen SWIFT mesajlarının %12.80'i yine Türkiye'ye gönderilmekte, Türkiye'nin aldığı SWIFT mesajlarının %17'si yine Türkiye'den gelmektedir. Bu rakamlar, Türkiye içindeki finansal kurumların birbirlerine döviz gönderimlerinin ne denli önemli olduğunu gözler önüne sermektedir. Türkiye'nin SWIFT kullanımının ortalama %15'i, sadece Türkiye içinde faaliyet gösteren bankaların kendi hesapları arasında olmakta ve bu işlemler için SWIFT kullanılmaktadır. Bu durum, Türkiye içinde merkezi bir döviz aktarım sistemine olan ihtiyacı gözler önüne sermektedir.

Tablo 2.4: 2014 Trafikine Göre Türkiye'nin Gönderdiği ve Aldığı Ülkeler Sıralaması (SWIFT Ülke Raporu, 2014).

Sıra	Alan Ülke	Trafik	Büyüme	Ağırlık	Sıra	Gönderen Ülke	Trafik	Büyüme	Ağırlık
1	Birleşik Krallık	10,258,209	29.70%	28.00%	1	Birleşik Devletler	7,120,211	13.00%	25.70%
2	Birleşik Devletler	9,375,679	13.30%	25.60%	2	Birleşik Krallık	5,727,333	10.00%	20.70%
3	Türkiye	4,699,118	12.50%	12.80%	3	Türkiye	4,699,118	12.50%	17.00%
4	Almanya	3,347,268	12.10%	9.10%	4	Almanya	4,277,595	13.70%	15.40%
5	Fransa	1,836,150	66.40%	5.00%	5	Belçika	1,110,450	4.80%	4.00%
6	İsviçre	1,370,240	31.80%	3.70%	6	Fransa	905,613	4.20%	3.30%
7	Hollanda	1,254,979	5.00%	3.40%	7	İsviçre	777,245	17.50%	2.80%
8	Belçika	1,237,849	15.80%	3.40%	8	Hollanda	535,167	-4.00%	1.90%
9	Lüksemburg	682,112	2.30%	1.90%	9	Avusturya	366,193	5.70%	1.30%
10	Avusturya	317,953	5.70%	0.90%	10	İtalya	274,323	-1.00%	1.00%
11	İtalya	256,267	-3.40%	0.70%	11	Suudi Arabistan	154,645	-7.60%	0.60%
12	Finlandiya	166,433	9.60%	0.50%	12	Lüksemburg	151,522	6.90%	0.50%
13	Danimarka	121,444	76.20%	0.30%	13	İsveç	87,881	0.60%	0.30%
14	Avustralya	113,288	6.20%	0.30%	14	İspanya	85,973	18.80%	0.30%
15	Çek Cumhuriyeti	105,888	106.60%	0.30%	15	Rusya	78,832	7.10%	0.30%
16	Hong Kong	101,715	7.80%	0.30%	16	Kanada	77,591	19.10%	0.30%
17	Çin	101,247	1.80%	0.30%	17	Japonya	73,665	7.80%	0.30%
18	İsveç	88,005	-8.80%	0.20%	18	Avustralya	73,368	17.40%	0.30%
19	İspanya	87,395	14.20%	0.20%	19	Danimarka	71,366	1.60%	0.30%
20	Malta	59,049	-11.20%	0.20%	20	Malta	69,099	-9.50%	0.20%
	Diğer	1,016,176	12.00%	2.80%		Diğer	997,052	5.70%	3.60%

Yukarıda değinilen hususları topluca ele alacak olursak, Türkiye'nin SWIFT kullanımının her geçen yıl artmakta olduğu görülmektedir. Bu durum, her sene artan bir SWIFT maliyetini Türkiye finansal sisteminin karşılaması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Diğer taraftan, Türkiye'de finansal derinliğin artmaya devam etmesi SWIFT işlemlerinin ve dolayısıyla maliyetlerinin artacağına işaret etmektedir. Bunlara ek olarak, Türkiye'nin SWIFT kullanımının önemli bir bölümünü ülke içerisindeki döviz aktarım işlemleri oluşturmaktadır.

2.7 Bankalarla Yapılan Haziran 2013 Tarihli Anket Çerçevesinde Döviz İşlemlerinin Hacmi ve Adedi

2013 yılının Haziran ayında, Türkiye'de faaliyet gösteren ticari bankaları kapsayan, döviz transferlerinin mahiyeti hakkında tespitler yapabilmek amacıyla bir anket yapılmıştır. Anket, Türkiye'de döviz transfer işlemlerinin sayıları hacimleri ve özellikleri hakkında bilgilendirici mahiyette bilgiler içermektedir.

Türkiye'deki bankaların gönderici olarak gerçekleştirdikleri döviz transfer işlemlerine ilişkin hazırlanan anket 49 bankaya gönderilmiş ve 4 Haziran 2013 tarihi

itibariyle tüm bankaların ankete ilişkin nihai cevapları toplanmıştır. Döviz transfer işlemlerine ilişkin anket 2013 yılının ilk üç aylık dönemini kapsamaktadır. Bir önceki bölümde değinildiği üzere, 2014 yılında Türkiye'nin SWIFT kullanımını artış gösterdiğinden; anket 2014 yılına da ışık tutucu mahiyettedir.

Anket, bankalar üzerinde yasal olarak yönlendiricilik ve gözetim yetkisi bulunan TCMB tarafından yapıldığından, bankaların verdiği cevapların doğruluğu üzerinde bir tereddüt bulunmamaktadır. Cevaplar gözlem, kanaat ya da tahminlere değil, gerçek muhasebe verilerine dayanmaktadır. Bu açılarından, ankete verilen cevaplar bilimsel açıdan objektif ve tezde kullanılabilir kesinlikte cevaplardır.

Bu bölümde EK-1'de verilen anket sorularına bankaların verdikleri cevaplar özet olarak verilip, daha sonra anket sonuçlarının değerlendirilmesi yapılacaktır.

2.7.1 Ankete Verilen Özet Cevaplar

Bu bölümde bankaların ankete verdikleri cevaplar toplulaştırılmış bir biçimde verilecektir. Tablo 2.5'te görüleceği üzere; bankalar aracılığıyla 2013 yılının ilk çeyreğinde toplam 4.302.712 adet döviz transfer işlemi gerçekleştirilmiştir. Bu transferlerin yaklaşık %39,5'i SWIFT kullanılarak gerçekleştirilirken, %47'si bankaların kendi içindeki hesaplarda gerçekleşmiş, %13'ü de SWIFT dışı yöntemler kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Döviz transfer işlemlerinin yaklaşık %47'si yurtiçi bankalar arası ödemelerden oluşmuştur. Yurtiçi başka bankalar arası transferlerin oranı yaklaşık %21 oranında gerçekleşmiştir. Bu oran, merkezi bir döviz transfer sisteminin olası işlem hacmini de göstermektedir. 2013 yılı ilk çeyrek verileri dikkate alındığında, toplam 910.701 adet yurtiçi bankalar arası ödeme emrinin döviz aktarım sisteminden geçmesi beklenebilir. Yaklaşık tutar 648 milyar TL seviyesindedir.

Tablo 2.5: 2013 Yılı'nın İlk Üç Aylık Döneminde Bankalarca Gerçekleştirilen Döviz Transfer İşlemlerinin Dağılımı (TCMB).

	Banka İçi Ödemeler		SWIFT ile Yapılan Banka Dışı Ödemeler		SWIFT Dışı Metodlarla Yapılan Banka Dışı Ödemeler		TOPLAM
	Yurtiçi	Yurtdışı	Yurtiçi	Yurtdışı	Yurtiçi	Yurtdışı	
Adet	2.009.835	20.382	548.127	1.157.554	362.574	204.240	4.302.712
Toplam içindeki Payı (%)	46,71	0,47	12,74	26,90	8,43	4,75	100,00
Tutar (Milyon TL)	380.112,42	23.089,27	646.067,93	2.709.877,31	1.854,99	250,55	3.761.252,46
Toplam içindeki Payı (%)	10,11	0,61	17,18	72,05	0,05	0,01	100,00

Tablo 2.6 ve Tablo 2.7’de açık bir şekilde görüldüğü üzere, bankalar çoğunlukla Amerikan Doları bazında işlem gerçekleştirmekte, Bunu EURO izlemektedir. Öte yandan bankalar, banka dışı döviz transfer işlemlerinin tutar olarak neredeyse hepsini SWIFT kullanarak gerçekleştirmektedirler.

Tablo 2.6: TCMB Anketi’nin A sorusuna verilen cevapların ortalaması.

Müşteri sayısı			Müşteri Tutar		
USD	4204.13	0.54	USD	2141.54	0.65
EUR	3491.87	0.45	EUR	1089.28	0.33
Diğer	146.29	0.02	Diğer	73.30	0.02
Toplam	7842.29	1.00	Toplam	3304.12	1.00
Bankacılık Sayı			Bankacılık Tutar		
USD	716.22	0.82	USD	5440.21	0.78
EUR	135.54	0.16	EUR	1468.98	0.21
Diğer	17.25	0.02	Diğer	55.65	0.01
Toplam	869.02	1.00	Toplam	6964.84	1.00
Toplam Sayı			Toplam tutar		
USD	4920.35	0.56	USD	7581.76	0.74
EUR	3627.41	0.42	EUR	2558.26	0.25
Diğer	163.54	0.02	Diğer	128.95	0.01
Toplam	8711.30	1.00	Toplam	10268.96	1.00

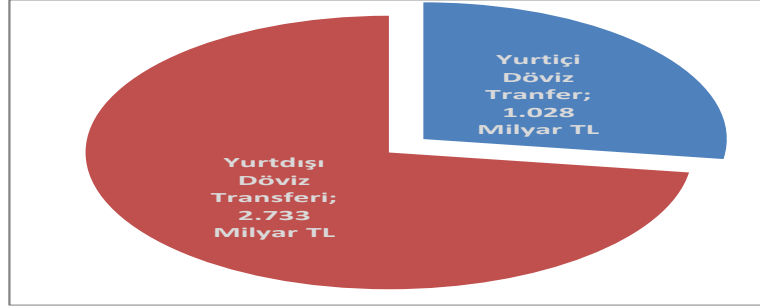
Tablo 2.7: TCMB Anketi’nin B ve C sorularına verilen cevapların ortalaması.

Müşteri sayısı			Müşteri Tutar		
SWIFT	7842.29	1.00	SWIFT	3304121877.98	1.00
Diğer	0.00	0.00	Diğer	0.00	0.00
Toplam	7842.29	1.00	Toplam	3304121877.98	1.00
Bankacılık Sayı			Bankacılık Tutar		
SWIFT	869.02	1.00	SWIFT	6964842213.61	1.00
Diğer	0.00	0.00	Diğer	0.00	0.00
Toplam	869.02	1.00	Toplam	6964842213.61	1.00
Toplam Sayı			Toplam tutar		
SWIFT	8711.30	1.00	SWIFT	10268964091.59	1.00
Diğer	0.00	0.00	Diğer	0.00	0.00
Toplam	8711.30	1.00	Toplam	10268964091.59	1.00

Şekil 2.12’de bankaların kendi içinde yaptıkları döviz transfer işlemleri de hesaba katılarak, toplam yurt içi ve yurtdışı döviz transfer işlemlerinin tutarları verilmiştir. Görülebileceği gibi, yurtdışı döviz transferleri 2.733 milyar TL iken, yurtiçi döviz transferleri 1.028 TL civarındadır. Bu rakamlar da yurtiçi döviz transfer piyasasının ne denli büyük olduğu hakkında fikir vermektedir.

Benzer şekilde Şekil 2.13’de, 2013 yılı ilk çeyreğinde gerçekleştirilen döviz transfer işlemlerinin bankacılık transferi ve müşteri transferi ayrımı verilmiştir. Buna göre bankacılık transferlerinin 2.952 milyar TL, müşteri transferlerinin 810 milyar

TL civarında olduğu görülmektedir. Bu rakamlar, bankacılık gereksinimleriyle yapılan döviz transferlerinin müşterilerin ihtiyaçları neticesinde yapılan transferlerden daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır.

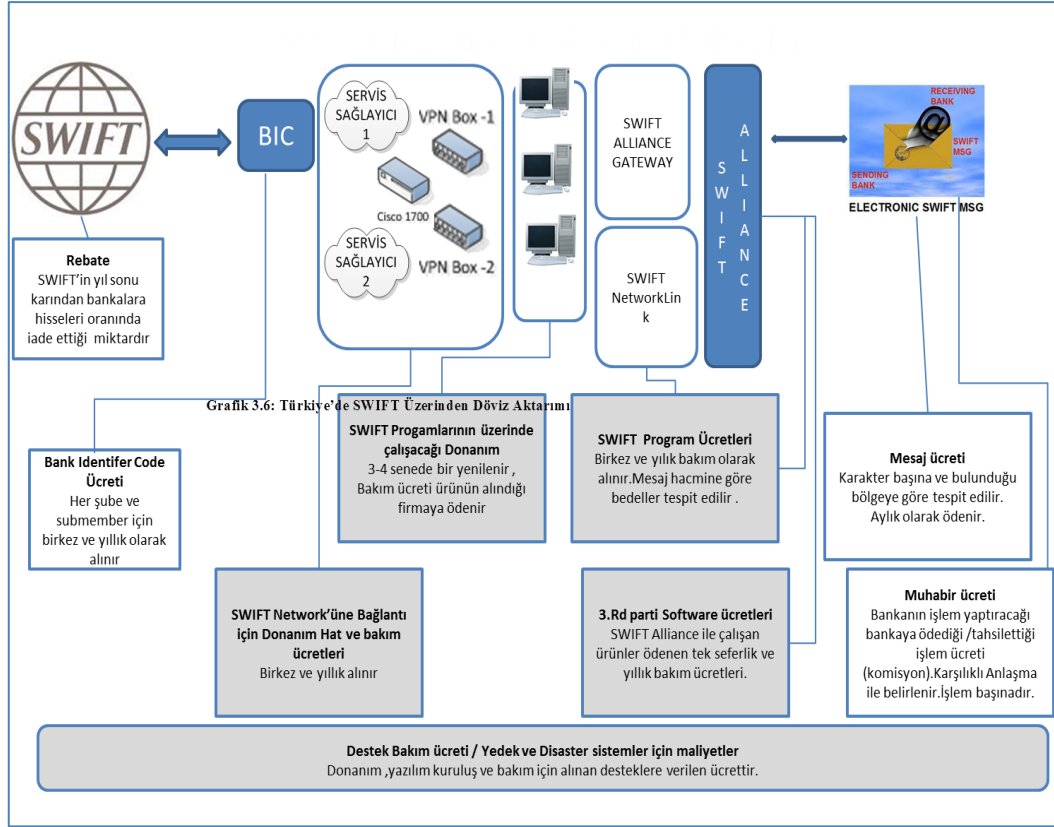
Şekil 2.12: Bankalarca Gerçekleştirilen Döviz Transfer İşlemleri; Yurtiçi-Yurtdışı Ayrımı (İşlem Tutarına Göre)(TCMB).

Şekil 2.13: Bankalarca Gerçekleştirilen Döviz Transfer İşlemleri; Müşteri Ödemesi-Bankacılık Ödemesi Ayrımı (İşlem Tutarına Göre)(TCMB).

Yukarıda analiz edilen rakamlar, Türkiye’de TCMB nezdinde kurulacak bir döviz transfer sisteminin potansiyel maliyet avantajları hakkında da bir fikir vermektedir. 2013 yılının ilk çeyreğinde gerçekleştirilen toplam 648 milyar TL, yurtiçi bankalar arası döviz transferi azımsanamayacak bir rakamdır. Tahmini bir analiz olarak, bu transferlerin %0.01’i bile komisyon ve masraf olarak SWIFT vb. araçlara ödense bile, ödenecek bu rakam 64.8 milyon TL’yi bulmaktadır. Ödenecek bu oran %0.001 seviyesinde olsa, tutar 6.48 milyon TL olmaktadır ki bu rakamlar ülke ekonomisi için bir kayıp olarak değerlendirilmelidir. Diğer taraftan mesaj başına maliyetler de aynı tabloyu ortaya koymaktadır (Şekil 2.14, Tablo 2.8).

Şekil 2.14: SWIFT Mesajını Oluşturan Maliyetler.

Tablo 2.8: SWIFT Mesajı Başına Maliyetler

Band	Mesaj /Günlük - Giden/Gelen	SWIFT Yıllık Bakım Maliyetleri / \$	Türkiye'deki Banka Adedi
-1	< 250	25000	11
0	250 - 500	30000	7
1	500 - 1,000	35000	7
2	1,000 - 2,000	45000	6
3	2,000 - 5,000	55000	4
4	5,000 - 20,000	98000	5
5	20,000 - 50,000	110000	1
6	50,000 - 99,999	-	0

2.7.2 Anket Cevaplarının Genel Değerlendirmesi

2013 yılının ilk üç aylık döneminde bankaların gönderici olarak gerçekleştirdikleri toplam döviz işlemlerinin adedi 4,3 milyon; tutarı 3,8 trilyon TL olarak gerçekleşmiştir (Bankaların işlem tutarı kısımlarına göre verdikleri cevapların kontrolünde toplam döviz transfer miktarı 3,9 trilyon TL olarak hesaplanmaktadır).

Söz konusu işlemlerin gerçekleştirimi için kullanılan sistem dağılımları Tablo 2.5'te gösterilmiştir.

- i. Tutar bazında yüzde 10,7'si; adet bazında ise yüzde 47,2'si bankaların kendi sistemlerini kullanarak gerçekleştirilmektedir.
- ii. Tutar bazında yüzde 89,2'si; adet bazında ise yüzde 39,6'sı bankaların SWIFT'i kullanarak gerçekleştirilmektedir.
- iii. Tutar bazında yüzde 0,1'i; adet bazında ise yüzde 13,2'si bankaların SWIFT dışındaki yapıları (Western Union ve MoneyGram gibi) kullanarak gerçekleştirilmektedir.

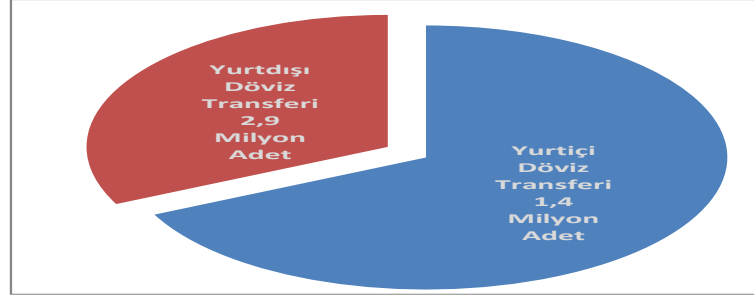
Gerçekleşen döviz transfer işlemlerinin diğer bazı ekonomik verilerle karşılaştırılması sonucunda tespitler aşağıdaki gibidir:

- i. 2013 yılının ilk çeyreğinde gerçekleşen yurt içi döviz transfer işlemlerinin aynı dönem için 2013 yılı büyüme hedefine göre hesaplanan GSYİH miktarına oranının 3,02; yurt dışı döviz transfer işlemlerinin aynı miktara oranının 8,04 ve toplam döviz transfer işlemlerinin oranının ise 11,06 olduğu görülmektedir.
- ii. 2013 yılının ilk çeyreğinde EFT sisteminde gerçekleşen işlemlerin toplam tutarının GSYİH için hesaplanan söz konusu rakama oranının ise 19,73 olduğu görülmektedir.
- iii. 2013 yılının ilk çeyreğinde gerçekleşen döviz transfer işlemlerinin yine 2013 yılının ilk çeyreği itibarıyla oluşan TCMB brüt döviz rezervlerine oranının yurt içi, yurt dışı ve toplam döviz transfer işlemleri için sırasıyla 5,40; 12,42 ve 17,82 olduğu görülmektedir.

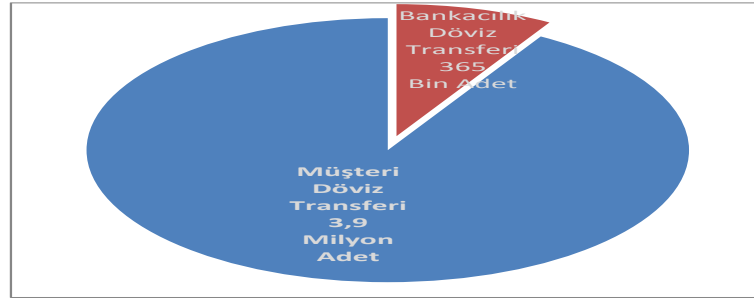
2.7.3 Anket Cevaplarının İşlem Tutarına Göre Değerlendirmesi

2013 yılının ilk üç aylık döneminde bankaların gönderici olarak gerçekleştirdikleri toplam döviz işlemlerinin yüzde 27,3'ü yurt içi (alıcısı Türkiye'de bulunan) döviz transferlerinden; yüzde 72,7'si ise yurt dışına yapılan (alıcısı Türkiye dışında bulunan) döviz transfer işlemlerinden oluşmaktadır (Şekil 2.15).

Bankaların müşterileri adına gerçekleştirdikleri döviz transfer işlemleri toplam içinde yüzde 21,5'lik paya sahipken, bankalarca gerçekleştirilen bankacılık ödemelerinin payı yüzde 78,5 olarak gerçekleşmiştir (Şekil 2.16).

Şekil 2.15: Bankalarca Gerçekleştirilen Döviz Transfer İşlemleri; Yurtiçi – Yurtdışı Ayrımı (İşlem Adedine Göre)

Şekil 2.16: Bankalarca Gerçekleştirilen Döviz Transfer İşlemleri; Müşteri Ödemesi – Bankacılık Ödemesi Ayrımı (İşlem Adedine Göre)

Alıcısı Türkiye'de bulunan döviz transfer işlemlerinin (yurt içi) yüzde 57'si müşteri ödemelerinden oluşurken, yüzde 43'ü bankacılık ödemelerinden oluşmaktadır.

Müşteriler adına yapılan döviz transfer işlemlerinin yüzde 72,3'ü nihai alıcısı Türkiye içinde bulunan işlemlerden, yüzde 27,7'si ise nihai alıcısı Türkiye dışında bulunan işlemlerden oluşmaktadır.

Bankacılık işlemleri incelendiğinde ise müşteriler adına yapılan işlemlerden farklı olarak nihai alıcısı Türkiye'de bulunan bankacılık işlemlerinin toplam bankacılık işlemleri içindeki payının sadece yüzde 15; yurt dışına yönelik bankacılık ödemelerinin toplam bankacılık ödemeleri içindeki payının ise yüzde 85 olduğu görülmektedir.

Bankaların kendi sistemlerini kullanarak gerçekleştirdikleri banka-içi döviz transfer işlemlerinin toplam içindeki payı yüzde 10,7 iken; SWIFT'i kullanarak gerçekleştirdikleri döviz transfer işlemlerinin payı yüzde 89,2 ve SWIFT dışı kanalları kullanarak gerçekleştirdikleri banka-dışı döviz transfer işlemlerinin payı da yüzde 0,1 olarak gerçekleşmiştir.

Buna göre döviz transferlerinin tutar olarak incelenmesi sonucunda bankaların Western Union ve MoneyGram gibi kuruluşlar aracılığıyla gerçekleştirdikleri döviz transfer işlemlerinin toplam içindeki payının oldukça düşük olduğu görülmektedir.

Döviz transfer işlemlerinin büyük bir kısmının ise SWIFT kanalı kullanılarak yapıldığı dikkat çekmektedir.

Bankalarca gerçekleştirilen döviz transfer işlemleri müşteri ödemeleri ve bankacılık ödemeleri bazında incelendiğinde aşağıdaki tespitler yapılmıştır:

- i. Müşteri döviz ödemelerinin yüzde 46,8'inin bankaların kendi iç sistemlerinde SWIFT veya başka bir dış sisteme çıkmadan banka-içi olacak şekilde; yüzde 52,9'unun SWIFT kanalıyla, yüzde 0,3'ünün de yine banka dışında ancak SWIFT dışı (Western Union veya MoneyGram gibi) bir kanalla gerçekleşmektedir.
- ii. Bankacılık döviz işlemlerinde ise müşteriler adına yapılan döviz ödemelerinden farklı olarak işlemlerin hemen hemen tamamının (yüzde 99,2'si) SWIFT kanalı üzerinden gerçekleştiği görülmektedir.

Döviz transfer işlemlerinin alıcısının Türkiye içinde veya Türkiye dışında bulunmasına ve bankalarca kullanılan yöntemlere göre incelenmesi sonucunda elde edilen bulgular aşağıda sıralanmıştır:

- i. Bankaların iç sistemlerini kullanarak yaptıkları banka-içi döviz ödeme işlemlerinin yüzde 94,3'ünün yurt içi (alıcısı Türkiye içinde olan) işlemlerden, yüzde 5,7'sinin ise yurt dışı (alıcısı Türkiye dışında bulunan) işlemlerden oluşmaktadır.
- ii. Bankaların SWIFT'i kullanarak gerçekleştirdikleri işlemlerin yüzde 19,2'sinin yurt içi; yüzde 80,8'inin ise yurt dışı işlemlerden oluşmaktadır.
- iii. Bankaların SWIFT dışındaki kanalları kullanarak (Western Union, MoneyGram gibi) gerçekleştirdikleri banka dışı döviz işlemlerinin şaşırtıcı bir şekilde yüzde 88,1'inin yurt içi; yüzde 11,9'unun ise yurt dışı işlemlerden oluştuğu görülmektedir.

Bankalarca gerçekleştirilen döviz transferlerin para birimi ve tutar kısıtları çerçevesinde incelenmesi sonucunda aşağıdaki hususlar tespit edilmiştir:

- i. Bankaların kendi sistemleri üzerinden gerçekleştirdikleri banka-içi döviz aktarım işlemlerinin yüzde 64'ü ABD doları, 32,6'sı Euro ve 3,4'ü de diğer para birimleri ile yapılmaktadır.

- ii. Bankaların SWIFT'i kullanarak yaptıkları döviz transfer işlemlerinin ise yüzde 69'u ABD doları ile gerçekleşirken yüzde 26,2'si ise Euro ile gerçekleşmektedir.
- iii. SWIFT dışındaki yapıların (Western Union, MoneyGram gibi) kullanılması yoluyla gerçekleştirilen banka-dışı döviz transfer işlemlerinin yüzde 57,1'i ABD doları ile, yüzde 41,3'ü Euro ile ve yüzde 1,6'sı da diğer para birimleri ile yapılmaktadır.
- iv. Toplam döviz transferlerine bakıldığında ABD dolarının payı yüzde 68,4; Euro'nun payı yüzde 26,9 ve diğer para birimlerinin payı yüzde 4,7 olarak gerçekleşmektedir.
- v. Bankaların kendi sistemlerini veya SWIFT'i kullanarak gerçekleştirdikleri 50 bin ABD doları veya Euro'nun altındaki döviz transfer işlemlerinin tutar olarak bu yollarla gerçekleştirilen toplam işlemler içindeki payının yüzde 2'nin altında kaldığı; ancak SWIFT dışındaki yöntemlerle (Western Union, MoneyGram gibi) gerçekleştirilen banka dışı işlemlerde 50 bin ABD doları veya Euro'nun altındaki işlemlerin bu tür işlemler içindeki payının yüzde 30 civarında seyrettiği görülmektedir.
- vi. SWIFT dışındaki yöntemlerin (Western Union, MoneyGram gibi) kullanılmasıyla gerçekleştirilen döviz transfer işlemleri ile ilgili olarak dikkat çeken bir diğer önemli özellik bu tür işlemlerle gerçekleştirilen alıcısı Türkiye dışında bulunan döviz transfer işlemlerinin tamamı 10 bin ABD doları ve Euro'nun altındaki işlemlerden oluşurken; bu yöntemle gerçekleştirilen alıcısı Türkiye'de bulunan işlemlerden Euro ile yapılanların büyük bölümünün 10 bin Euro'nun altındaki işlemlerden oluştuğu, ABD doları ile yapılanların daha büyük bir bölümünün ise 10 bin ABD doları üzerindeki işlemlerden oluştuğu hususudur.

Tüm bu hususlar çerçevesinde öne çıkan noktalar şunlardır:

- i. Türkiye'de faaliyet gösteren bankalarca gerçekleştirilen döviz transfer işlemlerinin önemli boyutlardadır.
- ii. Söz konusu işlemlerin yüzde 27,3'ünün alıcısı Türkiye'de bulunan yurt içi işlemlerden oluştuğu ve Türkiye'de döviz transferlerine ilişkin bir ödeme sistemi kurulması durumunda bu işlemlerin kurulan sistem üzerinden gerçekleştirilmesi muhtemeldir.

- iii. Bankaların müşterileri adına gerçekleştirdikleri döviz transfer işlemlerinin toplam döviz transfer işlemleri içindeki payının yüzde 21,5; yurt içi döviz transfer işlemleri içindeki payının ise yüzde 57 oranında gerçekleşmiştir.
- iv. Türkiye’de döviz transferlerine ilişkin bir ödeme sistemi kurulması durumunda bu sistem üzerinden gerçekleşmesi en muhtemel işlemleri oluşturan bankaların SWIFT ve SWIFT dışı yöntemlerle gerçekleştirdikleri yurt içi döviz ödemelerinin (banka-içi işlemler hariç) tutarının 647,9 milyar TL olduğu ve bu işlemlerde müşteri ödemelerinin yüzde 32,3 olduğu görülmektedir.

2.7.4 Anket Cevaplarının İşlem Adedine Göre Değerlendirmesi

2013 yılının ilk üç aylık döneminde Türkiye’de faaliyet gösteren bankalar 4,3 milyon adet döviz transfer işlemi gerçekleştirmiştir.

İşlem adedine göre yapılan değerlendirmelere göre gerçekleşen döviz transfer işlemlerinin büyük bir kısmı işlem tutarına göre yapılan değerlendirmelerden farklı olarak yurtiçi döviz transfer işlemlerinden oluşmaktadır. Buna göre, yapılan döviz transfer işlemlerinin yüzde 67,9’u yurt içi işlemlerden oluşurken, yüzde 32,1’i yurt dışı işlemlerden oluşmaktadır (Şekil 2.15).

İşlem adedine göre yapılan değerlendirmelerde yine işlem tutarına göre yapılan değerlendirmelerden farklı olarak müşteri ödemelerinin toplam döviz transferleri içindeki payının yüzde 91,5; bankacılık ödemelerinin payının ise yüzde 8,5 olduğu görülmektedir (Şekil 2.16).

Bankaların müşterileri adına gerçekleştirdikleri döviz transfer işlemleri incelendiğinde söz konusu işlemlerin yüzde 72,7’sinin yurtiçi işlemlerden, yüzde 27,3’ünün ise yurtdışı işlemlerden oluştuğu görülmektedir.

Bankalarca gerçekleştirilen bankacılık döviz transfer işlemleri incelendiğinde ise işlemlerin büyük bir bölümünün müşteri ödemelerinden farklı olarak yurtdışı döviz transfer işlemi olduğu görülmektedir. Buna göre; bankacılık döviz transfer işlemlerinin adet bazında yüzde 15,3’ünün yurtiçi; yüzde 84,7’sinin ise yurtdışı döviz transfer işlemlerinden oluştuğu görülmektedir.

Bankalarca yapılan döviz transfer işlemleri için uygulanan yöntem bazında ayrıma gidildiğinde 2013 yılının ilk üç ayında gerçekleştirilen 4,3 milyon döviz

transfer işleminin yüzde 47,2'sinin bankaların kendi iç sistemleri kullanılarak yapılan banka içi işlemlerden oluştuğu; yüzde 39,6'sının SWIFT metoduyla gerçekleştirildiği; yüzde 13,2'sinin ise SWIFT dışı metotlarla gerçekleştirilen banka dışı ödemelerden (Western Union ve Money Gram gibi) oluştuğu görülmektedir.

Bu noktada, kullanılan metotlara göre yapılan ayırım sonucunda Western Union ve MoneyGram gibi kuruluşların tutar bazında toplam işlemler içindeki payının sadece yüzde 0,1 olduğunu belirtmekte fayda olduğu düşünülmektedir.

Türkiye'de döviz transfer işlemleri için ödeme sistemi kurulması durumunda bu sistemde gerçekleştirilecek işlemler Türkiye içerisinde gerçekleştirilen döviz transfer işlemleri olacaktır. Diğer bir ifade ile bu tür bir sistem kurulması durumunda Türkiye'den yurtdışına veya yurtdışından Türkiye'ye gönderilen döviz transfer işlemlerinin doğrudan bu sistem aracılığıyla gerçekleştirilmesi mümkün olmayacaktır.

İşlem tutarına göre toplam döviz transfer işlemleri içerisindeki payı sadece yüzde 27,3 olan yurtiçi döviz transfer işlemlerinin işlem adedine göre toplam içerisindeki payının yüzde 67,9 olduğu görülmektedir.

2.7.5 Anket Cevaplarına Göre Döviz İşlemlerinin Ortalama Maliyeti

Anket ile bankalarca gönderilen 2013 yılı ilk üç aylık döneme ilişkin verilere dayanarak, toplam işlem tutarına göre seçilen 5 bankanın SWIFT kanalıyla gerçekleştirdiği, göndereni ve alıcısı Türkiye'de olan işlemler için katlandıkları maliyetler incelendiğinde, SWIFT'e ilişkin ortalama işlem maliyetine 0,2 TL ile bir bankanın en düşük, 1,24 TL ile başka bir bankanın en yüksek maliyete katlandığı görülmektedir. Büyük bankalardan 3 tanesinin katlandıkları işlem başına ortalama maliyet ise sırasıyla 0,40 TL, 0,57 TL ve 0,73 TL'dir. Diğer taraftan, Türkiye'de şubesi bulunan ve ankete cevap veren yabancı bankalardan bazılarının SWIFT'e ilişkin katlandıkları işlem başına ortalama maliyet sırasıyla 5,8 TL, 1,2 TL ve 0,6 TL'dir.

Bazı bankaların SWIFT işlemlerinde mesaj başına 0,055 avro (0,13 TL) olarak ücret bildirmiştir. Bir başka banka yetkilisi ise ankette SWIFT'e ilişkin katlandıkları maliyet verisine SWIFT'e bağlanmak için gerekli hardware & software gibi maliyetleri dahil ettiklerini belirterek SWIFT ortalama işlem maliyetinin 1,20 avro (2,82 TL) olduğunu ifade etmiştir.

Toplam tutara göre seçilen 5 bankanın SWIFT aracılığıyla gerçekleştirdikleri işlemler için katlandıkları SWIFT dışı maliyetlere bakıldığında işlem başına ortalama maliyetin 0,7 TL ile bir bankada en düşük, 11,2 TL ile başka bir bankada en yüksek olduğu görülmektedir. Büyük bankalardan 4 tanesinin katlandıkları işlem başına ortalama maliyet ise sırasıyla 9,3 TL, 6,5 TL ve 0,8 TL'dir. Türkiye'de şubesi bulunan yabancı bankalardan bir tanesinin SWIFT aracılığıyla gerçekleştirdiği işlemler için katlandığı işlem başına ortalama SWIFT dışı maliyet ise 4,8 TL'dir.

Anket kapsamında değerlendirildiğinde, toplam işlem tutarı dikkate alınarak seçilen 5 banka verisine göre, SWIFT'e ilişkin ortalama işlem maliyeti en düşük 0,2 en yüksek 1,24 TL'dir. Türkiye'de faaliyet gösteren yabancı bankalar ise en düşük 0,6 TL, en yüksek 5,8 TL SWIFT'e ilişkin ortalama işlem maliyetine katlanmaktadır. Bazı bankalar ise ankette mesaj başına 0,055 avro (1,33 TL) olarak sabit bir rakam bildirmiştir. Ancak SWIFT kanalıyla gerçekleştirilen ödemelerde bankaların maliyetini esas itibarıyla ankette Muhabirlik ödemeleri gibi SWIFT dışı olarak adlandırılan giderler etkilemektedir. SWIFT dışı ortalama işlem maliyetleri en düşük 0,7 TL ve en yüksek 11,2 TL olarak hesaplanmıştır.

Son olarak, bankaların anketin döviz transferleri ile ilgili "D) Maliyetler" başlıklı bölümünde yer alan "Bankanızın Sendikasyon Kredilerine İlişkin Anlaşmalarında Karşı Tarafa Belirli Miktarda Muhabirlik İşi Yönlendirilmesine İlişkin Bir Şart Bulunuyor mu?" sorusuna genelde "Hayır" cevabını verdikleri görülmüş ancak, yapılan ikili görüşmelerde anılan hususun resmi bir şart olarak anlaşmalarda yer almaması nedeniyle bu tür bir cevabın kullanıldığı ama pratikte bu tür bir durumun söz konusu olduğu öğrenilmiştir.

Bu veriler kapsamında, bankaların yurt içi döviz transfer işlemlerinde sendikasyon kredileri ve diğer bazı hususlar nedeniyle muhabir bankalarını kullanmaya devam etmeyi tercih etmeleri mümkün olmakla birlikte Türkiye'de döviz transferlerine ilişkin bir sistem kurulması durumunda önemli boyutlarda işlemlerin gerçekleşmesinin de mümkün olduğu ve anılan sistemin müşteri ödemeleri özelinde kurulabileceği gibi bankalar arası döviz ödemelerini de kapsayacak şekilde kurulmasının mümkün olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle, sonraki kısımda Türkiye'de merkezi bir döviz aktarım sisteminin olmayışının nedenler incelenecektir.

2.8 Türkiye’de Döviz Transfer Sisteminin Olmayışının Nedenleri

2.8.1 Türk Lirasını Korumak ve Dolarizasyon Endişesi

Türkiye içerisinde dövizle para transferi yapılmasına imkân sağlayacak bir ödeme sisteminin kurulması durumunda yabancı paranın ekonomik ve ticari faaliyetlerde daha sık kullanılmasını teşvik edici bir adım atılmış olacağı düşüncesi söz konusu taleplere olumsuz yanıt verilirken temel hareket noktasını oluşturmuştur.

Özellikle yüksek enflasyonun geçerli olduğu geçmiş dönemlerde döviz gerek tasarruf sahipleri tarafından bir yatırım aracı gerekse mal veya hizmet satanlar tarafından değişim aracı olarak sıklıkla kullanılmış, bu da Türkiye’de dolarizasyon endişelerinin oluşmasına sebep olmuştur. Bu dönemlerden kalan korkular paralelinde döviz ödemelerinin TL’de olduğu gibi ödeme sistemleri aracılığıyla yapılmasına imkân tanınması ve buna bağlı olarak döviz ödemelerine ilişkin süreçlerin kolaylaşması Türkiye’de dolarizasyon ile mücadele çalışmalarına olumsuz etki edebilecek hususlar olarak değerlendirilmiştir.

Yabancı para kullanımının artması ve bunun sonucunda dolarizasyon yaşanmasından duyulan en önemli endişelerden biri de merkez bankalarının kontrolü altında bulunan yerel para biriminin ekonomi içerisinde daha az kullanılmasına paralel olarak merkez bankalarının fiyat istikrarı, finansal istikrar ve ekonomi ile ilgili amaçları paralelinde uygulamaya koydukları para politikalarının etkinliğinin azalması kaygısıdır.

2.8.2 Likitide İmkanları

Sistem işleticisinin veya sistemdeki işlemlerin mutabakatının gerçekleştirildiği hesapları sunan mutabakat kuruluşunun ödeme sistemleri ile ilgili olarak likidite sorunu yaşayacak katılımcılarına mutabakatın yapıldığı para birimi cinsinden kredi imkanı sunması, katılımcıların sistemle alakalı likidite risklerini yönetmeleri açısından büyük önem arz eden bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yerel para birimi cinsinden ödeme işlemlerinin gerçekleştiği sistemlerde katılımcılara kısa süreli likidite desteği sağlanması, anılan para birimine ilişkin önemli yetki, kontrol ve güçleri bulunan ulusal merkez bankaları açısından sorun yaratmayan bir husus olarak değerlendirilmektedir.

Diğer taraftan, yabancı para birimi cinsinden gerçekleşen ödemelerin söz konusu olması durumunda, merkez bankalarının sistem katılımcılarına sunabileceği likidite imkânı döviz rezervleri ile sınırlı olacak, ayrıca bu husus özellikle çalkantılı dönemlerde merkez bankalarının rezervleri açısından bir baskı unsuru olabilecektir.

Bu nedenle, her ne kadar likidite riski açısından katılımcılara sistem ile alakalı likidite imkânı sağlanması tercih edilen bir yöntem olsa da döviz ödeme sistemlerine ilişkin örneklerde sisteme ilişkin likidite desteğinin doğrudan merkez bankası tarafından sağlanması kendi içinde riskler barındıracaktır.

2.8.3 Hukuki Mevzuat

Döviz aktarım sisteminin bu güne kadar hayata geçirilemeyişinin önünde yer alan hukuki mevzuat iki ana koldan incelenebilir.

2.8.3.1 Türk parasının kıymetini koruma mevzuatı

Bilindiği üzere, 1567 sayılı Kanun'a dayanılarak çıkarılan 32 sayılı Karar'ın "Döviz" başlıklı 4. Maddesi aşağıdaki hükümleri içermektedir:

- i. Türkiye'ye döviz ithali serbesttir.
- ii. Türkiye'de yerleşik kişilerin beraberlerinde döviz bulundurmaları, bankalar, yetkili müesseseler, PTT, kıymetli maden aracı kuruluşları ile yurt dışında döviz alım satımına yetkili kuruluşlardan döviz satın almaları ve bunlara döviz satmaları, dövizleri bankalarda açacakları döviz hesaplarında tutmaları, efektif olarak kullanmaları, bankalar vasıtasıyla yurt içinde ve yurt dışında tasarruf etmeleri serbesttir.
- iii. Türkiye'de yerleşik kişilerin, dışarıda yerleşik kişilerden, Türkiye'de yapacakları işlemler nedeniyle döviz kabul etmeleri serbesttir.
- iv. Dışarıda yerleşik kişiler; bankalar, yetkili müesseseler, PTT, kıymetli maden aracı kuruluşları ve aracı kurumlarla döviz alım ve satımı yapabilirler.
- v. Türkiye'de yerleşik kişiler ile dışarıda yerleşik kişilerin, bankalar vasıtasıyla yurt dışına döviz transfer ettirmeleri serbesttir. Bakanlık ışına döviz transferi yapılabilecek diğer kuruluşları belirlemeye yetkilidir.

Söz konusu düzenleme bakımından yetkili otorite olan Hazine Müsteşarlığı da, 2001 yılında Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 sayılı Karar'ın 4 (c) maddesine göre Türkiye'de yerleşik kişilerin dışarıda yerleşik kişilerden, Türkiye'de yapacakları işlemler nedeniyle döviz kabul etmelerinin mümkün bulunduğu, hükmün olumsuz anlamından Türkiye'de yerleşik kişilerin, Türkiye'de yerleşik kişilerden Türkiye'de yapacakları işlemler nedeniyle döviz kabul etmelerinin mümkün olmadığı, bu nedenle Türkiye'de yerleşik kişiler tarafından bankalar nezdinde açılmış döviz tevdiat hesaplarından, Türkiye'de yerleşik diğer kişilerin döviz tevdiat hesaplarına döviz devrinin Kambiyo Mevzuatına aykırı olacağı ve bu hukuki çerçeveye karşısında Türkiye'de yerleşik kişiler arasında döviz devrine yol açacak, bu sonucu doğuracak işlemlerin yapılamayacağı görüşünü açıkça benimsemiştir. Ancak daha sonra mevzuatta herhangi bir değişiklik yokken, sadece fiili gereklerin zorlamasıyla Hazine Müsteşarlığı'nın daha yumuşak bir uygulamanın önünü açtığı da vakiadır.

Benzer biçimde Yargıtay 7. Ceza Dairesi'nin de (6.7.1995 tarih ve E:1995/5607 - K:1995/6335 sayılı Kararı) "Türkiye'de yerleşik kişiler arasında dövizle işlem yapılamayacağı" eğiliminde olduğunu gösteren kararları bulunmaktadır. Türk Borçlar Kanunu'nun 99. maddesinde, sözleşmelerde aynen ödeme şartı varsa borcun yabancı ülke parasıyla ödenebileceği düzenlenmekle birlikte, yabancı ülke parasının Türk lirasına çevrilmesi zorunluluğunu getiren İcra-İflas Kanunu'nun 58/(3). maddesi de bu yorumu güçlendiren hükümler olduğu yönünde çeşitli görüşle de bulunmaktadır.

Bu hukuki çerçeveye karşısında, "yurt içi döviz transfer sisteminin" açık, güçlü, her türlü tereddütten uzak bir hukuki temelini bulunmadığı, dolayısıyla yürürlükteki mevzuatla bu yönde işlemler tesis etmenin, "ihtiyatlı" ve "saf hukuki" bir seçenek olmayacağı düşünülmektedir. Bu nedendir ki, uygulamanın henüz başlangıçta sağlıklı bir hukuki temel üzerine inşa edilmesinin asgari koşulu 32 sayılı Karar'ın değinilen hükmünün değiştirilmesidir. Bu konudaki asli yetki ve inisiyatifin de Hazine Müsteşarlığı'nda olduğu yönünde yaygın bir kanaattir.

Resmi Gazetede 11.08.1989 tarihinde yayımlanan Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Kararın 4/C Maddesine göre "Türkiye'de yerleşik kişilerin, dışarıda yerleşik kişilerden, Türkiye'de yapacakları işlemler nedeniyle döviz kabul etmeleri serbesttir".

Kararda Türkiye’de yerleşik kişiler arasında döviz aktarımları ile ilgili bir husus bulunmamaktadır. Ancak TCMB’nin 2 Ocak 2002 tarihli Sermaye Hareketleri genelgesine göre “Bankalar gerek Türkiye’de gerek yurt dışında yerleşik kişiler adına döviz tevdiat hesapları açabilirler. Bu hesaplar üzerinde, sahipleri serbestçe tasarrufta bulunabilirler. Söz konusu hesaplara ait faizler banka ve mevduat sahibi arasında serbestçe tayin edilir. Anapara ve faizlerin transferleri bankalarca kendi kaynaklarından karşılanır. Bu hesaplar nedeniyle doğacak lehte ve aleyhteki kur farkları ilgililere aittir.”

Bu kapsamda Türkiye’de döviz ödemelerinin gerçekleştirileceği bir ödeme sistemi kurulması açısından hukuki bir sorun olmadığı değerlendirilmektedir.

2.8.3.2 Türkiye cumhuriyet merkez bankası kanunu

Uzun mevzuat atıflarını gerektirmeyecek açıklıkta olduğu üzere ve doğal olarak, 1211 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu’nun başta 1. ve 4. maddeleri olmak üzere bütünü ve ruhu Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası’na, “Türk Lirası’nın iç ve dış değerini korumak için gerekli tedbirleri almak”, “Türk parasının istikrarını korumak” yönündeki öncelikli görevi yüklemiştir.

2.8.4 Bankaların Yaklaşımı

Döviz transferlerine ilişkin bir ödeme sistemi kurulması durumunda yurtiçi döviz transfer işlemlerinin yurtdışı muhabirler kullanılmadan tamamlanacak olmasının özellikle sendikasyon kredilerinin bir şartı olan muhabir işlemlerinin azalmasına sebebiyet vereceği, bunun muhabirlerin sendikasyona katılım paylarının azalmasına ve/veya maliyetlerinin artmasına neden olacağı, tüm bunların sonucu olarak da sendikasyon kredilerinin olumsuz etkilenebileceği ihtimaline karşı bankalar döviz aktarım sisteminin SWIFT ortamından çıkarılmasına sıcak yaklaşmamışlardır.

Bankalarca, merkezin nerede olacağı ve teknik detaylar belirsiz olduğu için özellikle maliyetler açısından tam bir değerlendirme yapmanın mümkün olmadığı, döviz transfer sistemi kurulmasına ilişkin karar verme sürecinde yeni yapı sonucunda elde edilecek gelirlerin karşılaştırılacağı net maliyet rakamlarının

bulunmamasının da karar verme sürecinin netliđi açısından engel teřkil ettiđi dūřunūlegelmiřtir.

Bunlarla beraber bankalarca hazine operasyon bōlūmūne ilave olarak ek bir muhabir ve/veya hesap tutulması yūkū gelmesinin muhtemel olması da bir dezavantaj olarak sayılmıřtır.

2.9 Tūrkiye’de Dōviz Ődeme Sistemlerine İliřkin Tartıřmalar

Tūrkiye’de yerleřik kiři ve kurumların birbirleriyle bankalar nezdindeki dōviz tevdiat hesapları arasında dōviz devir iřlemlerini gerçekleřtirebilecekleri bir dōviz Ődeme sistemi kurulması ve SWIFT kanalıyla yapılmakta olan yurtdıřı transferlerin tek merkezden yōnetilmesi ile ilgili olarak 19 řubat 2013 tarihinde Tūrkiye Bankalar Birliđi (TBB) organizasyonu ile bir toplantı gerçekleřtirilmiřtir.

Tūrkiye’deki yurtiçi dōviz transferlerini gerçekleřtirebilecek bir Ődeme sistemi kurulması ve hali hazırda SWIFT altyapısı ūzerinden yūrūtūlmekte olan yurt dıřı dōviz transferlerinin tek merkezden yūrūtūlmesi yoluyla operasyon ve teknik maliyetlerde dūřūř sađlanmasına yōnelik Takasbank Őnerisine iliřkin Takasbank tarafından bir sunum gerçekleřtirilmiřtir.

Yapılan sunumda Tūrkiye’deki bankaların SWIFT’e merkezi bir noktadan bağlanmaları ve bununla ilişkili olarak bir dōviz transfer sistemi kurulması ile ilgili olarak aşağıdaki hususlar Őne çıkmıştır:

- a. Projenin ana çıkıř noktasının Tūrkiye’deki bankaların SWIFT’e merkezi bir noktadan bađlantı sađlayarak SWIFT ūzerinden gerçekleřtirilen iřlemlerdeki maliyetlerin dūřūrūlmesinin sađlanması olduđu deđerlendirilmiřtir.
- b. Tūrkiye’de gerçekleřtirilen SWIFT iřlem trafiđi hakkında bilgi verilmiř 26 milyon giden ve 17 milyon gelen mesaj ile Tūrkiye’nin toplamda 26. Sırada yer aldıđı ve Bankalar SWIFT’e bađlanırken katlanılan maliyetler (genel ūyelik ūcretleri, yazılım ūcretleri, operasyonel, donanımsal ve lisans ile ilgili maliyetler ve gōnderilen mesaj bařına Ődenen ūcretler gibi) Őnemli bir miktar tutmaktadır.
- c. Yukarıda sōzū edilen maliyetlerle ilgili olarak SWIFT altyapı yatırımlarını her bankanın ayrı ayrı yaptığı ve her ūyenin ayrı ayrı lisans parası Ődediđi ve bunun konsolidasyonunun gerekliliği Őne çıkmaktadır.

- d. Mevcut durumda herhangi bir merkezi raporlama yapısının bulunması ciddi bir eksikliklerdir.
- e. Bankaların yurt içi döviz transferlerinde SWIFT'i kullanmak zorunda kaldıkları ve bu kapsamda muhabir banka işlemleri ile ilgili masraflar doğmaktadır.
- f. Yukarıda bahsi geçen sorun ve tespitlerle ilgili olarak SWIFT'e merkezi bir noktadan bağlanılarak, bu çerçevede SWIFT'e ödenen ücretlerden tasarruf edilmesinin, yönetim maliyetlerinin azaltılmasının, merkezi raporlama yapısı oluşturularak Maliye Bakanlığına verilmesi zorunlu raporların ve benzerlerinin bu yapı üzerinden üretilmesinin sağlanması gereklidir.

- g. SWIFT'e merkezi bağlantı hususu özetle aşağıdaki şekilde çalışacaktır:
Tüm bankalar SWIFT'e TCMB nezdinde oluşturulacak merkezi bir noktadan bağlantı sağlayacaklardır. Bu çerçevede TCMB'nin bir Servis Bürosu gibi çalışması, bankaların SWIFT'e bağlanmak için herhangi bir altyapı bulundurmaması ve yatırım yapmaması, bunun yerine bankaların SWIFT'e bağlantıları ile ilgili tüm işlemlerin TCMB tarafından üstlenilmesi öngörülmektedir. Her ne kadar, bu durum TCMB'ye ek bir maliyet getirirse de, bankaların ayrı ayrı yatırım maliyetlerine katlanmaması, TCMB'ye gelen ek maliyetin bankaların katlandığı şu anki maliyetlere göre oldukça düşük olacağını göstermektedir. TCMB ise bu maliyeti mesaj sayısı ya da tutarına göre gönderici bankaya yönlendirebilecektir.

Bankaların döviz transferleri ile ilgili tüm mesajlarının bu yapıya gönderilmesi ve bu mesajların yurt içi transferleri içermesi durumunda SWIFT'e iletilmeksizin işlenmesi, yurt dışındaki bir finansal kuruluş ile ilgili bir mesaj olması durumunda ise ortak noktadan ilgili yabancı kuruluşa iletilmek üzere SWIFT'e yönlendirilmesi planlanmaktadır.

SWIFT'e merkezi bağlantı ile ilgili olarak yine TCMB nezdinde bankaların yurt içinde gerçekleştirdikleri döviz transfer işlemleri için bir mutabakat sistemi kurulması, bu kapsamda bankaların yurt içi döviz transferi ile ilgili mesajlarının yine TCMB'nin ortak bağlantı noktasına gönderilmesi, ortak bağlantı noktasında mesajın yurt içi iki bankayı ilgilendiren bir işlem olduğunun görülmesi üzerine bu mesajın SWIFT'e

hiç iletilmeden TCMB nezdinde işlenerek mutabakatının bankaların TCMB nezdindeki döviz hesaplarında yapılması önerilmektedir.

Yukarıdaki hususlarla ilgili olarak yapılan sunumun ardından başka banka temsilcileri görüşlerini belirtmişlerdir. Özetle:

- i. Bankalar tarafından öncelikle bu tür bir yapının bankalara SWIFT'e bağlanma konusunda hem maliyetler konusunda hem de iş yükü açısından önemli avantajlar sağlayabileceğini değerlendirilmektedir.
- ii. Banka temsilcilerinin merkezi raporlama ile ilgili olarak Maliye Bakanlığı tarafından istenen raporlamalar özelinde dile getirdikleri sorular paralelinde, merkezi yapının ancak SWIFT mesajı içerisinde yer alan bilgiler sınırlarında raporlar üretebileceği değerlendirilmektedir. Bankalar Maliye Bakanlığının istediği raporlamaların sadece SWIFT mesajı içerisinde yer alan bilgileri değil, bunlara ilave başka bilgileri de içerdiğini belirtmekte ve bu çerçevede merkezi sistemin raporlamaya ilişkin sunulan hedeflere tam olarak ulaşmasının zor olduğunu değerlendirmektedir.
- iii. Bazı banka temsilcileri tarafından, operasyonel olarak önemli avantajlar sağlasa da yurt içi döviz transferlerine ilişkin bir sistem kurulduğunda bankaların bu sistemi beklenen düzeyde kullanmayabilecekleri öngörülmektedir.

Nitekim 2010 yılında Ziraat Bankası nezdinde yurt içi döviz transferlerinde ödenen muhabirlik ücretlerinin önüne geçmek için bir yapı kurulduğu ve tüm bankaların bu yapıya katılmaya davet edildiği, ancak bankaların muhabir bankalarla aralarında bulunan ilişkiler nedeniyle bu yapının efektif olarak kullanılmadığı anlatılmıştır. Buna göre, özellikle büyük bankalar muhabir bankalarından düşük faizle sendikasyon kredisi benzeri krediler kullanmaktadır ve bunun karşılığında bu bankalar muhabirlerine belirli miktarda muhabirlik işlemi paslamayı taahhüt etmektedirler.

Bu nedenle, bu tür bankaların böyle bir sistem olsa dahi yurt içi döviz transferlerini ucuz kredi kullanabilmek amacıyla muhabir bankaların üzerinden yürütmeye devam edebilecekleri değerlendirilmektedir.

- iv. Banka temsilcilerince yapılan değerlendirmelerde söz konusu yapının sağlayacağı maliyet faydaları konusunda asıl önemli noktanın yurt içi

döviz transfer sisteminin kurulması olduğu düşünölmekte, bu tür işlemlerde en önemli maliyetin muhabirlik işlemlerinden kaynaklandığı ve SWIFT'e ödenen mesaj ücretlerinin muhabirlik ücretlerinin yanında oldukça düşük kaldığı vurgulanmaktadır. TCMB tarafından bakınca konuyu netleştirmek adına bu projede bankalarca en önemli noktanın yurt içi döviz transfer sisteminin kurulması olarak göröldüğü ve SWIFT'e merkezi bağlantı sağlanarak SWIFT'e ödenen maliyetlerden tasarruf sağlanması konusunun ikinci planda değerlendirilmesi gerektiği hususu öne çıkmaktadır.

- v. Bir katılımcı Kırgızistan örneğinde olduğu gibi SWIFT benzeri yapılara bir otorite üzerinden merkezi bağlantı sağlanmasının daha çok kapalı ülke ekonomilerini çağrıştırdığı ve dış piyasalarda çok da iyi algılanmayabileceği yorumlanmaktadır.
- vi. Benzer şekilde yurt dışı ödemelerde bankaların zaman dilimlerine bağlı olarak uymak zorunda oldukları değişik zamanlı ödemelerin bulunduğundan hareketle TCMB'nin bu işlemlerin gerçekleştirilmesine uygun bir sistem kurmayı garanti etmesinin önemli olduğu değerlendirilmektedir.
- vii. Merkezi bağlantının sağlanmasının riskin de bir noktada toplanmasına neden olma ve bu merkezi yapıda yaşanacak kritik bir sorunun Türkiye'deki tüm bankaların SWIFT'le olan bağlantılarının kopmasına ve sistemik riske neden olabilme durumunun değerlendirilmesi gerekmektedir.
- viii. Benzer şekilde Türkiye'de yurt içi döviz transferlerine ilişkin mesajların SWIFT'e çıkmadan doğrudan yurt içinde yapılması yönteminin ABD ve Avrupa'daki yetkili otoritelerce ve bu kapsamda finansal kuruluşlarca Türkiye'nin konumu nedeniyle olumsuz olarak algılanabileceği bankaların karar verirken bu hususu da göz önünde bulundurmaları gerektiği öne çıkmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE İÇİN YENİ DÖVİZ AKTARIM SİSTEMİ ÖNERİSİ

Tezin literatür tartışması yapıldığı birinci bölümünde de belirtildiği üzere, ödeme sistemlerinin güvenilir ve düşük maliyetli olması toplumsal refahı artırıcı yönde etki etmektedir (Millard ve Willison, 2006). Ödeme sistemlerinin finansal faaliyetleri kolaylaştırdığı ve finansal istikrara katkı yaptığı da bilinmektedir (Kirdaban, 2005). Dolayısıyla Türkiye kapsamında, döviz aktarım sistemlerinin yenilenmesi ve merkezi bir döviz transfer sisteminin kurulması, maliyetleri azaltıcı etkisiyle beraber toplumsal refahı artıracak ve finansal istikrara da katkıda bulunacaktır.

Özellikle TCMB'nin şu ana kadar işletmesini yürüttüğü ödeme sistemlerinden (PÖS, EFT, EMKT, İHS) edindiği tecrübeler, Türkiye için merkezi bir döviz aktarım sisteminin kurulmasını ve işletimini olanaklı kılmaktadır. Tezin Türkiye'deki ödeme sistemlerinin mevcut durumunun ele alındığı ikinci bölümünde de vurgulandığı gibi; Türkiye'deki mevcut döviz aktarım altyapısının hem maliyetleri yüksek, hem de operasyonel riskleri Türkiye'deki bir kurumun ya da işletmenin kontrolünde değildir. Türkiye'deki döviz aktarımları büyük bir çoğunlukla SWIFT altyapısı kullanılarak yapılmakta, bu da operasyonel risklerin ve sistem işletim risklerinin kontrolünü ve gözetimini zorlaştırmaktadır.

Diğer taraftan, SWIFT üzerinden aktarılan dövizin takibi ve kaydı da zordur. Dolayısıyla merkezi bir raporlama ve istatistik amacıyla dahi olsa bu kayıtların alınması maliyetli hatta güvenlik endişeleriyle mümkün değildir. Buna ek olarak, kara para transferlerinin daha iyi takip edilebilmesi, döviz aktarımlarında SWIFT sisteminin araya girmesiyle güçleşmektedir. Bu hususlar da dikkate alındığında, Türkiye'de TCMB'nin kontrolündeki bir merkezi döviz aktarım sisteminin bu problemleri çözeceği açıktır.

SWIFT sistemine katılımcı olmak isteyen bankalar, SWIFT'e bağlanmak için kendi altyapı yatırımlarını yapmak ve yıllık SWIFT işletmecilerine belli bir meblağda bedel ödemek zorundadırlar. Herhangi bir bankada meydana gelebilecek bir teknik aksaklığın, o banka ile yapılacak döviz aktarımlarını riske soktuğu muhakkaktır. Böyle bir durumda, teknik problem yaşayan bankanın, SWIFT işletmecileriyle temasa geçmesi mümkün olsa da verimsiz ve zaman tüketicidir. Diğer taraftan, yapılması gereken döviz aktarımının yurtiçi bankalar arasında olduğu düşünülürse, yurtiçindeki merkezi bir koordinatörün yardımıyla çözülebilecek bu tip problemlerin, mevcut altyapıyla çözümünün zor olduğu görülmelidir. Benzeri teknik problemler, bu açıdan, finansal sistemin pürüzsüz işleyişini zorlaştıracak ve toplumsal refahı da düşürücü etkide bulunacaktır.

Türkiye'de PÖS ve EFT sistemlerinde uygulanan yönetim modelinin, yeni kurulacak bir döviz aktarım sisteminde de uygulanabilirliği açıktır. Yıllardır PÖS, EFT, EMKT gibi büyük çaplı sistemlerin işletmesini başarıyla yapmış olan TCMB, gerek teknik kadrosu gerekse operasyonel birimleriyle, yeni bir sistemin işletimini de yapabilecek kapasitededir. Yıllardır bankalar ve TCMB arasında oluşmuş sinerji de düşünüldüğünde, yeni kurulacak döviz aktarım sisteminin TCMB nezdinde faaliyet göstermesi makul görünmektedir.

Bu tezde; TCMB bünyesinde kurulacak bir "Döviz Transfer Sistemi"nin avantajları ve dezavantajları tartışılmakta, Türkiye için merkezi bir döviz transfer sisteminin faydaları analiz edilmekte ve politika önerileri geliştirilmektedir. Bu kapsamda, TCMB nezdinde kurulacak bir "Döviz Transfer Sistemi"nin , döviz aktarım maliyetlerini azaltacağı ve para hareketleri üzerindeki denetim ve kontrolü artıracığı düşünülmektedir. Bu açıdan bu tezde, Türkiye'de merkezi bir döviz aktarım sisteminin bulunmayışının dezavantajları tartışılmakta, merkezi bir döviz aktarım sisteminin TCMB bünyesinde kurulması önerilmekte ve bu sistemin bazı özellikleri detaylandırılmakta; Türkiye, TCMB ve Türkiye'de faaliyet gösteren bankalar açısından avantaj ve dezavantajları incelenmektedir.

TCMB bünyesinde kurulacak merkezi bir döviz aktarım sisteminin göze çarpan en büyük avantajı SWIFT kullanımından kaynaklanan işlem maliyetlerini azaltacak olmasıdır. Sistemin TCMB bünyesinde hali hazırda işletilen TL aktarım sistemleriyle benzer teknolojiyi kullanacak olması, her bir bankanın SWIFT'e bağlanmak için kendi altyapısını yönetmesine gerek kalmaması gibi nedenlerle

işlem başı maliyetler düşecek, bu da ülkenin ve hane halkının refahına olumlu anlamda bir katkı yapacaktır.

Türkiye’de TCMB nezdinde bir döviz aktarım sisteminin kurulması, Türkiye’nin bölgesel bir finansal mesaj merkezi olabilmesine de kapı aralamaktadır. Başka ülkelerin bu sisteme dahil olarak sistemden geçen mesaj çeşitliliğini artırması, Türkiye’nin finansal bir merkez olması çalışmalarıyla da uyumludur. Diğer taraftan, kontrol ve denetimi tamamen TCMB’de olacak bir sistemin, kara para aklamayla mücadelede çok önemli görevler yerine getirebileceği değerlendirilmektedir. Özellikle sistemin çalışmasıyla ulusal bir kara listenin oluşmaya başlayacağı ve bu sistemin sorgulama imkanlarıyla kara para hareketlerinin daha kolaylıkla engellenebileceği üzerinde durulmaktadır.

Tezin bu bölümünde, kurulmasını önerdiğimiz merkezi döviz transfer sisteminin detayları tartışılacaktır.

3.1 Türkiye Açısından Merkezi Döviz Transfer Sisteminin Bazı Faydaları

3.1.1 Uluslararası Finansal Mesajların Tek Merkezde Toplanması

İki Uluslararası bankanın birbiriyle bankacılık işlemi yapması için birbirlerine finansal mesaj göndermesi gerekir. “SWIFT Mesajı” adı verilen bu mesajlar merkezi Belçika’da bulunan SWIFT (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunications) Merkezi tarafından tanımlanır ve mesajlar üzerindeki yıllık değişiklikler her yıl kasım ayında bu merkez tarafından yayınlanır.

Mesajların transfer yöntemi 2 farklı şekildedir:

1. Ulusal Bankalar mesajlarını elle ya da entegrasyon aracılığı ile SWIFT Merkezine doğrudan gönderir.
2. Uluslararası Finansal Kurumların ayrı SWIFT Merkezleri vardır.
  - i. Mesaj önce Merkeze gelir.
  - ii. Eğer alıcı aynı kurumdansa Merkez mesajı doğrudan alıcıya gönderir.
  - iii. Değilse ancak o zaman SWIFT’e çıkar.

Uluslararası Finansal Kurumların ayrı birer Mesaj Merkezi kurma amaçları şu şekilde özetlenebilir:

1. Merkezi kontrol ve raporlama için mesajları tek bir noktada toplamak.
2. Tek bir noktadan kendi bankacılık sistemlerine entegrasyon yapmak.
3. Alıcı ve gönderici kendileri ise mesajları SWIFT'e çıkmamak; tasarruf etmek.
4. Sistemden faydalanarak sadece bu sistemde kurulabilecek yeni ürünler üretmek.

Bir ülkenin kendisini ilgilendiren SWIFT mesajları üzerinde tam ve doğru bilgiye sahip olması çok önemlidir. Çünkü bu mesajlar bir ülkenin uluslararası ortama çıkmış toplam alın terini ifade eder. Örneğin ABD 2001 ikiz kuleler olayından sonra SWIFT ile anlaşarak SWIFT'e gelen mesajların kopyalanarak kendisine verilmesini sağlamıştır ve kendisine verilen bu mesajlar üzerinde terörist faaliyet incelemesi yapmaktadır. AB ise üye ülkeler arasındaki Euro ödemeleri, uluslararası bir ödeme değil de bir Virman/EFT işlemi gibi basitleştirmek amacıyla SEPA(Single Euro Payment Area) adlı proje başlatmıştır, bu kapsamda SWIFT ile beraber çalışmaktadır. Öyleyse Türkiye olarak bu mesajların çok önem taşıdığını kabul etmeli ve en azından Türkiye'yi ilgilendiren mesajların tam, doğru ve gerçek zamanlı olarak - herhangi bir zamanda bakıldığında sonucu doğru olarak görebilmek- bilinmesi amaçlanmalıdır.

Yukarıda belirtilen amacı gerçekleştirmek için şu anki durumda mesajlar ya SWIFT'den ya da bankalardan toplanabilmektedir.

Bu durumda, SWIFT ile anlaşılıp Türkiye'yi ilgilendiren mesajların paylaşılması amaçlanabilir. Bu çaba olumlu sonuçlansa bile uluslararası finansal kurumlar kendi iç mesajlarını SWIFT'e çıkmayabilirler. Örneğin HSBC Türkiye günlük 5000 adet SWIFT'i ilgilendiren mesaj üretmektedir ve bunların 3000 adedi SWIFT'e çıkarken 2000 adedi iç mesajdır ve asla SWIFT'e çıkmaz. Türkiye'nin bir finansal merkez olma hedefi olduğu düşünüldüğünde yakın gelecekte daha çok uluslararası finansal kurum Türkiye'de faaliyet gösterebilir, ve bunların SWIFT'e çıkmayan iç mesaj sayısı zamanla artabilir.

Mesajların bankalardan tek tek toplanması yöntemine odaklanıldığında:

1. Bankaların gönderdikleri ve aldıkları bütün mesajları kendi sistemlerine yansıtıp yansıtmadıklarından emin olunamaz.

2. Bankaların mesaj alıp vermede kullandıkları yöntemlerde bir standardizasyon mevcut değildir.
3. Kullanılan yöntemlerde standardizasyon olmaması, mesaj toplayıcı açısından karşılaştırılabilir biçim problemi doğuracaktır.
4. Bankaların kullandıkları yöntemlerde bir uzmanlık oluşumundan söz etmek mümkün olmayabilir.
5. Uzmanlık oluşumu olmaksızın kullanılan yöntemlerin hataya daha açık olduğu düşünülebilir.
6. Geçmişe yönelik mesaj toplama gereksinimi ortaya çıktığında, yukarıda bahsi geçen problemler katlanacaktır.

Öyleyse bankalar:

- a. Tedbir almaya;
- b. Standart ürünler üretilip kullanmaya,
- c. Bütün mesajları sistemlerine yansıtmaya ve
- d. Mesaj içeriklerini en zengin şekilde tutmaya teşvik edilebilir.

Ulusal bankalarda bu teşvik nispeten kolaydır. Ama ayrı SWIFT Merkezleri olan uluslararası finansal kurumları tek tek bahsedilen uygun değişiklikleri yapmaya teşvik etmek zordur. Çünkü ;

1. Uymaları gereken daha farklı kurallar bu isteklerle çelişebilir.
2. Türkiye'deki faaliyetleri toplam faaliyetlerine göre düşük oranda ise, sırf Türkiye için ciddi bir değişiklik yapmak istemeyebilirler.

Bunu yapılabildiğini ve bahsi geçen isteklerin bankalara kabul ettirildiği varsayılacak olursa (Mesajlar Türkiye'de faaliyet gösteren bütün bankalardan tam ve doğru bir şekilde toplanabildiği varsayıldığında), bu durumda gerçek zamanlı bilgiye ulaşmak zorlaşacak, sadece toplanılan anlarda bu bilgiye erişilebilecektir. Ayrıca bu çalışmada harcanacak emek banka ve yıllık mesaj toplama sayısı ile orantılıdır. Türkiye'yi bir finansal merkez haline getirmenin amaçlandığı varsayılırsa banka sayısı zamanla artacaktır (SWIFT'e bağlı 7300 finansal kurum vardır). Türkiye terörist faaliyetlerden zarar gören bir ülke olduğu için de yıllık mesaj toplama frekansı da düşük kalmayacaktır, aylık 12, günlük ise 300 olabilecektir. Sonuçta bankalardan teker teker toplama işi, başarıyla yapılırsa bile zamanla çok büyük bir emek harcamayı gerektirecektir.

Bu olumsuzluklar ışığında merkezi bir sistemle amaçlananlar tekrarlanacak olursa: SWIFT Mesajları bir ülkenin uluslararası ortamda alın terini ifade ettiğinden

en azından Türkiye'yi ilgilendiren mesajları tam, doğru ve gerçek zamanlı olarak bilebilmek önemlidir. Buna ek olarak, daha önce belirtildiği gibi SWIFT, kendi bilgilerini başka ülkelerle paylaşmaktadır ve bu ülkeler her ne kadar dost ve müttefik olsalar da bu bir güvenlik zafiyetidir.

3.1.1.1 Önerilen yeni sistem

Bu tezde önerilen sisteme göre, bütün bankaların mesaj çıkışları tek bir noktada birleşir ve merkez olarak ifade edilen bu tek noktadan uluslararası çıkış gerçekleşir. Giden mesajların cevapları alıcılara iletilir. Gelen mesajlar da alıcılara iletilir. Böylece mesajların transfer sırasında biriktiği tek bir nokta oluşturulmuş olur. Bu tek noktada istenildiği an mesajlar üzerinde yorumlama ve raporlama ihtiyacı yerine getirilir. Bu çalışma, her bir finansal kurumu merkeze bağlama işlemi sadece bir kere yapılacağından banka sayısından bağımsızdır. Yine bu çalışma, istenilen frekansta yapılabileceğinden gerçek zamanlı bilgi sağlar. Bilgiler bu tek noktada zengin bir içerikte tutulabilir, çalışmalar yıllar geçip mesajlar biriktikçe geçmişe dönük mesajlar ve o yılların kuralları için de geliştirilebilir.

Bütün bu çalışmalar bir uzmanlık oluşumu sağlar, bu oluşum sayesinde de yeni ürünler oluşturulabilir. Bu ürünler şu şekilde sıralanabilir:

1. Merkez Oluşumu: Sözü edilen merkez oluşumu zaten bir üründür.
2. Üye Kurumlar için üretilecek ürünler: Önyüz, Entegrasyon, Yardım Masası, Raporlama, Mutabakat, Menkul, ...
3. Uluslararası Kurumların Merkezlerine bakıp, böyle bir oluşumdan dolayı ürettikleri ürünlerden esinlenerek oluşturulan yeni ürünler.
4. Diğer Kurumların ihtiyacına göre istenen gizlilikte sağlanan çeşitli raporlama ve sorgulama ürünleri.
5. Türkiye'ye avantaj sağlayacak yeni ürünler.

3.1.1.2 İç mesajların içeride çevrilmesi

Türkiye içinde faaliyet gösteren 2 ulusal banka birbirine mesaj gönderirse, bu mesajlar dahi yurt dışına çıkmaktadır. Türkiye'nin günlük mesaj sayısı 40,000 civarındadır, ve iç mesaj oranı %12'dir. 4800 mesaj gereksiz yere günlük yurt dışına çıkmaktadır, bu da bazı olumsuzluklara sebep olmaktadır:

- a. SWIFT'e ödenen ücret döviz kaybı demektir.
- b. Sadece Türkiye'yi ilgilendiren bilgilerin başkaları ile paylaşılmaktadır.

Bu sebeplerden iç mesajları içeride çevirme çalışması çok önemlidir, bir sonraki maddede bunun önemi daha detaylı anlatılacaktır.

3.1.1.3 EFT mesajlarının SWIFT standardına çevrilmesi

EFT Mesajları ülke içi dönen TL trafiğini ifade eder ve standardı TCMB tarafından belirlenir. Ulusal bir standartta hazırlanan EFT Mesajlarının evrensel standarttaki SWIFT karşılığına çevrilmesinin faydaları şu şekilde sıralanabilir:

- a. Yeni Merkez Oluşumunda üretilen evrensel standardı yorumlayan ürünlerden EFT Mesajlarını da yararlandırmak (Örnek:HSBC HEXAGON müşterileri-değerli müşteriler, büyük kurumlar- kendi hesap hareketlerini çalıştıkları bankalardan evrensel standart olduğundan SWIFT formatında toplamaktadır).
- b. Mesaj Standartlarını SWIFT belirlediğinden TCMB'nin iş yükünü hafifletmek.

EFT mesajları alıcısı ve göndericisi Türkiye olduğu için iç mesaj olacaktır ve önceki maddede belirtilen iç mesajların SWIFT'e çıkmamasının sağlanması çalışması bu sebeple çok önemlidir.

EFT Mesajlarının Sisteme dahil edilmesi merkezin günlük mesaj hacmini 40,000 den milyon seviyelerine, iç mesaj hacmini de %12 seviyesinden %90 seviyesine çıkarabilecektir.

3.1.2 Kara Liste Sorgulaması ve Ulusal Kara Liste Oluşumu

Merkezde üretilen ürünlerden bahsederken "Diğer Kurumların ihtiyacına göre istenen gizlilikte raporlama ve sorgulama ürünlerinin sağlanması" ifadesi kullanılmıştı. Bu ürünlerin en önemlisi Kara Liste Kontrolüdür.

Finansal Mesajlarda Kara Liste Kontrolünün işleyişi şu şekildedir:

1. Finansal İşlem tamamlanır.
2. Mesaj oluşur.
3. Mesaj üzerinde Kara Liste Kontrolü yapılır.
4. Sonuca göre mesajın gönderilmesine ya da gönderilmemesine karar verilir.

Kara Liste kontrolü için ifade edilebilecek 3 yöntem öne çıkmaktadır:

1. Kara Liste Kontrolünün Merkezi yapılması.
2. Kara Liste Kontrolünün üretilen mesajlardan bağımsız olarak çalışan ayrı bir ürün olması.
3. Kara Liste Kontrolüne Evrensel Kara Listelerin yanısıra Ulusal Kara Listenin de eklenmesi.

3.1.2.1 Kara liste kontrolünün merkezde yapılması

Konuyu bir örnekle ifade etmek gerekirse: Bir işadama ithalat yapmak ister ve çalıştığı bankada gerekli bankacılık işlemlerini tamamlayıp ithalat akreditifini başarı ile açar. Banka kendisine “İşleminiz Tamamlandı” der. İşlemin sonucunda SWIFT Mesajı oluşur ve mesaj Kara Liste kontrolüne takılır. Şube, kendi iş yükünün yanısıra bu işin kontrolü ile uğraşır, uzmanı olmadığı bu konuda kontrol karmaşıklaştıkça “Mevzuat Uyum” bölümüyle iletişime geçmek durumunda kalır. Sonuç olarak kontrol 2 gün sürer ve işadama suçsuz çıkar. Kara Liste kontrolüne soyadı benzerliği olduğu için ya da ev adresi benzerliği olduğu için ya da işyeri adresi benzerliği olduğu için takıldığı anlaşılır. Ancak gecikme sebebiyle ticari sorumlulukların yerine getirilememesi, maddi kayba uğrama ve tedirgin edici bir kontrole maruz kalma gibi geri döndürülemez olumsuzluklara neden olur.

Bankalar bu yüzden Kara Liste Kontrolünü yaparken çok dikkatli olmak zorundadır, çünkü bu kontrolü yapmak müşteri memnuniyetsizliği doğuracak bir işlemdir. O yüzden bu kontrolü tam olarak yapan bankaların düzgün yapmayan bankalara göre daha fazla müşteri kaybetme riski vardır. Diğer taraftan yapmaya isteksiz oldukları bu kontrolü, hukuki sorumlulukları sebebiyle yerine getirmeye de mecburdurlar. Buradaki çelişki; bankaların kuruluş amacı olmayan mali kontrol gibi başka bir uzmanlığın görev tanımına giren bir iş yapma sorumluluğu taşımasıdır. Bu örnekte bahsedilen çelişki, bilgi teorisi literatüründe ahlaki çöküntü (moral hazard) olarak bilinen yetkilendiren-vekil problemine de bir örnektir. Dolayısıyla ulusal bir kara liste merkezinin oluşması, ahlaki çöküntü problemlerini de azaltacak, bu da toplumsal refaha olumlu anlamda katkı sağlayacaktır.

Bir kişi herhangi bir finansal kurumda finansal işlem yapmak durumunda kalırsa:

1. Mutlaka Kara Liste kontrolünden geçmelidir.

2. Aynı şekilde yapılan kontrolden geçmelidir.
3. Eşit sürede geçmelidir.

Bu maddeler, merkezi olarak yapılması gereken bir iş tanımıdır, yani Kara Liste kontrolü ayrı ayrı finansal kurumların değil, bir merkezin işi olmalıdır. Bu tezin önerisinde sözü edilen mesaj merkezinin bu görevi üstlenmesidir. Bu sayede bir mesaj merkeze ulaştığı an mesajın Kara Liste Kontrolüne takılıp takılmadığı kontrol edilir ve kontrol sonucu göndericiye bildirilir.

3.1.2.2 Kara liste kontrolünün mesaj bağımsız yapılması

SWIFT Mesaj gönderimi bankacılık işlemi bittiğinde gerçekleşir, Kara Liste Kontrolü bu noktada yapılırsa ve olumsuz sonuç verir:

1. Önceden yapılan bankacılık işlemleri boşa gidebilir, en kötü durumda geri alınması gerekebilir.
2. “İşlemi başarı ile bittiği” ifade edilen müşterinin işlemi tamamlanmaz ya da geciktirilir, bu da müşteri memnuniyetsizliğine sebep olur.

Uluslararası Finansal Kurumlar bu yüzden Kara Liste Kontrolünü sadece mesajın oluşmasına ve gönderilmesine bağlı olarak yapılabilen bir kontrol olarak değil, bankacılık işlemi sırasında da yapılmasına olanak veren bir kontrol olarak ele alır. Buna göre merkeze gelen Kara Liste Sorgulamaları sadece oluşmuş mesajlar için değil, bitmemiş bankacılık işlemleri için de bağımsız olarak yapılabilecektir.

3.1.2.3 Ulusal kara liste kontrolü

Kara Liste Kontrol Kaynaklarını incelemek için HSBC örneği kullanılabilir. HSBC SWIFT Merkezi 4 farklı kontrol kaynağı (Tablo 3.1) kullanmaktadır.

Tablo 3.1: HSBC Kara Liste Kaynakları.

OFAC(US Office of Foreign Assets Control)	ABD Kara Listesidir. İngiltere ABD ile müttefik olduğundan bu kaynağı kullandığı düşünülebilir.
EU(European Union)	AB Kara Listesidir. İngiltere AB üyesi olduğundan bu kaynağı kullandığı düşünülebilir.
UN(United Nations)	BM Kara Listesidir. İngiltere'nin evrensel olarak kabul edilen bu listeyi de kontrolü düşünülebilir
BOE(Bank Of England)	İngiliz Merkez Bankasının oluşturduğu kara listesidir.

İngiltere Merkez Bankası (BOE) tarafından oluşturulan Kara Liste kontrolünün ne olduğu ve niçin yapıldığı önem taşımaktadır. BOE'nin listesi İngiltere'nin Ulusal Kara Listesidir, henüz diğer Kara Listelere girmemiş ya da girmesi için çalışmaya gerek görülmemiş, ya da henüz şüpheli olan kişi ya da kurumlar için oluşturulmuş bir Ulusal Kara Listedir.

Türkiye'nin de benzer bir kara liste oluşturması şu gerekçelerle temellendirilebilir:

1. Türkiye Terörden zarar gören bir ülkedir, terörün finansmanını engellemelidir.
2. Engellenecek kişilerin Uluslararası Kara Listelere dahil ettirilmesi için büyük çaba sarfedilmektedir ve bu süreçte aşağıdaki durumlar olasıdır:
  - a. Uluslararası Kara Listeleri üreten ülke ya da kurumlara bağımlılık oluşturur.
  - b. Uluslararası Kara Listelere dahil ettirme süreci geciktikçe terörden kaynaklanan zarar artar.
  - c. Türkiye bazen politik taviz vermek zorunda kalabilir.
  - d. Karar verici ülke ya da kurumlar aslında bu terör faaliyetlerinin dolaylı destekçileri olabilir.
3. Henüz sakıncalı olmayan ama mesaj incelemesi sonucunda sakıncalı oldukları ispatlanabilecek şüpheli kişilerin Uluslararası Kara Listelere dahil edilmesi düşünülemez, ama bir şekilde şüpheli oldukları için mesajlarının incelenmesi de gerekmektedir.
4. Eğer terör finansmanı ulusal coğrafyadaki faaliyetler için oluyorsa, bunu engellemek için Kara Liste Kontrolünü ülke trafiğini oluşturan mesajlarla sınırlı tutmak yeterlidir, ve Uluslararası Kara Listelere dahil ettirme çabası şart değildir.

Öyleyse Türkiye terörden zarar gördüğü müddetçe, ülke içi terör faaliyetlerinin finansmanını engellemek amacı ile kendi Ulusal Kara Listesini de oluşturmalı, bu kontrolü merkezi olarak yapılan Kara Liste Kontrolüne eklemelidir. Bu kontrol suçlu kişiler için engelleyici, şüpheli kişiler için bilgilendirici olabilir. Terör suçlularını uluslararası listelere dâhil ettirme çabası şüphesiz devam ettirilmelidir, ancak bu gayret sonuçlanana kadar Ulusal Kara Liste kontrolü; sürecin gecikmesinden dolayı zarar görmeyi, politik taviz verilmesini ya da karar verici kurumlara bağımlılığı engeller.

Nasıl ki İngiltere için BOE Ulusal Kara Listeyi hazırlamaktadır, Türkiye için de kaynak sağlayıcı kurumlarla birlikte çalışıp Ulusal Kara Listeyi oluşturup son haline getiren ve değişiklikleri yayımlayan bir kuruma ihtiyaç vardır, bu kurum BOE örneğine göre benzetme yapılırsa TCMB'dir.

3.1.2.4 Ulusal kara liste kontrolünün mesaj merkezine bağımlılığı

Ulusal Kara Liste Kontrolünün yapılması için bir mesaj merkezi oluşumunun avantajları üzerinde durulacak olursa:

1. Mesaj merkezinin Türkiye'de faaliyet gösteren bütün finansal kurumların Ulusal Kara Liste kontrolleri yapmalarına bir zemin oluşturacağı düşünülebilir. Bankalar zaten yapmaktan dolayı memnun olmadıkları bu kontrollerde kapsamı genişletmek zorunda kalacaklardır. Halbuki merkez oluşumunda bu kontrol sadece merkezde yapılacaktır.
2. HSBC gibi uluslararası finansal kurumlar için düşünülürse kontrol ettikleri 3-4 kaynağın yanı sıra başka ülkelerin Ulusal Kara Listelerini eklemeleri zor görünebilir. Başkalarınınkini eklemediklerine göre Türkiye'nin Ulusal Kara Listesini eklemeleri zaten düşünülemez. Merkez oluşumunda ise Uluslararası finansal kurumları merkez oluşumuna bağlamak yeterlidir.
3. Listeyi güncelleştirme çalışmaları için her bir finansal kurum ile ayrı ayrı çalışmak gerekir. Merkez oluşumunda ise bu çalışmayı sadece merkez ile yapmak yeterlidir.
4. Bir kişi şüpheli ise bilgilenme ama engelleyici olmama şeklinde bir çalışma asla yapılamaz. Merkez oluşumunda ise bu çalışmayı merkez yapabilir.
5. Suçluluğu ispatlanmış kişilerin önceki yıllarda nasıl finansal mesajlaşma yaptığı ile ilgili bir çalışmanın yapılabilmesi çok zordur. Merkez oluşumunda ise mesajlar tek bir noktada biriktiği için bu çalışma daha kolaydır.

Buna göre Kara Liste çalışmasının doğru bir şekilde yapılması için Finansal Mesaj Merkez oluşumu avantajlı görünmektedir.

3.1.3 Merkez Oluşumunun İhracatı

Sistemin bir önceki kısmın sonunda anlatıldığı şekliyle çalıştığını varsayıldığında, bu sistemin benzer ihtiyaçlar taşıyan ülkelere ihracatı mümkün görünmektedir. Bu husus aşağıdaki alt başlıklar kapsamında değerlendirilecektir:

1. Finansal Merkez Oluşumu
2. Ulusal Kara Liste Kontrolünün Yaygınlaştırılması
3. Grup İç Mesaj Oranının Önemi
4. Finansal Olarak Tecrit Edilme ve KKTC
5. Başka Ülkelerin Bakış Açısı
6. Muhabir Bankası Oluşumu

3.1.3.1 Finansal merkez oluşumu

Merkez oluşumundan bahsetmek için, *o merkezin hangi sistemin merkezi olduğundan bahsetmek gerekir*. Bir sistem olmalıdır ki, o sistemin elemanlarının birbirleri arasındaki iletişiminin tanımlandığı, kontrol edildiği, raporlandığı ya da geliştirildiği bir merkez tanımından bahsedilebilsin. Bu durumda Türkiye;

1. Mesaj merkezi oluşumunu ihraç ederek başka ülkelerin de bulunduğu bir sistem oluşturabilir.
2. Bu ülkelerin çıkışını SWIFT yerine kendisi yaparak, kurduğu sistemin merkez oluşumunu üstlenebilir.
3. Diğer ülke mesaj merkezlerinin birbirleriyle iletişimini belirleyebilir.

3.1.3.2 Ulusal kara liste oluşumunun yaygınlaştırılması

Türkiye birden fazla ülkenin merkezi olursa sadece kendisinin değil, diğer üye ülkelerin de mesajları kendisinde toplanacaktır. Böylece mesaj merkezinde yapılan kontroller evrensel bir hal alacaktır. Üretilen ürünler daha geniş coğrafyada kullanılacaktır. Bu ürünlerin en önemlisi yine Kara Liste Kontrolüdür.

Üye ülkelerin sayısı arttıkça ortak bir Kara Liste Oluşturma imkanı artacaktır (AB gibi). Bu ortak Kara Liste her ülkeye kurulacak Mesaj Merkezlerinde kontrol edilebilir. Ama her ülke kendi Ulusal Kara Listesini oluşturup bunu kendi ulusal mesaj merkezinde kontrol ettirme hakkına da sahip olabilir.

3.1.3.3 İç mesaj oranının önemi

Mesaj sistemine dahil olan ülkelere “Grup” adı verilirse, Grubun kendi içinde çevirdiği mesajlarının Grubun toplam mesajına oranı, grup üyelerinin birbirleriyle ne derece işbirliği içerisinde olduğunun ölçülebilir bir göstergesidir.

AB içerisinde iç mesaj oranı çok yüksektir, bu yüzden AB oluşum fikri ve bu fikrin Euro kavramı ile pekiştirilip finansal sisteme oturtulması mantıklı bir kavramdır. Bunun istisnası İngiltere’dir. Dünyada en çok SWIFT mesajı üreten iki ülke açık farkla ABD ve İngiltere’dir ve trafik bu iki ülkede yoğunlaştığına göre birbirleri ile mesaj iletişimleri daha fazladır. Bu da iki ülke finansal sisteminin birbirleri ile entegre olduğunun göstergesidir. Yani İngiltere AB sistemi ile değil ABD sistemi ile daha entegredir. O yüzden İngiltere Euro sistemine geçmemiştir ve o yüzden İngiltere ABD’deki finansal krizden en çok etkilenen ülkedir.

Sonuç olarak; grup içerisindeki iç mesaj oranı, grup üye ülkelerinin ne derece işbirliği içerisinde olduğunun göstergesidir.

3.1.3.4 Finansal olarak tecrit edilme ve KKTC

Uluslararası finansal ödemeler sisteminden bazı ülkelerin politik sebeplerle çıkartıldığı görülmektedir (Örneğin İran ya da Küba). Türkiye açısından akla gelebilecek ilk örnek Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)’dir. KKTC sadece Uluslararası finansal sistemden tecrit edilmemiştir, uluslararası havayolu, ulaşım ve turizm sisteminden de tecrit edilmiştir. İşbirliği oranının, yani iç mesaj oranının artması KKTC açısından olumlu dışsallıklara da önayak olabilecektir. Bu, Grup içi üye ülkeler arasında işbirliğinin farklı alanlarda da geliştirilmesini sağlayan başka projeleri de destekleyebilecektir.

3.1.3.5 Başka ülkelerin bakış açısı

Tezde önerilen sistemde SWIFT ile rekabet amacı söz konusu değildir, bu sistemde SWIFT ile iletişim devam edecektir, sadece iç mesajlar konusunda değişiklik önerilmektedir. Merkez Oluşumu, Uluslararası Finansal Kurumların zaten hali hazırda kurmuş oldukları mesaj merkezlerinin görevlerinden çok da farklı görevler üstlenmeyecektir.

Sisteme katılabilecek potansiyel büyük ülkeler Türkiye'nin daimi bir mesaj merkezi olması fikrini kabul etmeyebilirler. Bu konuda dönuşümlü merkez olma fikri üzerinde de durulabilir.

3.1.3.6 Muhabirbank oluşumu

SWIFT'e bağılı 7300 finansal kurum vardır. Finansal mesajlaşmalar ikili yapıldığına göre olası farklı ikili eşleşme sayısı 50 milyon civarındadır. O yüzden "Muhabir Bankası" kavramı kullanılır. Buna göre her banka birbirine mesaj yollayamaz, birbirlerini finansal olarak tanıması gerekir. Bu tanım yine SWIFT üzerinde MT96X mesajları ile yapılır. Birbirleriyle sık finansal iletişimde olan bankalar haricinde bu tanıma işlemi yapılmaz, "Muhabir Bankalar" kullanılır.

Muhabir Bankaların görevi başka bankaları tanımak ve aralarında aracılık yapmaktır. Muhabir Banka alıcı bankayı tanımıyorsa onu tanıyan başka bir Muhabir Bankasını kullanabilir. Yani iletişim seviyesi daha da artabilir. Muhabir Bankaları yaptıkları işlemlerden dolayı komisyon alırlar, bu toplamda ciddi bir miktar ifade eder.

Kendi Merkezi Mesaj Sistemini kuran ve birçok ülkenin de mesaj sistemini kurup onlara merkez olan bir ülkenin,

1. Grubun iç ve dış mesajlaşmasını kolaylaştırması için
2. Ödenecek komisyon gelirleriyle ülkeye döviz kazandırması için

kendi "Muhabir Bankası" kavramını oluşturması gerekir.

Sadece bu işi yapan yabancı bankaların olduğu örneğini hatırlanacak olursa, bu kurumun da ayrı bir kurum olması gerektiği ortaya çıkar.

Önerilen sistem son haliyle şu şekilde çalışmaktadır:

1. Giden Mesajlar için;
  - a. Mesaj Gönderen Finansal Kurumlar mesajlarını merkeze çıkarlar.
  - b. Merkez mesajları;
    - i. İç mesaj değilse SWIFT'e ya da Uluslararası Finansal Kurum SWIFT Merkezine ya da Grubun Merkezine çıkar.
    - ii. İç mesaj ise
      1. Ülke içi mesaj ise alıcı kuruma yönlendirir.
      2. Grup üyesi bir ülkenin mesajı ise o ülkenin mesaj merkezine yönlendirir.

- c. Merkez Mesajların cevabını Alıcı Kuruma ya da grup içi ülkenin mesaj merkezine geri besler.
  - d. Ulusal Muhabirbank kullanımı teşvik edilir.
2. Gelen Mesajlar için Merkez
    - a. Ülke içi ise alıcı kuruma, grup içi ise ilgili ülkenin merkezine yönlendirir.
    - b. Cevabı göndericiye ya da ilgili ülkenin merkezine geri besler
  3. Merkezin ürettiği ürünler ülke ve grup içinde standart olur, her kurum tarafından kullanılır.
  4. Kurumlar ve ülkeler gerekli gizlilikte ihtiyaç duydukları raporlama ve sorgulama olanağını gerçek zamanlı olarak elde ederler.
    - a. Ulusal Kara Liste Kontrolü her üye ülke merkezi tarafından yapılır. Ulusal Kara liste uygulamasını hazırlayan kurumun güncellemeleri grup üye ülke merkezleri tarafından kullanılır.
    - b. Her ülkenin Kara Liste Kontrolü kendi ülke merkezinde yapılır.
    - c. Bankalardan gelen işlem sırasında yapılan Kara Liste Sorgulamalarına cevap verilir.

3.2 Alternatif Geliştirme Modelleri

Türkiye’de döviz aktarımlarının gerçekleştirilmesi amacıyla iki yaklaşımdan birinin uygulanabileceği değerlendirilebilir:

1. Güney Kore’de uygulanan model (Yerel Muhabirlik Modeli)
2. Hong Kong ve Malezya’da uygulanan model (Ödeme Sistemleri Modeli)

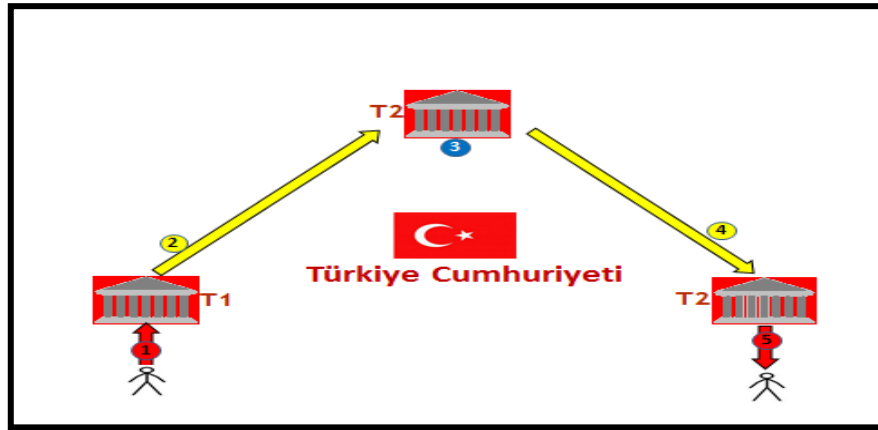
3.2.1 Yerel Muhabirlik Modeli (Mesajlaşma Altyapısı)

Türkiye’de faaliyet gösteren bankaların arasındaki döviz aktarımlarını yurt içinde gerçekleştiriminin en kolay yöntemi tüm Türk bankalarının yurt içindeki bir kuruluşu döviz muhabiri olarak kullanmaları olacaktır.

Bu durumda Türk bankaları yurt dışına döviz aktarımlarını halen olduğu gibi SWIFT üzerinden sürdürürlerken, yurt içi döviz ödemeleri ile ilgili talimatlarını yurt içinde belirlenen muhabir kuruluş (ortak muhabir) üzerinden gerçekleştireceklerdir. Bu durumda, bankalar arası döviz ödemeleri ortak muhabirin kendi nezdindeki

hesapları arasında gerçekleşeceğinden, işlemlerle ilgili detaylar (alıcı ve gönderene ilişkin bilgiler de dâhil olmak üzere) bu kuruluş tarafından görülebilecektir.

Ödeme talimatlarının yurt içi muhabir kuruluşu aktarılması için mevcut durumdaki gibi SWIFT mesajlarının kullanılmaya devam edilmesi de düşünülebilir. Ancak, talimat ve işlem sonuçlarının TCMB ödeme sistemlerinin mesajlaşma altyapısında bu amaçla tanımlanacak özel mesajlarla iletilmesinin daha etkin ve verimli bir çözüm olacağı değerlendirilmelidir. Bu çerçevede diğer bir yöntem de ortak muhabirin kendi geliştireceği bir altyapının kullanılması olabilir (Şekil 3.1).

Şekil 3.1: Yerel Muhabirlik Modeli.

Bu model, Ziraat Bankasının yurt içi döviz aktarımları için bir süre önce hizmete sunduğu, ancak diğer bankalar tarafından tercih edilmeyen sistemle benzeşmektedir.

Sistemin kullanılmamasının önemli nedenlerinden birinin bankaların işlem ve müşteri bilgilerini rakipleri olan Ziraat Bankası ile paylaşmak istememeleri olduğu tahmin edildiğinden, yerel muhabirlik modelinin etkin çalışabilmesi için Türk bankaları ile rekabet içerisinde olmayan ve iş riski az olan bir muhabirin belirlenmesinin faydalı olacağı değerlendirilmektedir. Bu çerçevede, bankaların yerel muhabir olarak TCMB veya Takasbank'ı tercih edebilecekleri düşünülmektedir.

3.2.1.1 Teknik gereksinimler

Yerel muhabirlik modelinde TCMB ödeme sistemleri altyapısı tarafından sağlanacak temel hizmet, işlem gerçekleştiren bankalarla ortak muhabir arasındaki

mesaj iletimini sağlamak olacaktır. Bu amaçla, sistemde SWIFT mesajlarına benzer mesaj türleri tanımlanarak bu mesajlar üzerinde ihtiyaç duyulan yapı ve iş kontrolleri uygulanabilir.

Eğer bu yöntem tercih edilirse, ortak muhabir ve işlem gerçekleştiren bankalar sistemde tanımlanmış yeni mesajları üretecek ve işleyecek uygulamaları kendileri geliştireceklerdir. Gerek ortak muhabirde, gerekse bankalardaki geliştirmelerin boyutunun çok büyük olmayacağı, mevcut iş akışlarına eklemelerle gerçekleştirilebileceği değerlendirilmektedir.

3.2.1.2 TCMB'nin ortak muhabir kuruluşu olması

TCMB'nin ortak muhabir kuruluşu olarak belirlenmesi durumunda, TCMB tarafından yeni bilişim sistemleri geliştirilmesi yanında mevcut bilişim sistemlerinde düzenlemeler yapılması gerekecektir. Bu kapsamda bir maliyet hesabı yapılabilmesi için aşağıdaki konuların belirlenmesi gerekecektir:

- i. Yapılacak işlem türleri.
- ii. İşlem türlerine ilişkin operasyonel iş akışları.
- iii. Hesapların tutulacağı yer (şube veya idare merkezi).
- iv. İşlem zamanları (hizmet verilecek saatler).
- v. Hesaplarda gün sonunda kalan bakiyelerin nasıl değerlendirileceği (zorunlu karşılık hesaplamalarında değerlendirilme durumu, ilgili bankaların yurt dışı muhabirlerine aktarılma ihtiyacı).

Mevcut durumda İnternet Bankacılığı Sistemi'nin (İBS) ilk aşaması olarak bankaların ve diğer hesap sahibi kurum ve kuruluşların TCMB şubeleri nezdinde tutulan hesaplarını anlık olarak izlemeleri, hesap özetlerini elektronik ortamda alabilmeleri TCMB tarafından sağlanmıştır. Bankalar ve diğer katılımcılar kendi sistemlerinde gerekli geliştirme ve test çalışmalarını tamamlayarak İBS'ye dâhil olmaktadır. İlk aşamanın tamamlanmasından sonra başlanması düşünülen İBS'nin ikinci aşamasında ise henüz gereksinimleri belirlenmemiş olmakla birlikte sisteme katılanların işlem yapabilmeleri özelliğinin eklenmesi söz konusu olacaktır. Yabancı para aktarımına yönelik olarak belirlenecek yeni işlem türleri, gerek duyulması halinde İBS'nin ikinci aşama çalışmaları kapsamında değerlendirilebilecektir. İBS'nin yabancı para aktarımlarına yönelik olarak geliştirilmesi ya da düzenlenmesi gereken sistemlerden biri olduğu değerlendirilmektedir.

Ayrıca işlemlerin TCMB nezdindeki hangi hesaplar kullanılarak yapılacağına ve ticari bankalara bu işlemler esnasında eksi bakiye imkânı tanınıp tanınmayacağına karar verilmesi gerekmektedir. Bu karar doğrultusunda TCMB'nin döviz pozisyonunun etkilenip etkilenmeyeceği ortaya çıkacaktır.

1. İşlemlerin ticari bankaların zorunlu karşılık işlemleri için TCMB nezdinde tuttuğu 2 gün ihbarlı hesaplar üzerinden, sadece buradaki bakiyelerin kullanılması ve eksi bakiye imkânı tanınmadan yapılması prensibinin belirlenmesi halinde TCMB döviz rezerv pozisyonu doğrudan etkilenmeyecektir. Bu durumda söz konusu işlemlerin aynı gün valörlü gerçekleştirilmesinde bir sakınca olmayacaktır.
2. Ancak işlemlerin farklı hesaplar üzerinden takip edilmesi ve bankalara eksi bakiye imkânı tanınması prensibinin benimsenmesi halinde, gün sonu netleşmesi sonucu ticari bankaların yurt dışı muhabir bankalar aracılığı ile TCMB nezdindeki hesaplarını beslemesi ve/veya hesaplarından para çekmeleri gerekebileceğinden TCMB döviz rezerv pozisyonu bu durumdan doğrudan etkilenecektir. Bu durumda TCMB'nin ilgili biriminin ödeme emirlerini göndermesine, döviz vaziyetini belirlemesine, ihtiyaç halinde döviz temin etmesine ve oluşabilecek fazla tutarın değerlendirilmesine imkân tanınması için zorunlu karşılık işlemlerinde olduğu gibi 2 gün ihbarlı spot valörde işlem yapılması prensibinin belirlenmesi uygun olacaktır.
3. İşlemlerin, 2 gün ihbarlı hesaplar üzerinden, eksi bakiye imkânı tanınmadan yapılması ya da farklı hesaplar üzerinden ve eksi bakiye imkânı tanınarak yapılması hallerinden her ikisinde de spot valörün kullanılması ticari bankalarla yapılan işlemlerde yeknesaklık ve operasyonel tutarlılık sağlanması açısından da uygun olacaktır.
4. Bunun yanı sıra, ticari bankaların TCMB nezdindeki hesaplarını beslemelerinin ve/veya hesaplarından para çekmelerinin 2 gün ihbarlı işlemlerde (zorunlu karşılık) olduğu gibi ayrıca takip edilmesi, bu işlemlerin hangi birim tarafından yapılacağına belirlenmesi ve ilgili birimin döviz rezerv yönetiminden sorumlu birime ticari bankalar ile yapılan işlemleri TCMB nezdindeki hesaplara alacak veya borç şeklinde spot valörde 15.30'dan önce bildirmek için gerekli mekanizmayı kurması gerekmektedir.

3.2.2 Ödeme Sistemi Modeli

Türkiye’de faaliyet gösteren bankaların arasındaki döviz aktarımlarını yurt içinde gerçekleştirmenin bir diğer yolu da Türkiye’de döviz cinslerinden ödemelerin mutabakatını gerçekleştiren yeni bir ödeme sistemi kurulmasıdır.

Bu durumda bankalar yurt dışına olan döviz aktarımlarını halen olduğu gibi SWIFT üzerinden sürdürürlerken, yurt içi döviz ödemelerini yeni kurulacak Döviz Ödeme Sistemi üzerinde gerçekleştireceklerdir.

3.2.2.1 Teknik gereksinimler ve maliyetler

TCMB’nin yeni hizmete aldığı ve halen geliştirmekte olduğu modern, esnek ve gelişebilir ödeme sistemleri altyapısı çerçevesinde, yeni sisteminin TCMB bünyesinde geliştirilebileceği ve bu yapıyla kolaylıkla bütünleşebileceği değerlendirilmektedir.

Teknik geliştirme için zaman ve işgücü planlarının kesinleştirilebilmesi için sistemin kapsam ve işlevlerinin belirlenmesi gerekmekte olup, bu çerçevede

1. Sistemin kapsamının dar mı (sadece müşteri ödemeleri) geniş mi (ilaveten bankalar arası ve TCMB ödemeleri) olacağı,
2. Gerçek zamanlı bire bir brüt mutabakat veya gün sonunda net mutabakat seçeneklerinden hangisinin kullanılacağı,
3. Sistemin sadece para aktarımı yapılmasının ötesinde para birimleri arasında ödeme karşılığı ödeme akışını desteklemesine ihtiyaç olup olmadığı belirlenmelidir.

Öte yandan diğer ödeme sistemleri için de geçerli olduğu üzere, TCMB’nin gerek bir katılımcı olarak standart işlevleri gerekse farklı alternatiflere göre kapsamı değişebilir olmakla birlikte işletici olarak özel işlevleri yerine getirebileceği dikkate alındığında, her alternatif TCMB içinde kullanılan bilişim sistemleri kapsamında düzenlemeler yapılmasını ve yeni sistemler geliştirilmesini gerektirecektir. Bu geliştirmeler kapsamları belirlendiğinde yukarıda ödeme sistemine yönelik belirtilen maliyetlerden ayrı olarak değerlendirilecektir.

Diğer bir alternatif ise sistemin TCMB dışında geliştirilmesi ve işletilmesidir. Bu yaklaşımda, Borsa İstanbul’da gerçekleştirilen işlemlerle ilgili takas ve mutabakatları gerçekleştiren ve aracı kurumlar arasında ödemelerin hesapları

üzerinde yürütülmesini sağlayan Takasbank'ın bir seçenek olarak gündeme gelebileceği düşünülmektedir.

3.2.2.2 Ödeme sistemi mutabakatını yapacak kuruluşun belirlenmesi

EFT Sisteminde mutabakat hesapları TCMB tarafından beslenmekte ve yönetilmektedir. Sistem her gün tüm katılımcılar için sıfır bakiye ile başlamaktadır. Sistemdeki mutabakat hesaplarının bakiyeleri gün başında TCMB şubelerinden yapılan aktarımlar ile artmakta, TCMB bakiyesi aynı tutarda eksiye düşmektedir. Gün sonunda ise mutabakat hesaplarının bakiyeleri, TCMB'ye devredilerek hesaplar tekrar sıfırlanmaktadır.

Döviz ödeme sisteminde de aynı yaklaşımın benimsenmesi durumunda sistemdeki döviz mutabakat hesaplarının beslenmesi ve yönetilmesi TCMB tarafından gerçekleştirilecektir. Bu durumda, Yerel Muhabirlik Modelinde TCMB'nin ortak muhabir kuruluşu olması durumunda kullanılacak mutabakat hesaplarıyla ve katılımcılara eksi bakiye (O/D) verilip verilmeyeceği ile ilgili dile getirilen hususlar bu kez sistemdeki mutabakat hesaplarının nasıl besleneceği ile ilgili olarak değerlendirilmelidir.

Sistem TCMB tarafından işletilse dahi, sistemdeki mutabakat hesaplarının farklı bir kuruluş tarafından yönetilmesi de mümkündür. Bu durumda, gün başı pozisyonlarının sisteme aktarılması ve gün sonu bakiyelerinin devri bu kuruluş (mutabakat bankası) tarafından yerine getirilir. İncelenen ülke örneklerinde döviz ödeme sistemlerinde mutabakat bankasının merkez bankası dışında bir banka olarak belirlendiği dikkat çekmektedir.

TCMB dışında seçilecek mutabakat bankası, Yerel Muhabirlik Modelinde muhabirlik hizmeti veren ortak muhabirden farklı olarak işlem detaylarını bilmeyecektir. İşlem detayları sistemin işleticisi olan kuruluş bünyesinde kalacaktır.

3.2.3 İki Modelin Karşılaştırılması

Yerel Muhabirlik Modelinde bankalar arası aktarımlar mutabakat kuruluşunun kendi hesapları arasındaki, Ödeme Sistemi Modelinde ise ödeme sisteminde tutulan mutabakat hesapları arasındaki aktarımlarla gerçekleştirilecektir. Modeller basitçe, TL aktarımlarında kullanılmakta olan bir bankanın iki hesabı arasındaki aktarımla

(havale), bir bankadaki hesaptan diğerk bankadaki hesaba aktarım (EFT) işlemlerine benzetilebilir.

Ödeme sistemi, katılımcıları arasında oluşan parasal yükümlülüklerin aktarım ve mutabakatını ortak kurallar ve standartlaşmış anlaşmalar çerçevesinde sağlayan bir araçlar, yordamlar ve kurallar bütünü olarak tarif edilebilir. Ödeme sistemleri finansal istikrara yönelik oluşturabilecekleri riskler nedeniyle özel düzenlemelere göre işletilirler ve gözetim altında tutulurlar. Ödeme sistemlerinin bu konuda belirlenmiş prensiplere uyumlu olması beklenmekte olup bu sistemlere ilişkin gelişmeler ve istatistikler dönemler itibariyle yayımlanır. Türkiye’de de ödeme sistemlerine yönelik olarak hazırlanan kanunla bu sistemlere ilişkin detaylı bir kontrol ve denetim hedeflenmektedir.

Ödeme Sistemi Modelinin, Yerel Muhabirlik Modeline göre hukuki ve operasyonel etkilerinin daha büyük olacağı değerlendirilmektedir. Böyle bir sistemin kurulması halinde, TCMB’nin bu sisteme lisans vermesi, gözetimi altına alarak bu konudaki uluslararası standartlar çerçevesinde değerlendirmesi ve CPSS raporlarında bu sistemler ilgili bilgileri ve istatistikleri düzenli olarak yayınlaması gerekecektir.

Yerel Muhabirlik Modelinin tercih edilmesi durumunda ise, bankalar arası döviz ödemeleri mutabakat kuruluşunun kendi iç hesapları arasında aktarımlarla sağlanacak olup düzenleme ve gözetim açısından hali hazırda yürütülmekte olan muhabirlik işlemleri çerçevesinde değerlendirilebilecektir.

Tasarlanacak sisteme göre değişecek olmakla birlikte Yerel Muhabirlik Modelinin geliştirme ve işletim maliyetlerinin diğerk alternatife göre daha düşük olması muhtemeldir.

Ödeme sistemi kurulması durumunda yurt içindeki döviz aktarımlarının diğerk TL ödeme sistemleri ile (PÖS, EFT3, EMKT2) benzer platformlarda, benzer kural ve iş akışları ile bütünleşmiş bir şekilde çalıştırılması da sağlanabilir.

Seçilecek modelin (Yerel Muhabirlik Modeli veya Ödeme Sistemi Modeli) belirlenmesi sürecinde gündeme gelebilecek en önemli konulardan biri de, seçilecek modelin teknik gereksinimlerine göre TCMB’nin sisteme gün içinde veya gün sonunda döviz cinsinden likidite sağlamak durumunda kalıp kalmayacağıdır. Bu çerçevede, seçilecek modelin teknik açıdan merkez bankası likiditesini gerektirmeyecek şekilde kurgulanmasının daha uygun olacağı önerilmektedir.

3.3 Sistemin Yapısı (Temel Tasarımı)

Türkiye’de kurulması muhtemel döviz transfer sistemine ilişkin öncelikle karar verilmesi gereken husus yapının “ödeme sistemi” olarak mı yoksa “muhabir bankacılık hizmeti” şeklinde mi dizayn edileceği hususudur. Türkiye’deki bankalar arasındaki döviz aktarımlarını yurt içinde gerçekleştirmek için tasarımı ve oluşturulması en kolay yöntem tüm Türk bankalarının yurt içindeki bir kuruluşu döviz muhabiri olarak kullanmaları yöntemi önerilmektedir.

Bu durumda, Türk bankaları yurt dışına döviz aktarımlarını halen olduğu gibi SWIFT üzerinden sürdürürlerken, yurt içi döviz ödemeleri ile ilgili talimatlarını yurt içinde belirlenen muhabir kuruluş (ortak muhabir) üzerinden gerçekleştireceklerdir. Bu durum, bankalar arası döviz ödemeleri bankaların ortak muhabir olarak belirlenen kuruluş nezdinde bulunan hesapları arasında gerçekleşecek ve bu kapsamda işlemlerle ilgili detaylar (alıcı ve gönderene ilişkin bilgiler de dâhil olmak üzere) bu kuruluş (ortak muhabir) tarafından görülebilecektir.

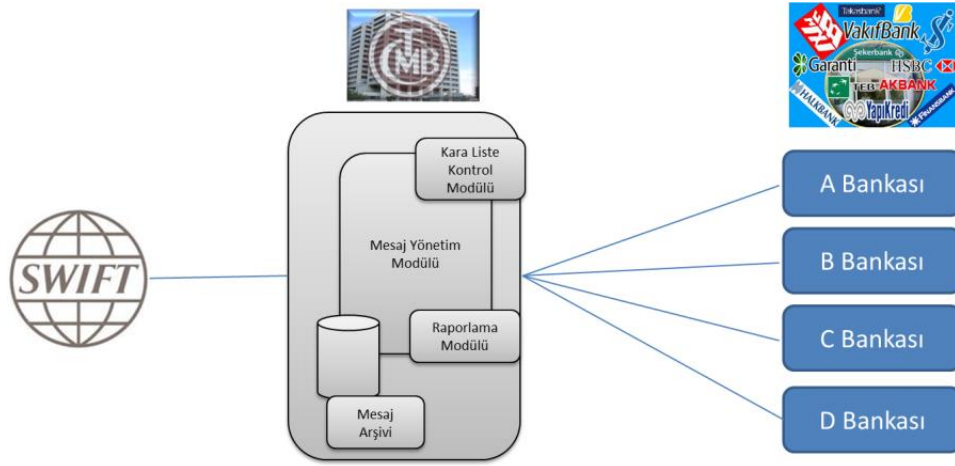
Bu model, Ziraat Bankasının yurt içi döviz aktarımları için bir süre önce hizmete sunduğu, ancak diğer bankalar tarafından tercih edilmeyen yapı ile benzerlik göstermektedir. Sistemin kullanılmamasının önemli nedenlerinden birinin bankaların işlem ve müşteri bilgilerini rakipleri olan Ziraat Bankası ile paylaşmak istememeleri olduğu tahmin edildiğinden, yerel muhabirlik modelinin etkin çalışabilmesi için Türkiye bankaları ile rekabet içerisinde olmayan ve iş riski az olan bir muhabirin belirlenmesinin faydalı olacağı değerlendirilmektedir. Bu çerçevede, bankaların yerel muhabir olarak TCMB veya Takasbank’ı tercih edebilecekleri düşünülebilir.

Diğer taraftan, sistemde işlem gerçekleştirecek katılımcıların işlemleri dolayısıyla yaşayacakları sorunlarda katılımcılara likidite desteği sağlama yükümlülüğünün, bunu sağlamayı taahhüt eden ticari bir banka için de riskler içereceği ve döviz pozisyonunu yönetme konusunda sorunlar yaratabileceği değerlendirilmelidir. Tüm bu hususlar “muhabir bankacılık hizmeti” modelinin Türkiye şartlarına uygun olmadığını gösterdiği düşünülmektedir.

Alternatif olarak; döviz transferlerine ilişkin kurulacak yeni yapının ödeme sistemi olarak tasarlanması durumunda, Türkiye’de gerçekleşen döviz işlemlerine ilişkin olarak yeni bir ödeme sistemi kurulması düşünülebilir. Yeni bir ödeme sistemi şeklinde tanımlanacak döviz transfer sisteminin tasarım ve oluşturulma

bakımından muhabir bankacılık hizmetine göre daha zor bir süreç gerektirmesine karşın, risklerin izlenmesi ve yapılabilecek işlemlerin çeşitliliği açısından daha faydalı bir yapı olacağı göz önünde bulundurulmalıdır.

Bir ödeme sistemi olarak, TCMB ödeme sistemleri altyapısına entegre edilebilecek olan döviz aktarım sistemiyle, yurtiçi bankalar arası döviz aktarımları ve mutabakatı sağlanacak; yurtiçi bir bankanın yurtdışı bir bankaya döviz aktarımı ise, bu merkezi sistem aracılığıyla SWIFT sistemine aktarılacaktır. Buna göre önerilen sistemin şematik olarak gösterimi Şekil 3.2’de verilmiştir.

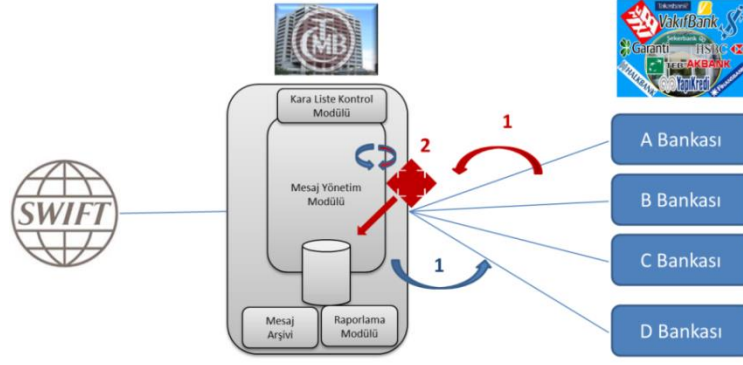
Şekil 3.2: Önerilen Sistemin Temel Tasarımı.

Önerilen model, temel olarak üç modülden oluşmaktadır. Bunlar:

1. Mesaj Yönetim Modülü: Döviz aktarım mesajlarının iletiminin yapılacağı temel modül.
2. Raporlama Modülü: Döviz aktarım işlemleriyle ilgili merkezi raporlamanın yapılacağı modül.
3. Kara Liste Kontrol Modülü: Döviz aktarım işlemlerini gerçekleştirenlerin kara listede olup olmadığını kontrol eden modül.

Bu modüllere ek olarak, sistemden geçen mesajların tarihsel olarak arşivinin yapıldığı mesaj arşivi hizmeti de sistem tarafından verilecektir.

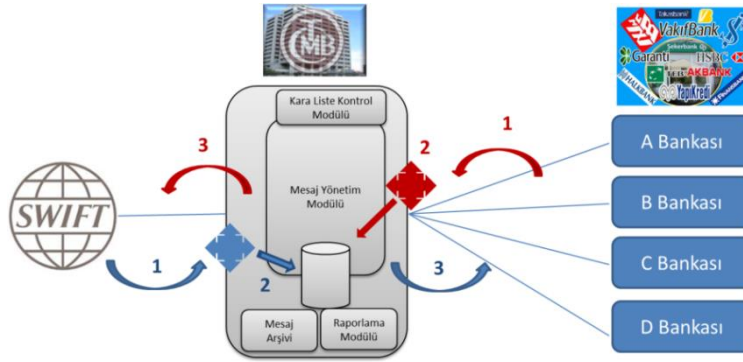
Yurtiçi bankalar arası döviz transfer işlemlerinin sistemde gerçekleşme biçimi Şekil 3.3’te verilmiştir.

Şekil 3.3: Önerilen Sistemde Yurtiçi Döviz Aktarımı

Buna göre, yurtiçi bankalar arası döviz aktarım işlemleri, SWIFT'e uğramadan doğrudan önerilen sistemin mesaj yönetim modülü tarafından yapılacaktır.

Yurtiçi bankaların yurtdışı bankalar ile gerçekleştirdikleri döviz aktarım işlemlerinin sistemde nasıl gerçekleştirildiği ise Şekil 3.4'te verilmiştir.

Şekil 3.4: Önerilen Sistemde Yurtdışı Döviz Aktarımı

Buna göre, yurtdışı döviz aktarım istekleri yine önerilen sisteme gönderilecek, bu sistem merkezi olarak SWIFT'e bağlanarak döviz aktarımını gerçekleştirecektir.

Önerilen sistemin, geçmiş tartışmalar ışığında kazandırdıklarını şu şekilde özetlemek mümkündür:

1. Bankaların SWIFT operasyon maliyetlerinin azalması.
2. Bankaların yedek veri merkezleri için yapacakları yatırımlardan tasarruf.
3. Yurtdışına ödenen yazılım lisans maliyetlerinde tasarruf.
4. Yurtdışına ödenen yıllık donanım ve yazılım bakım masraflarında tasarruf.
5. Kara para (Suç Gelirleri) aklanmasının önlenmesine ilişkin merkezi çözüm.

6. Merkezi raporlama olanağının sağlanması.
  - a. Ayrıntılı döviz raporları (giden-gelen).
  - b. Giden/gelen mesajlarla ilgili ayrıntılı banka bazlı raporlar.
  - c. Bankaların nakit durumları.
  - d. Dış ticaret mesajlarından akreditiflerin kontrolü.
  - e. Tüm dış ticaret işlemleri ile sermaye hareketleri izlenerek Net Hata Noksan kaleminde yer alan kaynağı belirsiz dövizlerin belirlenebilmesi.
7. Yurt içi döviz transferleri için mesaj ücreti tasarrufu.
8. Yurt dışına ödenen muhabir ücretlerinden tasarruf.
9. Yurtiçi döviz transfer işleminin çok daha kısa sürede gerçekleştirilmesi.

3.4 Sistemin Kapsamı

Döviz transferine ilişkin kurulacak yapının kullanım amacı yapının tasarlanması açısından büyük önem arz etmektedir. Buna göre kurulacak yapının katılımcıların kendi adlarına gerçekleştirdikleri bankacılık ödemeleri için mi, müşterileri adına gerçekleştirdikleri perakende ödemeler için mi, yoksa hem müşteri hem de bankacılık ödemeleri için mi kullanılacağı göz önünde bulundurulmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Kurulacak yeni yapı ile hane halkı ve şirketlerin döviz transferlerine ilişkin olarak katlandıkları maliyetlerin azaltılması mümkün olacak olsa ise katılımcıların müşterileri adına gerçekleştirdikleri işlemlerin bu sistem üzerinde işlem görmesine imkan verilmesi gerekecektir. Dolayısıyla merkezi bir döviz aktarım sistemi, hem bankaların ödemelerini hem de perakende müşterilerin ödemelerini kapsamaması önerilmektedir.

Katılımcıların kendileri veya muhabirlik hizmeti sundukları diğer bankalar ile ilgili olarak gerçekleştirecekleri bankacılık ödemelerinin de söz konusu yeni yapıda işlem görmesine izin verilmesi durumunda adet olarak çok büyük bir işlem yükü beklenmemekle beraber, tutar olarak yeni kurulacak yapıda gerçekleştirilecek işlemlerin iki katına yakın oranda artması muhtemel olacaktır.

Ancak kurulacak sistemin yabancı para birimleri ile işleyeceği düşünüldüğünde, sistemde gerçekleşen işlemlerin tutarının artmasına paralel olarak sistemden kaynaklanan kredi ve likidite risklerinin de artacağı göz önünde

bulundurulmalıdır. Bu nedenle, anılan sisteme katılacak kuruluşlara likidite desteği sağlanıp sağlanmayacağı ve bu kuruluşların döviz pozisyonları ile likidite ve kredi risklerinin ne şekilde yönetileceği hususunda tam olarak mutabakat sağlanmadan, sistemin ilk aşamada sadece müşteri ödemelerinin gerçekleştirilmesine imkan verecek şekilde tasarlanmasının da mümkün olduğu söylenebilir.

3.5 Sistemin Hukuki Durumu

Resmi Gazetede 11.08.1989 tarihinde yayımlanan Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Kararın 4/C Maddesine göre “Türkiye’de yerleşik kişilerin, dışarıda yerleşik kişilerden, Türkiye’de yapacakları işlemler nedeniyle döviz kabul etmeleri serbesttir”.

Kararda Türkiye’de yerleşik kişiler arasında döviz aktarımları ile ilgili bir husus bulunmamaktadır. Ancak TCMB’nin 2 Ocak 2002 tarihli Sermaye Hareketleri genelgesine göre “Bankalar gerek Türkiye’de gerek yurt dışında yerleşik kişiler adına döviz tevdiat hesapları açabilirler. Bu hesaplar üzerinde, sahipleri serbestçe tasarrufta bulunabilirler. Söz konusu hesaplara ait faizler banka ve mevduat sahibi arasında serbestçe tayin edilir. Anapara ve faizlerin transferleri bankalarca kendi kaynaklarından karşılanır. Bu hesaplar nedeniyle doğacak lehte ve aleyhteki kur farkları ilgililere aittir.”

Bu kapsamda Türkiye’de döviz ödemelerinin gerçekleştirileceği bir ödeme sistemi kurulması açısından hukuki bir sorun olmadığı görülmektedir.

3.6 Sistemin Teknik Altyapısı

TCMB ödeme sistemlerinin yeniden yapılandırılması çerçevesinde ilk ödeme sistemi olan PÖS⁴ 7 Aralık 2012 tarihinde hizmete alınmış olup akabinde EFT⁵ ve EMKT⁶ projeleri de hizmete alınmıştır.

Ödeme sistemlerinin TCMB bünyesinde geliştirilmesi çerçevesinde oluşturulan genişleyebilir ve esnek yapının, ödeme sistemlerine ileride yeni bileşenlerin eklenmesinde hız, maliyet ve entegrasyon açısından büyük avantajlar sağlayacağı değerlendirilmekte olup, Türkiye’de döviz ödeme sistemi

⁴ Banka müşterilerinin TL transferlerinin mutabakatının yapıldığı sistemdir.

⁵ Bankalar arası fon transferlerinin mutabakatının yapıldığı sistemdir.

⁶ Menkul kıymetlerin bankalar arasında aktarımının ve mutabakatının, elektronik ortamda gerçek zamanlı ve kaydı olarak yapılmasını sağlayan sistemdir.

kurulmasına ve bu sistemin TCMB bünyesinde geliştirilmesine karar verilmesi durumunda, bu sistemin TCMB ödeme sistemleri ile bütünleşik bir şekilde geliştirilmesi sağlanabilecektir.

Döviz ödeme sisteminin TCMB bünyesinde kurulması halinde, mevcut ödeme sistemlerinin teknik altyapısına benzer bir teknolojiyle geliştirilmesi ve çalıştırılması en makul yöntem olarak görünmektedir. TCMB mevcut ödeme sistemlerinin teknolojinin gelişmesi çerçevesinde güncellenmeleri, döviz ödeme sisteminin ileride teknolojik gereksinimlere ayak uydurması açısından da güncel teknolojik imkanlarla çalışmasını mümkün kılacaktır.

3.7 Sistemin Mutabakat Şekli

Döviz transferine ilişkin kurulacak yapıda gerçekleşecek işlemlerin mutabakatının “netleştirme usulüne” göre mi yoksa “gerçek zamanlı birebir mutabakat yöntemine” göre mi yapılacağına karar verilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Gerçek zamanlı birebir mutabakat (RTGS) Ödeme ve Mutabakat Sistemleri Komitesinin (CPSS) Ödeme Sistemleri Sözlüğünde “fon ve menkul kıymet mutabakatının tek tek, sürekli ve gerçek zamanlı olarak gerçekleştiği sistemler” şeklinde tanımlanmaktadır. Tanımdan da anlaşılacağı üzere, RTGS prensibine göre çalışan sistemlerde sisteme giren her bir ödeme emri bireysel olarak gerçekleştirilmekte ve gerekli fonun hesaplarda bulunması durumunda mutabakat herhangi bir gecikme olmaksızın anlık ve gerçek zamanlı olarak yapılmaktadır.

Söz konusu sözlükte netleştirme usulüne göre çalışan sistemler, “sistem katılımcılarının ve ticari muhatapların karşılıklı pozisyonlarının ve yükümlülüklerinin mahsuplaştırılarak, işlemlerin mutabakatının mahsuplaşma sonucu ortaya çıkan net pozisyonlar üzerinden yapıldığı sistemler” olarak tanımlanmaktadır.

Netleştirme yöntemine göre çalışan sistemlerde seans süresince işlemler gerçekleşmekte, seans sonunda yapılan netleştirme işlemi sonucunda katılımcıların hak ve yükümlülükleri belirlenmektedir. Katılımcıların gün içerisinde gerçekleşen işlemlere ilişkin hak ve yükümlülükleri işlemler gerçekleştikten sonra belirlenmekte, söz konusu net pozisyonlara ilişkin ödemeler ise daha sonra gerçekleştirilmektedir. Bu nedenle katılımcıların işlem yapmak için ihtiyaç duydukları likidite miktarı

azalırken, sistemde gerçekleşen işlemlerin gerçekleşme anı ile söz konusu işlemlere ilişkin mutabakatın sağlandığı an arasında boşluk bulunduğundan katılımcının yükümlülüğünü yerine getirememeye ihtimaline bağlı olarak bu tür sistemlerde kredi ve/veya mutabakat riski artmaktadır. RTGS sistemlerde işlemlerin katılımcının hesabında yeterli fonun bulunması durumunda hemen gerçekleşmesi nedeniyle kredi ve/veya mutabakat riski azalırken, katılımcıların likidite ihtiyacı artış göstermektedir (Freixas ve Parigi, 1998).

TCMB bünyesinde TL mutabakatı yapan mevcut sistemlerde RTGS prensibiyle mutabakat yapıldığından, yeni kurulacak döviz aktarım sisteminin de kredi/mutabakat risklerini azaltmak amacıyla RTGS prensibine göre tasarlanmasının daha faydalı olduğu önerilmektedir.

3.8 Kuyruklama Özelliği

Sisteme gelen ve hesapta yeterli fonun olmaması nedeniyle gerçekleşmeyen ödeme emirlerinin sıraya girmesi ve bu emirlerin hesapta işlemin gerçekleşmesini sağlayacak yeterli fonun birikmesinden sonra gerçekleştirilmesi veya gün sonunda yeterli fonun bulunmaması nedeniyle genellikle iptal edilmesi anlamına gelen “kuyruklama” yöntemi RTGS sistemlerde sıklıkla kullanılan bir yöntemdir.

Yeni bir siste tasarlarken, likiditenin en iyi şekilde yönetilmesi ve risklerin minimuma indirilmesi hayati önem taşımaktadır. Bu açıdan hayata geçirilecek sistemde karar verilmesi gereken en önemli hususlardan birisi, bir bankanın yeterince likiditesi kalmadığında, gönderdiği ödeme emirlerinin nasıl bir algoritmayla değerlendirileceği hususudur. Dolayısıyla, yeni kurulmasını önerdiğimiz döviz aktarım sisteminde kuyruklama özelliğinin de belirgin bir şekilde tanımlanması gerektiği önerilmektedir.

Kuyruklama yönteminin en önemli avantajlarından biri, katılımcıların birbirlerine karşı olan ödemelerinin her iki tarafın da hesabında yeterli fonun bulunmaması nedeniyle kuyrukta beklediği durumlarda bu ödemelerin karşılıklı olarak mahsup edilmesine ve bu yolla kilitlemelerin çözülmesine ilişkin metotların kullanımına imkan vermesi hususudur.

Kuyruklama yönteminin kullanılmadığı sistemlerde hesapta yeterli fon yoksa ödeme emirleri doğrudan katılımcıya iade edilmektedir. Söz konusu husus katılımcılar açısından operasyonel zorluklar yaratabilmekte ancak gün sonunda

kuyrukta bekleyen ancak yeterli fon olmaması nedeniyle gerçekleşmeyen işlemlerin topluca iptal edilmesi riskini de ortadan kaldırmaktadır.

Tüm bu hususlar birlikte düşünüldüğünde, sistem içerisinde kuyruklama yönteminin kullanılıp kullanılmamasına ilişkin alınacak kararın risklerin azaltılması ve operasyonel işlevsellik hususları arasında bir ödünleşim içerdiği görülmektedir.

TCMB bünyesinde işletilen EFT ve PÖS sistemlerinde de kuyruklama özelliklerinden yararlanılmaktadır. Dolayısıyla, likidite yönetimi açısından bankalara kolaylık sağlayacağı muhakkak olan kuyruklama mekanizmasının, önerdiğimiz döviz aktarım sisteminde de kullanılması likidite açısından avantajlar içermektedir. Döviz aktarım sisteminin büyük meblağlar da içeriyor olacağı göz önünde bulundurulunca, kuyruklama özelliğinin bankaların gün içindeki fon ihtiyaçlarını azaltacağı düşünülmektedir.

3.9 Mutabakat Hesapları

Literatür tartışmasında da görüldüğü gibi, likidite riskini en aza indirmede merkez bankalarının fonlamalarının ve mutabakatta merkez bankası parasının kullanılmasının avantajları vardır (Borio ve den Bergh 1993, Flannery 1996). Ancak döviz aktarım hesapları tanım gereği merkez bankası parası kullanmadığı için, likidite riski merkez bankası parasıyla mutabakat gerçekleştiren ödeme sistemlerine göre daha yüksek olacağı düşünülmektedir.

Başka ülkelerin tecrübeleri göz önünde bulundurulduğunda, likidite riskini en aza indirmek için ülkeler genellikle yabancı ve güçlü bir banka nezdinde açılan hesaplarla döviz aktarım işlemlerini gerçekleştirmek eğilimindedirler. Türkiye’de de döviz transferlerine ilişkin işlemlerin mutabakatının gerçekleşeceği hesapların katılımcılar adına TCMB veya TCMB dışındaki başka bir banka nezdinde açılması mümkün bulunmaktadır.

Bununla birlikte, TCMB rezervlerinin yeterli seviyede olduğu ve TCMB’nin kullandığı araçlar arasında “Rezerv Opsiyon Mekanizması” bulunduğu da gözden uzak tutulmamalıdır. Rezerv Opsiyon Mekanizması’na göre, bankalar TL olarak tutmaları gereken zorunlu karşılıkları yabancı para ve altın cinsinden de tutabilmektedirler (Alper, Kara ve Yörükoğlu, 2012). Bu durum, merkez bankasının brüt döviz rezervlerini artırdığından, döviz aktarım sistemindeki kredi problemini en aza indirecek bir mekanizma sunmaktadır. Bu açıdan, döviz aktarım sisteminde

kullanılacak hesaplar TCMB nezdinde rahatlıkla tutulabilir ve sistemin likidite ihtiyacı karşısında TCMB'nin döviz rezervleri kullanılabilir.

Yine de bu yaklaşım önerilen sistem için bir olmazsa olmaz değildir. Nitekim, Malezya ve Hong Kong örneklerinde renminbi ödemelerinde mutabakat bankası olarak (dolaylı olarak da olsa) Çin Merkez Bankasının kullanıldığı, ancak diğer ülke örneklerinde bu amaçla büyük özel bankaların tercih edildiği gözlenmiştir (Hong Kong'da Standard Chartered Bank ve HSBC, Singapur'da Citibank, Güney Kore'de büyük özel bankalar).

Türkiye'de yabancı para cinsinden bir ödeme sistemi kurulması durumunda mutabakatın merkez bankası (ilgili para birimini çıkartan merkez bankası) parası üzerinde gerçekleştirilmesi zor görülürse; mutabakat bankası olarak iş riskinin yüksek olmadığı düşünülen bir kuruluşun seçilmesi ve sisteme ilişkin düzenleme ve işlemlerin ödeme sistemleri gözetimi çerçevesinde TCMB tarafından en başından beri takip edilmesi uygun olacağı önerilmektedir.

3.10 Diğer Sistemlerle Bağlantısı

Bilindiği üzere yabancı para birimleri ile gerçekleştirilen işlemler sadece işlem miktarının transferi şeklinde olabildiği gibi belirli bir para biriminin diğer bir para birimi karşılığında alım-satımı şeklinde de gerçekleşebilmektedir. Müşteriler tarafından gerçekleştirilen işlemler incelendiğinde daha çok sadece işleme konu tutarın transferi benzeri işlemlerle karşılaşılırken, bankalar tarafından gerçekleştirilen işlemlerde bir para biriminin diğer bir para birimi karşılığında alım-satımı işlemlerinin de gerçekleştiği görülmektedir.

Finansal piyasalarda yabancı para birimleri ile ilgili olarak gerçekleşen işlemlerde işleme konu para birimlerinin mutabakatının eş anlı olarak gerçekleştiği “Ödeme karşılığı Ödeme (Payment versus Payment-PvP)” metodunun gerek otoriteler gerekse finansal kuruluşlar tarafından tercih edilen bir yöntem olduğu bilinmektedir.

Türkiye para biriminin CLS'e üyeliği kapsamında TL ile CLS üyesi para birimleri kullanılarak yapılacak yabancı para işlemlerinin PvP yöntemine göre gerçekleştirilmesi sağlanacak olup, bu kapsamda CLS sistemindeki TL ile diğer para birimlerine ilişkin PvP özelliği, kurulması önerilen ödeme sisteminde yer alması tartışılan PvP özelliğine alternatif olacaktır.

Tüm bu hususlar çerçevesinde, kurulması önerilen döviz transfer sisteminin TL transfer sistemleri ile bağlantılı çalışarak PvP ilkesini geçerli kılıp kılmayacağı hususunun, TL'nin CLS'te işlem görecektir para birimleri arasına girmesi ve kurulacak sistemin kapsamı (sadece müşteri ödemeleri-bankacılık ödemeleri de dahil) konuları ile birlikte değerlendirilmesinin uygun olacağı değerlendirilmelidir. Buna göre, döviz transferlerine ilişkin kurulması planlanan sistemin sadece müşteri ödemelerini kapsayacak olması durumunda, PvP prensibine göre dizayn edilmesine gerek bulunmadığı söylenebilir.

3.11 İşlem Görecektir Para Birimleri

Döviz transferlerine ilişkin kurulacak yapıda işlem görecektir para birimlerinin belirlenmesi aşamasında Türkiye'de gerçekleşen döviz transferlerinde para birimlerinin sahip oldukları paylara bakılmasında fayda vardır. 2013 yılının ilk üç aylık döneminde bankalarca gerçekleştirilen döviz transferlerine ilişkin anket çalışmasına göre, gerçekleştirilen döviz transfer işlem tutarının toplam tutar içindeki payı ABD Doları için yüzde 68,4; Euro için yüzde 26,9 ve diğer döviz türleri için ise yüzde 4,7 olarak gerçekleşmiştir.

Yurtiçinde gerçekleşen toplam döviz transfer işlemleri (göndereni ve alıcısı Türkiye'de bulunan döviz transferleri) açısından bakıldığında ise işlemlerin adet olarak yüzde 49'u ABD Doları; yüzde 35'i Euro, yüzde 16'sı ise diğer para birimleri cinsinden gerçekleşirken; tutar olarak yüzde 70'i ABD Doları, yüzde 28'i Euro ve yüzde 2'si diğer para birimleri cinsinden gerçekleşmektedir.

Bu kapsamda, kurulacak döviz transfer sisteminin ilk başta ABD Doları ve Euro ile işlem yapılmasına, daha sonra ise konjonktürel gelişmelere paralel olarak başka para birimleri ile de işlem yapılmasına imkan verecek şekilde dizayn edilmesinin uygun olacağı görülmektedir. Ayrıca TCMB rezervlerinin daha çok ABD Doları cinsinden tutulması, en azından ABD Doları'nın aktarıldığı bir sistemi mümkün kılmaktadır.

3.12 Eksi Bakiye İmkânı

Katılımcıların likidite sıkıntısı yaşamaları durumunda sistemin tıkanmasına engel olmak amacıyla her bir katılımcıya mali yapısı ve/veya teminatı ile orantılı

şekilde belirlenecek tutarda eksi bakiyeye düşme hakkı tanınması ödeme sistemlerinde kullanılan bir diğer yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Söz konusu yöntemin döviz transferlerine ilişkin oluşturulacak yeni yapıda uygulanması durumunda, en büyük sorun eksi bakiyeye düşmesine izin verilen katılımcının gün sonunda yükümlülüğünü yerine getirememesi durumunda söz konusu eksi bakiyenin hangi yollarla kapatılacağı hususudur. Önerilen yapıda yükümlülüklerin yerine getirilmesi için gerekli olan varlıkların yabancı para birimi cinsinden olacağı düşünüldüğünde, bu tür bir sistemde katılımcılara eksi bakiye hakkı tanınmasının – teminat alınması metodu ile yönetilmeye çalışılsa dahi – sistem işleticisi ve diğer katılımcılar açısından ilave riskler doğuracağı göz önünde bulundurulmalıdır. Bu çerçevede, döviz transferlerine ilişkin kurulması önerilen yapıda katılımcılara eksi bakiye imkânı tanınmasının faydalı bir yöntem olmayacağı düşünülmektedir.

Diğer taraftan, özellikle netleştirme yöntemine göre çalışan ödeme sistemlerinde katılımcıların gerçekleştirdikleri işlemler sonucunda oluşan yükümlülüklerine üst sınır getirilmesi katılımcılardan kaynaklanan risklerin sınırlandırılması için kullanılan bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Döviz transferlerine ilişkin kurulmasını önerdiğimiz yeni yapının netleştirme yöntemine göre çalışması durumunda, katılımcıların netleştirme sonucunda oluşabilecek net yükümlülüklerine üst sınır getirilmesinin sistemden kaynaklanabilecek kredi ve likidite risklerinin sınırlandırılması açısından faydalı olacağı düşünülmektedir.

3.13 Üst Limit

Ödeme sistemleri kurulurken sistemde gerçekleştirilecek ödeme işlemleri için herhangi bir alt/üst limit belirlenmesi yöntemi sistemin türünü belirleyen bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin bazı ödeme sistemlerinde sadece zaman kritik büyük tutarlı ödeme işlemlerinin gerçekleşmesinin sağlanması amacıyla sisteme girecek işlemlere asgari işlem tutarı sınırı koyulmaktadır.

Diğer taraftan bazı sistemlerde sadece küçük tutarlı ve finansal sistem ve sistemik risk açılarından görece daha az önemli müşteri ödemelerinin gerçekleşmesi tercih edilebilmekte, bankacılık veya finansal piyasa işlemlerine ilişkin ödemelerin bu sistemlerde işlem görmesini engellemek için sistemde gerçekleştirilecek

işlemlere üst sınır konulmaktadır. Ödeme sisteminde gerçekleşecek işlemler için üst sınır tanımlandığı durumlarda, üst sınırı aşması nedeniyle bu sistemlerde işlem göremeyecek ödemelerin gerçekleştirilebileceği büyük tutarlı alternatif ödeme sistemlerinin bulunması kuvvetle muhtemeldir.

Kurulacak yeni yapıda sadece müşteri ödemelerinin işlem görmesinin tercih edilmesi durumunda, sistemde gerçekleştirilecek ödemelerin tutarları için üst limit tanımlanması mümkün bulunmaktadır. Ancak, Tüpraş benzeri kuruluşların bankaları kullanarak gerçekleştirdikleri dövizli ödemelerin ve Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş.'nin (Eximbank) reeskont kredi geri ödemelerinin tutar olarak çok yüksek olacağı tahmin edilebilir. Bu nedenle anılan sisteme üst sınır tanımlanmasının bu tür yüksek tutarlı müşteri ödemelerini sistem dışında bırakması mümkün bulunmaktadır. Kurulacak sistemin döviz transferleri ile ilgili olduğu düşünüldüğünde, Türkiye’de üst sınır nedeniyle sistemde işlem göremeyecek ödemelerin gerçekleştirileceği alternatif sistemlerin bulunmaması anılan ödemeler için mevcut durumun devamı anlamına gelecek ve bu durum bankaların yeni kurulacak yapıya katılmalarını olumsuz etkileyebilecektir. Bu nedenle yeni kurulacak yapıda gerçekleştirilecek ödemelere ilişkin herhangi bir işlem tutarı sınırı koymanın uygun olmayacağı düşünülmektedir.

3.14 Sistem Katılımcıları

Türkiye’de ödemeler alanında ağırlıklı olarak bankalar hizmet sunmaktadır. Rekabetin artırılması amacıyla banka dışı kuruluşların sektörde daha fazla pay almalarına dönük çeşitli düzenlemeler yapılmaktadır. Nitekim, 2013 yılının Haziran ayında yürürlüğe giren 6493 sayılı Ödeme ve Menkul Kıymet Mutabakat Sistemleri, Ödeme Hizmetleri ve Elektronik Para Kuruluşları Hakkında Kanun uyarınca banka dışı kuruluşların gerekli izinleri almaları şartıyla ödemeler alanında faaliyet göstermelerinin hukuki çerçevesi çizilmiştir.

Bu çerçevede, döviz transferlerine ilişkin kurulmasını önerdiğimiz yeni yapıya katılım sağlayarak işlem yapmasına izin verilecek kuruluşların, sadece bankalarla mı sınırlı tutulacağına yoksa banka dışı kuruluşların da sisteme katılmasına izin verileceğine karar verilmesi gerekmektedir.

Bankaların mevcut durumda Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) tarafından sıkı bir şekilde denetleniyor olması ve likiditelerini

yönetebilmek için finansal piyasalarda işlem yapmalarının mümkün olması gibi nedenlerle ödeme sistemlerine üyelikleri banka dışı kuruluşlara kıyasen görece daha az risklidir. Ancak 6493 sayılı Kanun uyarınca banka dışı ödeme hizmeti sağlayıcılarının da BDDK tarafından denetleneceği düşünüldüğünde, banka dışı kuruluşların ödeme sistemlerine katılımına ilişkin risklerin azalacağını söylemek mümkün bulunmaktadır. Bu çerçevede, dövizle gerçekleştirilen yurt içi ödemeler alanında banka dışı kuruluşların da bankalarla rekabet ederek müşterilere hizmet sunmasının istenmesi durumunda bu kuruluşların da kurulacak yeni sisteme üyelikleri mümkün olacaktır.

Ancak, 6493 sayılı Kanunun çok yeni olması, BDDK'nın anılan Kanuna ilişkin ikincil düzenleme çalışmalarının devam ediyor olması ve ödemeler alanında banka dışı kuruluşlara ilişkin genel çerçevenin yerleşmesinin bir süre daha devam edeceğinin düşünülmesi nedenleriyle ilk aşamada döviz transferlerine ilişkin kurulmasını önerdiğimiz yeni sisteme sadece bankaların dahil edilmesinin, gelecekte ihtiyaçlar da göz önünde bulundurularak anılan hususun yeniden değerlendirilmesinin uygun olacağı daha sağlıklı görünmektedir.

3.15 TCMB Açısından Önerilen Modelin Değerlendirilmesi

3.15.1 TCMB Açısından Avantaj ve Dezavantajlar

TCMB Kanununda;

- i. Hükümetle birlikte Türk lirasının iç ve dış değerini korumak için gerekli tedbirleri almak (4-I-b),
- ii. Türk lirasının hacim ve tedavülünü düzenlemek, ödeme ve menkul kıymet transferi ve mutabakat sistemleri kurmak, kurulmuş ve kurulacak sistemlerin kesintisiz işlemlerini ve denetimini sağlayacak düzenlemeleri yapmak, ödemeler için elektronik ortam da dahil olmak üzere kullanılacak yöntemleri ve araçları belirlemek (4-I-f),
- iii. Finansal sistemde istikrarı sağlayıcı ve para ve döviz piyasaları ile ilgili düzenleyici tedbirleri almak (4-I-g),

TCMB'nin temel görevleri arasında sayılmıştır.

TCMB'nin Türk lirasının değerinin korunması, finansal istikrar, döviz işlemleri ve ödeme sistemleri hususundaki yetki ve sorumlulukları dikkate

alındığında, Türkiye’de yabancı para cinsinden mutabakat gerçekleştiren bir ödeme sistemi kurulması hususunda verilecek stratejik kararda etkisinin ve sorumluluğunun yüksek olacağı değerlendirilmektedir.

Diğer taraftan bankalar TCMB bünyesinde zorunlu karşılıklara (ZK) ilişkin yüksek tutarda döviz tutmaktadırlar. Türkiye’de bir döviz transfer sistemi kurulması durumunda, ZK için TCMB’de tutulan dövizlerin bu sisteme likidite sağlamak üzere kullanılmak istenmesi durumunda TCMB ZK uygulamalarına olası yansımaları ve diğer operasyonel etkileri olacağı açıktır.

3.15.1.1 Türk Lirasının itibarının korunması yönünden

Merkez bankalarının en temel görevlerinden birisi ulusal para birimlerinin tedavülünü sağlamaktır. Merkez bankaları kendi para biriminin kabulünü, geçerliliğini ve itibarını sağlamak amacıyla ticari ve mali işlemlerde kendi para biriminin kullanımını kolaylaştırmakta ve teşvik etmektedirler. Merkez bankalarının ödeme sistemleri ile ilgili görev ve sorumluluklarının olmasının bir nedeninin de kamunun ulusal para birimine güvenini sağlamak hedefidir.

Bu çerçevede, merkez bankalarının yabancı para birimlerine saygı gösterdikleri, ancak kendi sorumluluk bölgelerinde yabancı para birimleri ile yapılan işlemleri, kendi para birimlerindeki işlemlere nazaran kolaylaştırmadıkları gözlemlenmektedir.

Özellikle ulusal paraya güven kaybının yaşandığı finansal kriz dönemlerinde yabancı para birimi üzerinden yapılan işlemlerin arttığı gözlemlenmektedir. Nitekim Türkiye’de 1994 ve 2001 yıllarında TL’ye olan güven kaybının bir sonucu olarak kiralardan, maaşlardan, bireysel ve ticari kredilerin döviz ile yapıldığı gözlemlenmiştir. Böyle durumlarda merkez bankalarının ve diğer düzenleyici kuruluşların ülke içerisinde döviz kullanımını caydırmak ve milli para biriminin kullanımını yaygınlaştırabilmek adına ek tedbirler aldıkları da izlenmiştir.

TBB’nin Türkiye’de döviz transfer sistemi kurulmasına yönelik talebine karşılık TCMB tarafından 19 Ekim 2001 tarihinde verilen cevapta yer alan “Yabancı para çek takası ve bankalar arası yabancı para havalelerinde EFT sistemi uygulaması her şeyden önce, Türk Lirasını cazip olmaktan çıkaracak, yabancı para kullanımını artıracaktır.” ifadesi bu hassasiyeti dile getirmektedir.

Mevcut durumda Türkiye’de döviz ödemeleri ile ilgili bir risk algılaması olmasa da Türkiye’de yabancı para cinsinden ödeme sistemlerinin kurulması ülke içerisinde bu para birimleri ile yapılan işlemlerin kolaylaştırılmasına yol açacaktır. Bu sistemin özellikle TCMB tarafından kurulup işletilmesi TCMB’nin yabancı döviz ile ilgili işlemleri teşvik ettiği yönünde bir algıya da yol açabileceği değerlendirilmektedir.

3.15.1.2 Zorunlu karşılık ve rezerv opsiyon mekanizması düzenlemeleri yönünden

Bankalar zorunlu karşılık yükümlülüklerinin bir bölümünü döviz olarak yerine getirmektedirler. Türkiye’de döviz aktarımları için bir altyapı kurulması halinde bankaların zorunlu karşılık hesaplarındaki bakiyeleri bu sisteme fon sağlamak amacıyla değerlendirmeyi düşünmeleri mümkündür. Ancak, bunun mevcut düzenlemeler çerçevesinde çok sınırlı bir düzeyde kullanılabilmesi mümkün görünmektedir. ZK hesaplarındaki bakiyelerin yeni sistemde kullanılması durumunda mevcut düzenlemelerin ve bunların otomasyonunu ve yönetilmesini sağlayan programların gözden geçirilmesi de gerekecektir.

Zorunlu Karşılık yanında kullanılan Para Politikası araçlarından olan Rezerv Opsiyon Mekanizması’nın temel amaçlarından birisi de Türkiye’ye giriş ve çıkış yapan yabancı paranın döviz kuru üzerinde oluşturduğu oynaklığı azaltmaktır (Alper, Kara,Yörükoğlu (2012)). Bu açıdan Rezerv Opsiyon Mekanizması Türk Lirası’nın değerinin daha kararlı durmasına yardım etmektedir. Döviz kurunun daha kararlı olması ise, Türk Lirası ve yabancı para dönüşümlerinin daha öngörülebilir olmasına olanak vermektedir. Dolayısıyla, yabancı para birimiyle mutabakatın zorunlu olduğu bir döviz aktarım sistemini işleten merkez bankası için kur riskini sınırlama potansiyeli bulunmaktadır.

Yukarıdakilere ek olarak, rezerv opsiyonu kullanımında Rezerv Opsiyonu Katsayıları’nın rezerv seviyesine göre değiştirildiği de göz önünde bulundurulmalıdır. Yani TCMB, uygun gördüğü şekilde katsayıları belirleyerek bankaların TCMB nezdindeki zorunlu karşılıklarının Türk Lirası ve yabancı para kompozisyonunu etkileyebilmektedir. Dolayısıyla Rezerv Opsiyonu Katsayıları’nın değişimi TCMB brüt yabancı para rezervlerini etkilemektedir. Bu açıdan TCMB’nin operasyonel bir esneklik içinde döviz zorunlu karşılık hesaplarını artırma yetkinliği bulunmaktadır. Bu da döviz transfer sistemindeki likidite ihtiyacının ihtiyaç

duyduğu esnekliğin TCMB'nin operasyonel araçları içerisinde bulunduğu anlamına gelmektedir. Fakat bu hususta dikkat çekilmesi gereken nokta, rezerv katsayılarının en erken iki haftalık pencereler aralığında değiştiriliyor olmasıdır (Alper , Kara,Yörükoğlu. (2012)).

Diğer taraftan TCMB, 2010 yılından itibaren uygulamaya koyduğu yeni politika çerçevesi içinde finansal istikrara ayrı bir önem atfetmektedir. Para politikasının yanında finansal istikrar hedeflerinin de olması faizden başka politika araçlarının kullanımını zorunlu hale getirmiştir (Alper , Kara,Yörükoğlu. (2012)). Bu kapsamda, TCMB özellikle 2010 yılından sonra zorunlu karşılık uygulamalarını aktif olarak kullanmaya başlamıştır. Türk Lirası'nın yanında ABD Dolar'ı ve Euro için de zorunlu karşılık uygulaması yürütülmüştür. Yabancı para zorunlu karşılıklarının operasyonel olarak uygulanması, Rezerv Opsiyon Mekanizması'nda olduğu gibi TCMB'nin brüt döviz rezervlerinin artmasına imkan vermiştir. Aslında bu, TCMB nezdinde bankaların döviz hesaplarının bulunduğu manasına gelmektedir. Bahsi geçen bu döviz hesapları, önerdiğimiz döviz aktarım sistemi için likidite tamponu olarak görev alabilme potansiyelini taşımaktadırlar.

3.15.1.3 Ödeme sistemleri düzenlemeleri yönünden

Ödeme Sistemi Modeli ile Yerel Muhabirlik Modeli alternatiflerinin uygulama ve düzenleme açılarından farklılıkları bulunmaktadır.

Ödeme sistemi modelinin tercih edilmesi durumunda:

- i. Sistemin hazırlanan “Ödeme Sistemleri ve Hizmetleri ile Elektronik Para Kuruluşları Hakkında Kanun” kapsamında belirlenen özellikleri sağlaması,
- ii. Sistemin CPSS-IOSCO tarafından belirlenmiş ilkelere uyumlu olmasının sağlanması,
- iii. Sistem kuralları ve işlemlerine ilişkin bilgilerin resmi olarak belirlenmesi ve duyurulması ve
- iv. Sisteme ilişkin gelişme ve istatistiklerin dönemler itibariyle yayınlanması ve raporlanması gerekecektir.

Yerel Muhabirlik Modelinin tercih edilmesi durumunda ise bankalar arası döviz ödemeleri mutabakat kuruluşunun kendi iç hesapları arasında aktarımlarla

sağlanacak olup düzenleme ve gözetim açısından hali hazırda yürütülmekte olan muhabirlik işlemleri çerçevesinde değerlendirilebilecektir.

Her iki durumda da TCMB'nin ödeme sistemleri gözetimi (oversight) görevi çerçevesinde bu sistemlerle ilgili gelişmeleri takip etmesi, değerlendirmesi ve yönlendirmesi uygun olacaktır.

3.15.1.4 Ödeme sistemleri geliştirme yönünden

Döviz ödeme sistemi kurulmasına karar verilmesi halinde, sistemin son dönemde hizmete alınan modern, esnek ve gelişebilir ödeme sistemleri altyapısı çerçevesinde TCMB bünyesinde geliştirilebileceği değerlendirilmektedir.

Eğer yurtiçi bankalar arası döviz ödemelerinin Yerel Muhabirlik modeli çerçevesinde gerçekleştirilmesi alternatifini tercih edildiği durumda, TCMB'nin yeni ödeme sistemleri altyapısının kolaylıkla kullanılabilmesi değerlendirilmektedir.

3.15.1.5 Kara paranın aklanması ve terörün finansmanı yönünden

Yurtiçi döviz aktarımlarının yurtdışı muhabirlik hizmetleri kullanılarak SWIFT üzerinden yapılması durumunda, ödeme zincirinde muhabir olarak kullanılan yabancı muhabir bankaların tabi olduğu Kara Paranın Aklanmasına ve Terörün Finansmanı ile Mücadeleye yönelik düzenlemeler devreye girmektedir.

Her hukuksal alanda bu nevi ödemelerin engellenmesine dair düzenlemeler olmakla birlikte, her ülkenin özellikle terörün finansmanı ile mücadele çerçevesinde kendi kara listeleri bulunmaktadır. Bu kapsamda ABD'nin çoğunluğu OFAC (Office of Foreign Assets Control) tarafından yayımlanmış çeşitli listeleri bulunmaktadır. Benzer şekilde AB bünyesinde ise ilgili düzenlemelere uygun olarak e-CTFSL adlı listedeki kişilere yapılacak aktarımlar kontrol edilmektedir. Birleşmiş Milletlerin ise El-Kaide ve Taliban ile ilişkili listeleri bulunmaktadır.

Örneğin döviz aktarımı sürecinde ABD bankalarının yer alması durumunda, bu bankalar kendi tabi oldukları ABD ve uluslararası düzenlemeler çerçevesinde kontroller yapmakta, şüpheli durumlarda ödemeyi gerçekleştirilmeyerek gerekli bildirimlerde bulunmaktadır. Bu çerçevede ABD bankalarının muhabir olarak kullanıldığı yurtiçi bir döviz aktarım mesajının adres alanında "Tahran Caddesi"

ibaresi geçen ödemelerin engellenerek, paraya bloke konulduğu bilgisi basınımızda da yer bulmuştu.

Yurtiçi döviz aktarımlarının yurtiçinde kurulacak bir altyapı üzerinden gerçekleşmesi durumunda yurtdışı bankaların uymak durumunda oldukları ulusal düzenlemeleri çerçevesinde yaptıkları denetimlerden muaf olunabilecektir.

Böylece yurtiçi döviz ödemelerinde yabancı ülkelere ilişkin kontrollerden kaynaklanan gecikmelere ve olumsuz durumlar engellenebilecektir.

Diğer taraftan yurtiçi döviz ödemelerinde yurtdışı muhabirler üzerinde yapılan kontrollerin kalkması sonrasında, Türkiye’de özellikle terörün finansmanına yönelik döviz ödemelerinin gerçekleştirilebileceği yönünde olumsuz bir imaj oluşmasının engellenmesine yönelik tedbirlerin alınması uygun olacaktır.

3.15.1.6 İtibar yönünden

Döviz aktarımlarının gerçekleştirilmesine yönelik bir altyapı kurulması halinde, bankalar yurtdışı işlemleri için SWIFT ve diğer kanalları kullanmaya devam edeceklerdir. Ancak yurtiçi bankalara yapılacak aktarımları yeni altyapıya kaydırabileceklerdir.

Türkiye’de yabancı para cinsinden bir ödeme sistemi kurulması hususunda Türkiye bankalarının net bir tavır sergilemedikleri belirlenmiştir. Bu konuda yoğun işlem gerçekleştiren bankalarla yapılan görüşmelerde bankaların kendi içlerinde de farklı görüşler olduğu tespit edilmiştir. Hali hazırda kurulması önerilen sistemin bankalarca ne derece kullanılacağı belirsizdir.

Küresel bankaların döviz aktarımlarını küresel merkezleri üzerinden, kolaylıkla ve düşük maliyetlerle gerçekleştirmeleri yeni yapıyı tercih etmemelerine neden olabilir.

Bankaların yurtdışı ödemeleri için mevcut yapıyı devam ettirmeleri gerekliliği nedeniyle ödemelerini genellikle yurtdışına gönderen bankalar ile Türkiye’deki küresel bankaların maliyet hesapları ve diğer avantajları nedeniyle kurulması söz konusu olan altyapıyı tercih etmemeleri (yani yurtiçi aktarımlar için de SWIFT’i kullanmaya devam etmeleri) ihtimal dahilindedir.

Sistemin yaygın olarak kullanılabilmesi için işlem hacmi yoğun bankaların tamamının yurtiçi ödemelerde bu sistemi kullanmaları bir zorunluluktur.

Yoğun işlem gerçekleştiren bir bankanın dahi sistemi kullanmaması, sistemi kullanan bankaların bu banka ile ilgili işlemlerini sistem dışında SWIFT üzerinden gerçekleştirmelerine yol açacak olup, sistemin etkinliğinin sorgulanmasına yol açacaktır.

TCMB tarafından desteklenen, kurulan ya da işletilen bir sistemin etkin olarak kullanılmaması TCMB açısından bir itibar riski doğuracaktır.

Daha önce TL'nin CLS'e dahil olması amacıyla TCMB önceliğinde yürütülen çalışmalarda Bankaların başlangıçta büyük bir destek verdikleri, ancak projenin gerçekleştirme aşamasına gelindiğinde (içerisinde bulunan küresel konjonktürün de etkisiyle) yatırım yapılması sürecinde maliyet hesaplarını ve diğer dezavantajları öne çıkararak fikir değiştirdikleri gözlemlenmiştir.

Bu açıdan TCMB'nin sistemin geliştirilmesine yönelik kararının belirlenmesi sonrasında Bankaların sistemi kullanacaklarına yönelik kesin teyitlerinin alınması faydalı olacaktır. Ayrıca bankaların sistemi kullanmaları yönünde alınabilecek tedbirlerin belirlenmesi faydalı olacaktır.

3.15.1.7 Diğer merkez bankaları ile ilişkiler yönünden

Merkez bankalarının sorumlu oldukları para birimi cinsinden ödemelerin gerçekleştirildiği ödeme sistemleri ile ilgili hassasiyetlerinin bulunması doğaldır. Dubai Uluslararası Finans Merkezi (DIFC) bünyesinde geliştirilmesi düşünülen çoklu para cinsleri üzerinde çalışacak ödeme sisteminin kurulması aşamasında ABD ve Avrupa Merkez Bankalarının özellikle kara paranın aklanması ve terörün finansmanı ile ilgili konularında çeşitli girişimlerde buldukları ve sistem tasarımına etki ettikleri bilinmektedir. Bu çerçevede yürütülecek inceleme ve karar sürecinde ilgili merkez bankalarının görüşlerinin alınması faydalı olacaktır.

3.15.1.8 Türkiye'nin kayıtlı döviz rezervleri ve likidite yönünden

Döviz transferlerinde SWIFT'in kullanılıyor olması maliyetleri hem bankalar hem de döviz sahipleri için arttırmaktadır. Özellikle döviz mevduat sahiplerinin hesapları arasında veya başka hesaplara döviz transferi yapacağı durumlarda yüksek ücretler ödemesi gerekmektedir. Transferlerde ödenen yüksek ücretler dövizin likiditesini azaltmaktadır.

Türkiye için oluşturulacak merkezi bir döviz transfer sistemi ile bu masrafların büyük oranda azalacağı düşünülebilir. Transfer masraflarının azalması ile döviz mevduatı tutmak daha cazip hale geleceğinden döviz tutma talebi artacak dolayısı ile bankaların döviz mevduat hesaplarındaki döviz miktarı artacaktır. Bu artış, döviz mevduatının artışına bağlı olarak, Merkez Bankasının rezervlerinin artmasına sebep olacaktır.

Yukarıda bahsedilen transfer masraflarının yanında transferin kimler arasında yapıldığı bilgisinin kimde olacağı da kayıtdışılık ve rezervler üzerinde etkili olabilecek diğer bir unsurdur. Hali hazırda bu bilgi yurt dışındadır. Kurulacak alternatif sistemle, döviz transfer bilgileri ülke otoritelerinin ellerinde olacaktır. Bazı yatırımcılar ve şirketlerin, gerek vergi gerekse diğer kaygılarından dolayı bu gelişmeden rahatsız olması ve dolayısı ile döviz bulundurma taleplerini azaltması söz konusu olabilir. Bu etki ile bankaların döviz mevduatlarında azalma ve bu azalmaya bağlı olarak Merkez Bankası döviz rezervlerinde düşüş olması beklenebilir.

3.16 Bankalar Açısından Önerilen Modelin Değerlendirilmesi

3.16.1 Bankalar Açısından Avantaj ve Dezavantajlar

3.16.1.1 İşlem hacim ve maliyetleri

TCMB tarafından gerçekleştirilen anketteki verilerden yurtiçindeki döviz aktarımlarının azımsanamayacak boyutta olduğu görülmektedir. Yurtiçinde günde ortalama 10 Milyar TL karşılığı 15.000 adet civarında döviz aktarımı gerçekleştirilmektedir.

SWIFT üzerinden yapılan ödemelerde en büyük maliyet kalemini işlemlerinde aracılık eden yabancı bankaların uyguladıkları ücretler oluşturmaktadır. Ancak, bankaların müşterilerine yansıttıkları ücretlere bakıldığında, bankaların aracılık maliyetlerinin tamamını nihai müşterilerine yansıtmadıkları, uyguladıkları ek sabit ücret ve komisyonlar nedeniyle de kar sağladıkları anlaşılmaktadır. Bu durumun Türkiye'deki döviz aktarımlarının elektronik ortamda gerçekleştirilmesi konusunda caydırıcı bir etki gösterdiği düşünülmektedir. Yine aynı bölümde bahsedildiği üzere,

maliyetlerin bankacılık ödemelerine daha düşük, müşteri ödemelerinde daha yüksek olduğu bilinmektedir.

Türkiye’de yurtiçi döviz aktarımlarının için yeni bir sistem kurulması sonrasında SWIFT üzerinden yürütülen müşteri ödemelerinin bu sisteme yönlendirilmesi halen müşteriler tarafından karşılanmakta olan aracılık ücretlerini düşürecektir. Bankaların işlem başına uyguladıkları sabit ücret ve komisyonlar, Türk Lirası aktarımlar için aldıkları ücretlerden oldukça yüksektir. Yeni yapıya geçilmesi bankalar üzerinde bu ücretleri düşürmeleri yönünde bir motivasyon oluşturabilir. Bankaların halen elde ettikleri karları düşürücü bir etki yapabilecek bu durum, bankalar tarafından değerlendirilmelidir.

SWIFT dışı kanallarla yapılan aktarımların banka hesabına değil de isme yapılması bu tür ödemelerin bir kısmının kapsam dışında kalmasına neden olabileceği, ancak yeni kurulacak altyapının maliyet avantajı sağlayarak bu kanallarla yapılan ödemelerin bir kısmını çekebileceği değerlendirilmektedir.

Diğer taraftan bankalar yurtiçi döviz aktarımlarında yeni yapıyı kullansalar bile, yurtdışındaki kuruluşlarla aralarındaki ödemelerde mevcut altyapılarını kullanmaya devam edeceklerdir. SWIFT üzerinden gerçekleştirilen işlemlerin adet olarak üçte ikisi, tutar olarak beşte dördü yurtdışı bankalara gönderilmektedir. Bu bilgiler ışığında bankaların altyapı işletim ile ilgili maliyetlerinde büyük ölçüde bir maliyet avantajı sağlamayacakları değerlendirilmektedir.

Ayrıca Türkiye’deki çokuluslu bankalar döviz aktarımlarında küresel SWIFT merkezlerini ve kurum içindeki çok uluslu yapıdan kaynaklanan olanakları kullanmaktadırlar. Türkiye’de yerel bir sistem kurulması durumunda küresel bankaların bu sistemi kullanma yönündeki isteklerinin belirlenmesi faydalı olacaktır. Citibank-Türkiye’nin USD aktarımlarını Citibank-Amerika üzerinden gerçekleştirmeye devam etmek istemesi yeni kurulacak sistemin etkinliğini azaltacaktır.

Yeni sistemin tüm bankacılık sektörü tarafından benimsenmemesinin, sistemi kullanacak bankaların maliyetlerini artıracak ve sistemden beklenen faydayı azaltacağı değerlendirilmektedir.

Bu nedenle sistem konusunda nihai karar verilmeden önce bankaların bu sistemi hangi şartlar altında kullanmak istedikleri ve müşteriler açısından uygulamayı düşündükleri fiyatlandırma stratejisi konusunda bilgi toplanması uygun olacaktır.

3.16.1.2 Muhabirlik ilişkileri ve kullanılan krediler

Tezin ikinci bölümünde bahsedilen TCMB anketi değerlendirmesinde yer alan “Yurt içi döviz transfer işleminin yurtiçinde başlayıp bitmesi nedeniyle yurtdışı muhabirlerin kullanılmayacak olmasının özellikle sendikasyon kredilerinin bir şartı olan muhabir işlemlerinin azalmasına sebebiyet verecek olması neticesinde, muhabirlerin sendikasyona katılım paylarının azalmasına ve/veya maliyetlerinin artmasına neden olacağı” ifadesinden bankaların aldıkları muhabirlik hizmeti karşılığında çeşitli avantajlar sağladıkları anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan, bankaların anketteki "Bankanızın Sendikasyon Kredilerine İlişkin Anlaşmalarında Karşı Tarafa Belirli Miktarda Muhabirlik İşi Yönlendirilmesine İlişkin Bir Şart Bulunuyor mu?" sorusuna genelde "Hayır" cevabını verdikleri görülmüş ancak anılan hususun resmi bir şart olarak anlaşmalarda yer almaması nedeniyle bu tür bir cevabın kullanıldığı ama pratikte bu tür bir durumun söz konusu olduğu öğrenilmiştir.

Bu konunun yeni sistemin etkinliğini ve yaygınlığını zorlaştıracak bir etmen olup olmadığının belirlenmesi faydalı olacaktır.

3.16.1.3 İşlemlerin hızı

Mevcut durumda Moneygram, Western Union ve PTT gibi kanallarla gerçekleştirilen yurtiçi ödemelerin hızlı bir şekilde gerçekleştiği, ancak SWIFT üzerinden gerçekleştirilen işlemlerin ülkeler arasındaki saat farkları, otomasyon seviyesindeki eksikler, çeşitli ek kontroller nedeniyle geciktiği ve aynı gün içerisinde gerçekleştirilemediği belirlenmiştir.

Türkiye’de kurulacak bir döviz aktarım sistemi işlemlerin hızlanmasına, EFT benzeri gerçek zamanlı bir yapı kurulması durumunda ise neredeyse anında gerçekleştirilmesine yol açacaktır.

3.16.1.4 Operasyonel maliyetler

Mevcut durumda SWIFT üzerinden gerçekleştirilen ödemelerin adet olarak üçte biri, tutar olarak ise yaklaşık beşte biri yurtiçi bankalar arasındadır. Bankalar alıcısı yurtiçinde bir banka olan döviz ödemelerini yurtiçinde kurulan yeni altyapıda

gerçekleştirdiklerinde, yurtdışı bankalardan aldıkları muhabirlik hizmetlerinde bu oranda azalmalar söz konusu olacaktır.

Bu işlemlere ilişkin operasyonel maliyetlerinde bir azalma beklense de, yurtdışı ödemelerin mevcut yapıda sürecek olması operasyonel maliyetlerdeki değişikliğin sınırlı kalmasına yol açabilecektir.

3.17 TCMB ve Bankalar Açısından Önerilen Sistemin Genel Değerlendirmesi

3.15 ve 3.16’de anlatılan değerlendirmeler ışığında önerilen sistemin TCMB ve bankalar açısından değerlendirilmesini aşağıdaki gibi maddeler halinde özetlemek mümkündür:

1. Türkiye’de bankalar arası döviz ödeme altyapısı kurulması durumunda SWIFT üzerinden yapılan yurtiçi aktarımların büyük bölümünün, SWIFT dışı kanallarla gerçekleştirilen yurtiçi ödemelerinin bir bölümünün yeni yapıya kayması mümkün görülmektedir. Bu çerçevede günlük ortalama on bin adet ve on milyar TL karşılığı işlemin sistemden geçme potansiyeli bulunduğu değerlendirilmektedir.
2. Türkiye bankaları arasında yabancı para cinsinden gerçekleştirilen aktarımların sayı ve tutar olarak %99’unu ABD Doları veya Avro cinsindedir. Türkiye’de döviz cinsinden bir ödeme sistemi kurulması durumunda bu iki para biriminin işlenmesi uygun olacaktır.
3. Türkiye bankaları arası döviz aktarımlarının ödeme sistemi kurulsu dahi bankalar yurtdışı ödemelerinde mevcut altyapılarını kullanmaya devam edeceklerdir.
4. Sistemden beklenen faydaların ancak tüm bankaların sistemi etkin olarak kullanmaları durumunda sağlanabileceği değerlendirilmektedir.
5. Bankaların SWIFT üzerinden gerçekleştirdikleri döviz ödemelerinde müşterilere yansıtıkları ücretlerin üstlendikleri maliyetlere nazaran oldukça yüksek olduğu belirlenmiştir. Bankacılık ödemelerinde ise maliyetlerin oldukça düşük olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte, bankaların yurtdışı muhabirleri üzerinden gerçekleştirdikleri ödemeleri daha uygun şartlarda sendikasyon kredileri sağlamak yönünde kullandıkları da anlaşılmaktadır. Ayrıca Türkiye’de şubesi bulunan yabancı küresel bankaların döviz işlemlerinde global küresel

merkezlerini kullanarak küresel bazda maliyet avantajı sağladıkları bilinmektedir.

6. Ülkelerinde yabancı para cinsinden ödeme sistemleri işletilen merkez bankalarının (Hong Kong, Güney Kore, Malezya) kesin mutabakatı kendi hesapları üzerinde gerçekleştirmedikleri, sisteme likidite sağlamak gibi bir işlevlerinin bulunmadığı belirlenmiştir.
7. Döviz aktarımları ile kurulması önerilen sistemin iki farklı modelde geliştirilebileceği değerlendirilmektedir.
  - a. Yerel Muhabirlik Modelinde tüm bankaların yabancı para işlemleri için Türkiye'deki tek bir bankayı muhabir olarak kullanmaları sonucu aktarımlar bu bankanın hesapları arasında gerçekleşecektir. Ödeme detaylarını göreceğ olan bu bankanın sistemi kullanan bankalarla rekabet içerisinde olmayan bir kuruluş olması sistemin yaygın olarak kullanılabilmesi açısından faydalı olacaktır.
  - b. Ödeme Sistemi Modelinde ise döviz cinsinden mutabakatın yapıldığı yeni bir ödeme sistemi kurulacaktır. Sistemin Türkiye'deki ödeme sistemleri ile ilgili düzenlemelere uygun olarak çalışması, bu konudaki uluslararası standartlarla uyumlu olması ve işlemlere ilişkin verileri düzenli olarak raporlaması gerekecektir. Önerdiğimiz sistem, bu açıdan bir "Ödeme Sistemi Modeli"dir.
8. Döviz ödeme sisteminin TCMB tarafından son dönemde hizmete alınan modern, esnek ve gelişebilir ödeme sistemleri altyapısı çerçevesinde TCMB bünyesinde geliştirilebileceği değerlendirilmektedir.
9. Türkiye'de döviz aktarımı sistemini devreye almadan önce yürürlükteki mevzuatta değişikliklerin yapılması gerekmektedir. 32 Sayılı Karar konudaki inisiyatif ve yetkinin de Hazine Müsteşarlığı'nda olduğu tartışmasıdır.
10. Yeni yapıda Kara Paranın Aklanması ve Terörün Finansmanı ile mücadele yönünden gerekli tedbirler alınması ve bu konunun uluslararası platformda anlatılması oluşabilecek spekülasyonların engellenmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

11. Türkiye’de döviz ödeme sisteminin kurulmasının ile ilgili stratejik karar verilmesinde TCMB’nin büyük bir ağırlığının olduğu değerlendirilmektedir:
- a. Türkiye’de döviz aktarım sistemi kurulmasının ülke içinde döviz cinsinden ödemeleri kolaylaştıracaktır. Bu durumun TCMB’nin temel görevleri açısından uygunluğunun değerlendirilmesi faydalı olacaktır.
  - b. Zorunlu Karşılık çerçevesinde TCMB nezdinde tutulan dövizlerin sisteme likidite sağlamak amacıyla kullanılması yönünde taleplerinin olacağı anlaşılmaktadır. Bu hususun mevcut düzenlemeler ve TCMB’ye operasyonel etkileri açısından uygunluğu değerlendirilmelidir.
  - c. TCMB’nin kurulmasını destekleyeceği, öncülük edeceği veya işleteceği bir sistemin bankacılık sektörü tarafından çeşitli nedenlerle tercih edilmemesi TCMB’nin itibarına olumsuz etki yapacaktır. Bu nedenle sistemle ilgili nihai karar verilmeden önce bankaların beklentilerinin belirlenmesi faydalı olacaktır. Ayrıca sistemin kullanımını yaygınlaştırmak üzere alınabilecek tedbirler belirlenmelidir.
  - d. Sistemde işlem göreceğ para birimlerinin sahibi merkez bankalarının bu konudaki taleplerinin belirlenmesi ve TCMB ve Türkiye açısından değerlendirilmesi uygun olacaktır.

Tezin bu bölümünde açıklandığı üzere sistemin; işlem hızı, müşterilere yansıyan maliyetler ve bankaların operasyonel maliyetleri açısından faydaları söz konusu olabilecektir. Ancak, beklenen faydaların sağlanabilmesi, sistemin tüm bankalar tarafından kullanılması ile mümkündür.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

2000’li yıllar ticari ve finansal entegrasyonun devam ettiği, 2007 finansal kriziyle birbiri içine geçmiş ekonomilerin sarsıldığı, buna rağmen Türkiye gibi ülkelerde finansal derinleşmenin hız kesmeden devam ettiği yıllar olmuştur. Finansal araçların daha fazla insana ve şirkete ulaşıyor olması, ödeme sistemlerinin yoğunluğunu artırmış; ödeme sistemlerinin sağlıklı ve güvenilir bir şekilde kesintisiz çalışmalarının finansal istikrar adına önem kazanmasına neden olmuştur.

Türkiye finansal derinleşmenin hızla sürdüğü gelişmekte olan ülkelerden birisidir. Türkiye’de ödeme sistemlerinin çağın şartlarına uygun, modern teknolojileri kullanan ve değişikliklere hızla adapte olabilecek mimarilerde tasarlanmış oluşu, ödeme sistemleri kaynaklı risklere karşı Türkiye’ye avantaj kazandırmaktadır. Özellikle TCMB bünyesinde faaliyet gösteren TL ödeme sistemleri, on yıllardır başarılı bir şekilde hizmetlerini sürdürmektedir.

TCMB bünyesindeki ödeme sistemleri arasında PÖS, EFT, EMKT ve İHS bulunmaktadır. 1990’lı yıllardan beri bu sistemlerin TCMB tarafından işletiliyor oluşu ve bu sistemlerin modern teknolojilere sürekli bir şekilde adapte ediliyor oluşları, yeni bir ödeme sisteminin işletiminde TCMB’yi ön plana çıkarmaktadır. Sadece işletici rolüyle değil, gözetimci, denetleyici ve yönlendirici rolleriyle de TCMB on yıllardır ödeme sistemleri adına önemli bir tecrübe edinmiştir. Bu tecrübe, günümüzün gereksinimleri çerçevesinde ihtiyaç duyulan döviz aktarım sistemleri gibi yeni sistemlerin hayata geçirilebilmesi adına Türkiye’ye büyük bir avantaj sunmaktadır.

Ödeme sistemleriyle alakalı literatürde, ödeme sistemlerinin ülkelerin toplumsal refahına ve finansal istikrarına önemli katkılar yaptığı tartışılmış ve bu sistemlerin güvenilirliği ve maliyetlerinin düşük olması gerektiği vurgulanmıştır. Bununla beraber, literatürde en çok tartışılan konuların başında ödeme sistemlerinde

bulunan riskler gelmiş ve bu riskleri aşmanın yollarının üzerinde durulmuştur. Ödeme sistemlerinde bulunan likidite ve kredi gibi riskler daha çok merkez bankalarının varlığıyla çözüme kavuşturulmuş ve merkez bankası paralarının bu riskleri en aza indirdiği vurgulanmıştır.

Döviz aktarım sistemleri, tanımı gereği merkez bankası parasını kullanamayacağından; bu tip sistemlerin kredi ve likidite riskleri merkez bankası parasının kullanıldığı sistemlere göre daha fazladır. Fakat merkez bankalarının döviz rezervi biriktirdiği göz önünde bulundurulunca, döviz aktarım sistemlerinin merkez bankaları nezdinde faaliyet gösterebileceği de muhakkaktır.

Türkiye’de döviz aktarım işlemleri daha çok SWIFT altyapısı kullanılarak sağlanmaktadır. Herbir ticari banka, kendi ve müşterilerinin ödemelerini, kendi altyapılarıyla SWIFT’e bağlanarak sağlamaktadırlar. SWIFT’in ödemeler karşılığında belli bir komisyon alması, bu ödemeleri masraflı bir hale getirmektedir. Özellikle yurtiçi iki banka arasındaki döviz cinsinden bir ödemenin bile SWIFT üzerinden ve yurtdışı aktarımlı olarak yapılması, azaltılması hatta sıfırlanması gereken bir maliyet olarak göze çarpmaktadır. Diğer taraftan, SWIFT üzerinden yapılan işlemlerin denetleyici kurumlar tarafından tam olarak denetlenememesi ya da denetlemenin yavaş ve maliyetli olması, özellikle kara para aklama faaliyetlerinin tespiti adına zorluklar çıkarmaktadır.

Tablo 2.1’de görüleceği ve Bölüm 2.6.2’de detaylıca aktarıldığı üzere; bankalar aracılığıyla 2013 yılının ilk çeyreğinde toplam 4.302.712 adet döviz transfer işlemi gerçekleştirilmiştir. Bu rakamın günümüz karşılığının da yakın olması düşünülmelidir. Buna göre bu transferlerin yaklaşık %39,5’i SWIFT kullanılarak gerçekleştirilirken, yaklaşık %47’si bankaların kendi içindeki hesaplarda gerçekleşmiş, yaklaşık %13’ü de SWIFT dışı yöntemler kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu rakamlar, Türkiye’de döviz aktarımlarında SWIFT’in önemli rolünü gözler önüne sermektedir.

Diğer taraftan döviz transfer işlemlerinin yaklaşık %47’si yurtiçi bankalar arası ödemelerden oluşmuştur. Yurtiçi başka bankalar arası transferlerin oranı ise yaklaşık %21 oranında gerçekleşmiştir. Bu oran, TCMB nezdinde kurulacak merkezi bir döviz transfer sisteminin olası işlem hacmini de göstermektedir. 2013 yılı ilk çeyrek verileri dikkate alındığında, toplam 910.701 adet yurtiçi bankalar arası ödeme emrinin yaklaşık tutarı ise 648 milyar TL seviyesindedir. SWIFT’in kullanım ve muhabir bankaların aracılık ücretleri dikkate alındığında, her sene on

milyonlarca doların bu tip komisyon ve ödemelere harcandığı anlaşılmaktadır. Bu durum Türkiye finansal sistemi açısından ekstra maliyet anlamına geldiğinden, hem Türkiye finansal sisteminin verimliliğini düşürmekte hem de toplumsal refahı olumsuz etkilemektedir.

Türkiye'deki döviz ödemelerinin mevcut durumu değerlendirildiğinde, katlanılan fazladan maliyetlerden başka problemler de görülmektedir. Bunların başında, Türkiye'deki bankalararası döviz ödemelerinin yurtdışına çıkması gerekliliği ve bunun doğurduğu güvenlik riskleri ile beraber kara liste kontrolü ve raporlamasının zorluğu gelmektedir.

Tezin üçüncü bölümünün birinci kısmında verilen örnekte de görüldüğü üzere, mevcut kara liste kontrolünün ülkenin uluslararası ticaretini olumsuz etkileme potansiyeli bulunmaktadır. Yurtdışına ödeme yapacak bir işadınının öncelikle SWIFT'te kara liste kontrolünden geçmesi gerekmektedir. Bu durum bazen yanlışlıkla listede olmayanları listede gösterebildiği gibi, her halde zaman isteyen bir süreçtir. İşlemin uzun sürmesi bazen ticari kayıplara bile neden olabilmektedir. Buna ek olarak Türkiye'nin terörden en çok etkilenen ülkelerden birisi olması itibarıyla, terörün finansmanının önüne geçilebilmesi için kara liste kontrolü önem taşımaktadır. Şu anki yapıyla bu kontrol, hem zaman alıcı hem de yanlışlıklara açıktır.

Bu tez, yukarıdaki gerekçelerle Türkiye'de kurulacak bir döviz aktarım sisteminin bahsi geçen olumsuzlukları çözmesinin mümkün olduğunu iddia etmektedir. Bu amaçla tezde, Türkiye'deki mevcut ödeme sistemleri altyapısı tartışılmış, bu kapsamda Türkiye'de döviz aktarım sistemi kurulamamasının nedenleri aktarılmıştır. Bunun ötesinde, Türkiye için yeni bir döviz aktarım sistemi işlevleriyle önerilmiş ve bunun Türkiye'nin katlandığı bazı maliyetleri azaltacağı vurgulanmış, bunun da toplumsal refaha katkı yapacağı belirtilmiştir.

Tezde önerilen modelin ana çerçevesini TCMB bünyesinde, yönlendiriciliğinde ve operasyonel sorumluluğunda oluşturulacak bir döviz aktarım sistemi oluşturmaktadır. TCMB'nin uzun yıllardır TL mutabakatı yapan sistemleri yönetiyor ve işletiyor olması, teknik tecrübe birikim olarak bu kurumu alternatiflerinin önüne koymaktadır. Diğer taraftan, bankaların TL ve Yabancı Para zorunlu karşılık hesaplarının da TCMB bünyesinde tutuluyor olması TCMB'yi sistemin likiditesini en yetkinlikle yönetebilecek kurum olarak öne çıkarmaktadır. Yasal çerçevenin de TCMB'yi Türkiye'de finansal istikrarı gözeten kurumlardan

birisi yapması, ödeme sistemlerinin likit kalmasını sağlama gibi görevleri olması önerilen modelin merkezine TCMB'yi koymaktadır.

Modele göre, TCMB bünyesinde kurulacak ve işletilecek bir döviz aktarım sistemi, Türkiye'de faaliyet gösteren tüm bankaları katılımcısı olarak kabul edecek ve ülke içinde yapılacak döviz aktarımları bu sistem tarafından sağlanacaktır. Buna ek olarak, bankaların yurtdışı ödemeleri de yine bu sistemden geçmesi de mümkün olabilecek fakat bu bir zorunluluk olmayacaktır. Sistemin aktarım işleminin yanısıra, raporlama, kara liste vb. özellikleri de bulunacak ve ticari bankaların özel ihtiyaçlarına göre çözümler de sunabilecektir.

Bu kapsamda; tezde sistemin teknik tasarımı, hukuki altyapısı, kapsamı, mutabakat şekli, diğer sistemlerle bağlantısı, işlem görececek para birimleri, eksi bakiye imkanı, üst limiti ve sistem katılımcıları detaylı bir şekilde irdelenmiştir.

Önerilen modelin, Türkiye'de bir finansal mesaj merkezinin oluşmasını sağlayacağı vurgulanmış, bu da ülke içi yapılan ödemelerin raporlamasını ve gözetimini kolaylaştıracağı gibi ulusal bir kara listenin oluşmasına da zemin hazırlayacağı ortaya konmuştur. Bunların yanısıra, sistemin merkezi bir sistem olması maliyetleri de minimuma düşürecek ve böylelikle finansal sistemin etkinliği artarak toplumsal refah yükselecektir.

Önerdiğimiz sistemin işlem hacmine gelince günlük ortalama on bin adet ve on milyar TL karşılığı işlemin sistemden geçme potansiyeli bulunduğu değerlendirilmektedir. Türkiye bankaları arasında yabancı para cinsinden gerçekleştirilen aktarımların sayı ve tutar olarak %99'unu ABD Doları veya Avro cinsindedir. Önerdiğimiz modelde, sistemin iki para birimini işlemesinin uygun olacağı belirtilmiştir.

Önerdiğimiz sistemin iki farklı modelde geliştirilebileceği değerlendirilmektedir.

- a. Yerel Muhabirlik Modelinde tüm bankaların yabancı para işlemleri için Türkiye'deki tek bir bankayı muhabir olarak kullanmaları sonucu aktarımlar bu bankanın hesapları arasında gerçekleşecektir. Ödeme detaylarını görececek olan bu bankanın sistemi kullanan bankalarla rekabet içerisinde olmayan bir kuruluş olması sistemin yaygın olarak kullanılabilmesi açısından faydalı olacaktır.
- b. Ödeme Sistemi Modelinde ise döviz cinsinden mutabakatın yapıldığı yeni bir ödeme sistemi kurulacaktır. Sistemin Türkiye'deki ödeme

sistemleri ile ilgili düzenlemelere uygun olarak çalışması, bu konudaki uluslararası standartlarla uyumlu olması ve işlemlere ilişkin verileri düzenli olarak raporlaması gerekecektir. Önerdiğimiz sistem, bu açıdan bir “Ödeme Sistemi Modeli”dir.

Türkiye’de önerdiğimiz döviz aktarımı sistemini devreye almadan önce yürürlükteki mevzuatta değişikliklerin yapılması gerekmektedir. 32 Sayılı Karar konudaki inisiyatif ve yetkinin de Hazine Müsteşarlığı’nda olduğu tartışmasıdır. Önerdiğimiz modelde Kara Paranın Aklanması ve Terörün Finansmanı ile mücadele yönünden gerekli tedbirler alınması ve bu konunun uluslararası platformda anlatılması oluşabilecek spekülasyonların engellenmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Tüm bunlara ek olarak; tezin üçüncü bölümünde açıklandığı üzere Türkiye’de döviz ödeme sisteminin kurulmasının ile ilgili stratejik karar verilmesinde TCMB’nin büyük bir ağırlığının olduğu değerlendirilmektedir:

- a. Türkiye’de döviz aktarım sistemi kurulmasının ülke içinde döviz cinsinden ödemeleri kolaylaştıracaktır. Bu durumun TCMB’nin temel görevleri açısından uygunluğunun değerlendirilmesi faydalı olacaktır.
- b. Zorunlu Karşılık çerçevesinde TCMB nezdinde tutulan dövizlerin sisteme likidite sağlamak amacıyla kullanılması yönünde taleplerinin olacağı anlaşılmaktadır. Bu hususun mevcut düzenlemeler ve TCMB’ye operasyonel etkileri açısından uygunluğu değerlendirilmelidir.
- c. TCMB’nin kurulmasını destekleyeceği, öncülük edeceği veya işleteceği bir sistemin bankacılık sektörü tarafından çeşitli nedenlerle tercih edilmemesi TCMB’nin itibarına olumsuz etki yapacaktır. Bu nedenle sistemle ilgili nihai karar verilmeden önce bankaların beklentilerinin belirlenmesi faydalı olacaktır. Ayrıca sistemin kullanımını yaygınlaştırmak üzere alınabilecek tedbirler belirlenmelidir.
- d. Sistemde işlem göreceğ para birimlerinin sahibi merkez bankalarının bu konudaki taleplerinin belirlenmesi ve TCMB ve Türkiye açısından değerlendirilmesi uygun olacaktır.

Son olarak belirtilmesi gerekir ki, sistemin işlem hızı, müşterilere yansıyan maliyetler ve bankaların operasyonel maliyetleri açısından faydaları söz konusu olabilecektir. Ancak beklenen faydaların sağlanabilmesi ancak sistemin tüm bankalar tarafından kullanılması ile mümkündür.

Türkiye'deki ödeme sistemlerini tartışması ve Türkiye açısından yeni ve merkezi bir döviz aktarım sisteminin kurulmasını önermesi, farklı ülkeler için döviz aktarım sistemini tartışması, ve ödeme sistemleri açısından da literatüre bir katkıdır. Sonuç olarak, Türkiye'de TCMB nezdinde kurulacak bir döviz transferi sistemi, Türkiye'nin SWIFT gibi başka altyapılar kullanarak katlandığı bazı maliyetleri azaltacak ve Türkiye'nin toplumsal refahına ve finansal istikrarına katkıda bulunacaktır. TCMB, on yıllardır işlettiği ödeme sistemleriyle kazandığı tecrübeyle, önerilen yeni sistemin işletimini de rahatlıkla sağlayabilecektir. Böylelikle Türkiye, benzeri ülkeler arasında kendi döviz aktarım sistemini kullanabilen ilk ülkelerden birisi olabilecektir.

KAYNAKÇA

- Alper, K., Kara H., Yörükoğlu M. (2012). Rezerv Opsiyon Mekanizması, TCMB Ekonomi Notları, 2012, <http://www.tcmb.gov.tr/research/ekonominotlari/2012/tr/EN1228.pdf>
- Angelini, Polo (1998). An analysis of competitive externalities in gross settlement systems. *Journal of Banking & Finance*, 22/ 1, pp. 1 -18
- Bank for International Settlements. (2008). The Interdependencies of Payment and Settlement Systems. Bank For International Settlements.
- Bank for International Settlements. (2011). Payment, clearing and settlement systems in Korea. CPSS Redbook, 205-244.
- Bank for International Settlements. (2003). The Role of Central Bank Money in Payment Systems. www.bis.org, İsviçre
- Bank for International Settlements. (2012). Statistics on Payment and Settlement Systems in the CPSS Countries. www.bis.org, İsviçre
- Blum, J. A., Levi, M., Naylor, R. T., Williams, P. (1999). Financial havens, banking secrecy and money-laundering. Francis&Taylor
- Borio, C.E.V., den Bergh, P. Van. (1993). The Nature and Management of Payment Systems Risks: An International Perspective. BIS Economic Papers, İsviçre
- Flannery, Mark J. (1996). Financial Crises, Payment System Problems, and Discount Window Lending. *Journal of Money, Credit and Banking*, Vol. 28, No. 4, Part 2: Payment Systems Research and Public Policy Risk, Efficiency, and Innovation (Nov., 1996), pp. 804-824
- Freixas, X., Parigi, B. (1998). Contagion and efficiency in gross and net interbank payment systems. *Journal of Financial Intermediation*, 7(1), 3-31.

- Fry, Maxwell J. (1998). Payment Systems and Economic Development in Transitional Economies. International Finance Group, University of Birmingham
- Green, Edward J. (2005). The Role of the Central Bank in Payment Systems. Bank of England, Londra
- Johnson, Steigerwald. (2007). Legal and Policy Aspects of the Central Bank's Role in the Payment System: Some Costs and Benefits of the Choice of Settlement Asset. www.imf.org, Washington
- Kirdaban, M. İ. (2005). Ödeme Sistemlerindeki Gelişmeler ve Ödeme Sistemlerinin Finansal Sistem İstikrarı Üzerindeki Etkileri. TCMB Uzmanlık Yeterlilik Tezi. www.tcmb.gov.tr, Ankara
- Masciandaro, Donato. (1999). Money laundering: the economics of regulation. European Journal of Law and Economics 7.3 (1999): 225-240.
- McAndrews, J., Trundle J. (2001). New Payments Systems Designs: Causes and Consequences. Financial Stability Review, <http://www.bankofengland.co.uk/fsr/fsr11art3.pdf>
- Millard S. P., Willison M. (2006). The welfare benefits of stable and efficient payment systems. Money Macro and Finance (MMF) Research Group Conference 2006 36, Money Macro and Finance Research Group.
- Quirk, Peter J. (1997a). Macroeconomic implications of money laundering. Trends in Organized Crime 2.3 (1997): 10-14.
- Quirk, Peter J. (1997b), Money laundering: muddying the macroeconomy. Finance and Development, 34, 7-9.
- Reports, Country. (2014). 2014 Turkey Country Watch Report, SWIFT
- Reuter, Peter. (2004). Chasing dirty money: The fight against money laundering. Peterson Institute, 2004.Reports, Country, 2014, SWIFT, 2014 Country Watch Report Turkey
- Serdengeçti,S. (2002). Fiyatİstikrarı.
<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/konusma/tur/2002/konusma.php>

Türkiye Bankalar Birliği. (2013). Swift Bilgilendirme Notu, Yayınlanmamış,
İstanbul

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (1996). Türkiye’de Elektronik Ödemeler
Sistemi: Genel Değerlendirme, Ankara.

EKLER

Ek-A : Anket Soruları.....	109
-----------------------------------	------------

EK-A: Anket Soruları

- A) Bankanız İçi: 2013 yılının Ocak-Mart (ilk çeyrek) döneminde Bankaların kendi iç hesapları arasında (bankaların kendi iç sistemleri dışında herhangi bir yapıyı kullanmadan) gerçekleştirdikleri döviz ödeme işlemleri
- B) Bankanız Dışı, SWIFT: Aşağıdaki tabloyu 2013 yılının Ocak-Mart döneminde (ilk çeyrek) SWIFT kanalı kullanılarak gerçekleştirilen döviz ödeme işlemleri için doldurunuz.
- C) Bankanız Dışı, SWIFT Dışı: Aşağıdaki tabloyu 2013 yılının Ocak-Mart (ilk çeyrek) döneminde SWIFT dışındaki kanallar kullanılarak gerçekleştirilen (Western Union, MoneyGram, v.b.) döviz ödeme işlemleri için doldurunuz.
- Yukarıda A, B ve C şıklarındaki soruların her birisi için aşağıdaki tabloyu doldurunuz.

Tablo A.1: TCMB Anketi'nin A, B ve C Soruları İçin Doldurulacak Tablo

			Alıcısı Türkiye'de Bulunan İşlemler						Alıcısı Türkiye Dışında Bulunan İşlemler		
			Müşteri Ödemesi	Bankacılık Ödemesi	Toplam				Müşteri Ödemesi	Bankacılık Ödemesi	Toplam
ABD Doları	0-10.000 ABD Doları	Adet				0-10.000 ABD Doları	Adet				
		Tutar (Orjinal Para Birimi)					Tutar (Orjinal Para Birimi)				
		Tutar (TL)					Tutar (TL)				
	10.000-50.000 ABD Doları	Adet				10.000-50.000 ABD Doları	Adet				
		Tutar (Orjinal Para Birimi)					Tutar (Orjinal Para Birimi)				
		Tutar (TL)					Tutar (TL)				
	50.000 ve üzeri ABD Doları	Adet				50.000 ve üzeri ABD Doları	Adet				
		Tutar (Orjinal Para Birimi)					Tutar (Orjinal Para Birimi)				
		Tutar (TL)					Tutar (TL)				
Euro	0-10.000 Euro	Adet				0-10.000 Euro	Adet				
		Tutar (Orjinal Para Birimi)					Tutar (Orjinal Para Birimi)				
		Tutar (TL)					Tutar (TL)				
	10.000-50.000 Euro	Adet				10.000-50.000 Euro	Adet				
		Tutar (Orjinal Para Birimi)					Tutar (Orjinal Para Birimi)				
		Tutar (TL)					Tutar (TL)				
	50.000 ve üzeri Euro	Adet				50.000 ve üzeri Euro	Adet				
		Tutar (Orjinal Para Birimi)					Tutar (Orjinal Para Birimi)				
		Tutar (TL)					Tutar (TL)				
İşlem Yapılan Diğer Para Birimleri	Adet				İşlem Yapılan Diğer Para Birimleri	Adet					
	Tutar (USD)					Tutar (USD)					
	Tutar (TL)					Tutar (TL)					
Toplam	Adet				Toplam	Adet					
	Tutar (USD)					Tutar (USD)					
	Tutar (TL)					Tutar (TL)					

D) Maliyetler: Aşağıdaki tabloyu 2013 yılının Ocak-Mart (ilk çeyrek) döneminde SWIFT ve SWIFT dışındaki kanalları kullanarak gerçekleştirdiğiniz döviz ödeme işlemleri için doldurunuz.

Tablo A.2: TCMB Anketi'nin D Sorusu İçin Doldurulacak Tablo

		TL
-SWIFT Üyeliğiniz Kapsamında Katlandığınız Toplam Maliyetler		
-SWIFT Kanalıyla Gerçekleştirdiğiniz, Göndereni ve Alıcısı Türkiye'de Bulunan İşlemler İçin Katlandığınız SWIFT'e İlişkin Maliyetler	Müşteri ödemeleri	
	Bankacılık ödemeleri	
-SWIFT Kanalıyla Gerçekleştirdiğiniz, Göndereni ve Alıcısı Türkiye'de Bulunan İşlemler İçin Katlandığınız SWIFT Dışı (Muhabirlik Maliyetleri Gibi) Maliyetler	Müşteri ödemeleri	
	Bankacılık ödemeleri	
-SWIFT Dışı Bir Kanalla Gerçekleştirdiğiniz ve Göndereni ve Alıcısı Türkiye'de Bulunan İşlemler İçin Katlandığınız Maliyetler		
		Evet / Hayır
-Bankanızın Sendikasyon Kredilerine İlişkin Anlaşmalarında Karşı Tarafa Belirli Miktarda Muhabirlik İşi Yönlendirilmesine İlişkin Bir Şart Bulunuyor mu?		
- Bankanızla Türkiye İçindeki Başka Bir Banka Arasında Göndereni ve Alıcısı Türkiye'de Bulunan Döviz Ödeme İşlemleri İçin Özel Bir Anlaşma Var mı?		

F) Diğer Hususlar:

- Bankanızca yurt dışı muhabir banka nezdinde overdraft (açığa düşme) limitinin kullanım sıklığı ve hacmi hakkında bilgi veriniz.
- Konuya ilişkin olarak belirtmek istediğiniz diğer hususlar konusunda lütfen aşağıdaki alanı kullanınız.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Enis Adıgüzel
Uyruğu : T.C.
Doğum Yeri ve Tarihi : Bayburt 08.01.1973
Medeni Hali : Evli
Adres : Cumhuriyet Cad. Korkmaz Sok. No:7/13 Avcılar/İstanbul
E-Posta : enisadiguzel@gmail.com
İletişim (Telefon) : 212 5932907

EĞİTİM

Lise : İstanbul 50. Yıl İnsa Lisesi
1989
Lisans : Orta Doğu Teknik Üniversitesi Bilgisayar Mühendisliği
1996
Yüksek Lisans : Türk Hava Kurumu Üniversitesi İşletme Bölümü

MESLEKİ DENEYİM

TCMB Bilişim Teknolojileri	Genel Müdür	2015-
TCMB Bilişim Teknolojileri	Genel Müdür Yardımcısı	2012-2015
Merkezi Kayıt Kuruluşu Bilgi Teknolojileri	Müdür	2011-2012
HSBC Bank Bilgi Teknolojileri	Takım Lideri	2001-2011
Demirbank Bilgi Teknolojileri	Analist Programcı	1999-2001
Axa-Oyak Sigorta Bilgi Teknolojileri	Programcı	1999-1999
TSK	OBİ Subayı	1998-1999

YABANCI DİL

İngilizce